

70.

Aantekeningen, juli – september 2019

Pieter Wisse

70.1

In je column in **iBestuur** (nr 31, juli 2019) wijs je terecht op de noodzaak van

een nieuw samenspel [... o]m vernieuwend te zijn en oplossingen aan te laten sluiten op de leefwereld van mensen.

Maar wat staat er nu eigenlijk, met dezelfde term, op het spel? Uit ons gesprek begreep ik, dat ook jij dat maatschappelijk opvat. Zoals eerder met papieren briefpost, telefonie e.d. heeft de overheid thans dus óók voor digitaal verloop van informatieverkeer de zorgtaak voor adequate infrastructuur. En daarvan maakt o.a.

overheid [gebruik voor] dienstverlening die is afgestemd op de burger.

Dat is dan weer niets ... nieuws. Tja, “de leefwereld van mensen” betreft natuurlijk nogal wat méér dan hun bemoeienis met overheid, vice versa. Zolang overheidsinstellingen zich met digitaliseren echter beperken tot wat zij als hun voorzieningen beschouwen voor hun dienstverlening, blijft zulke infrastructuur echter een illusie.

Ofwel, allereerst moet, overdrachtelijk gesproken, het spel anders worden opgevat. Ipv méér van hetzelfde met aparte zgn toepassingen verdient infrastructuur voor inmiddels ook digitaal informatieverkeer voorrang, en van echte infrastructuur is er maar één. Dit verklaart overigens meteen waarom telkens maar weer zo'n toepassingsaanpak mislukt; die is domweg niet berekend op de infrastructurele opgave.

Infrastructuur voor informatieverkeer, dus. En nu óók digitaal. Vervolgens valt pas, want daarop afgestemd, het “samenspel” optimaal in te richten. Zoals ik al in mijn uitgebreide emailbericht aangaf, [zie [aantekening 69.49](#) voor afschrift,] zijn partijen die voor deelname aan zulk samenspel in aanmerking lijken te komen, daarop nog helemaal niet voorbereid (en wie weet ook nooit geschikt).

Jij wijst voor dat samenspel aan

de overheid [inbreng van] kennis van processen en wetgeving

toe. Mee eens, maar dat acht ik ondergeschikt. Ik herhaal dat nota bene de onvervreembare opgave van de overheid de infrastructurele zorg betreft. Dat maakt de overheid vooral (stelsel)verantwoordelijk voor het zgn ontwerp ervan (met aan de andere kant van het beleids- annex beheerspectrum toezicht en handhaving). En dat integrale ontwerp is van een andere orde dan aparte processen e.d. Voorts is dat nog lang géén techniek. Voor slechts een gedeelte van infrastructuur is zgn digitale techniek nodig. Jij stelt dat zakelijke

leveranciers de technologische kennis inbrengen.

Prima, maar waar is het infrastructurele ontwerp waardoor hun respectievelijke bijdragen opbouwend en samenhangend zijn? Dat ontwerp mag beslist niet (!) aan allerlei techniekleveranciers overgelaten worden (en het bewijs dat het dan misgaat, is overvloedig). De infrastructurele ontwerpregie is en blijft overheidstaak.

Dat op maatschappelijke schaal zoiets als het spel kwalitatief anders is, kan ik toelichten met de vergelijking(en) die jijzelf voorstelt. Jij schrijft in je aanhef

bergbeklimmen altijd een fascinerende sport gevonden

te hebben. Je eindigt je column met vermelding van

[d]e weg [om] samen [...] te bewandelen.

Nu weet ik er niets van alpinisme als topsport, maar ik besef natuurlijk dat je een heuse berg onmogelijk kan beklimmen zoals je voor een boodschap naar een winkel om de hoek loopt. De bergexpeditie moet in alle voorzienbare opzichten gedegen voorbereid zijn, zeg ook maar gepland resp. ontworpen. Daarvoor zijn bekwame expeditiedeelnemers nodig, bij voorkeur méér dan genoeg met veel ervaring. Als die er nog niet zijn, wat kan gebeuren voor een vergaand nieuw soort expeditie, moeten potentiële deelnemers zo goed en zo kwaad als het kan worden opgeleid (en vanwege de onzekerheid over de nieuwe opgave moet dat onvermijdelijk deels tijdens de expeditie gebeuren).

Voor – juist? – de voorbereidingen is “samenspel” nodig. Vooral wie de expeditie opzet, moet begrijpen dat er zo vroeg mogelijk een bekwame ‘ontwerper’ bij betrokken moet zijn. Anders is de bergtop onbereikbaar, sterker nog, blijft het maar raden waar die eigenlijk is en hebben zgn expedities geen enkele zin, integendeel. Enkele weken voordat wij elkaar spraken had ik een gesprek met iemand die de oplossing hardnekkig zoekt in louter het bestuurlijke vlak. Meteen na dat gesprek maakte ik een aantekening. Onderstaand tref je een ongewijzigd afschrift ervan aan, [zie [aantekening 69.27](#) voor het origineel,] bij wijze van nog wat nadere opmerkingen over jouw column. Ik hoop dat je er bijelkaar wederom hartelijk bedoelde raad in herkent.

70.2

Hopelijk komt het uit [om daar mijn aanduiding infrastructurele ontwerpregie te vermelden], :-) succes morgen op/met het congres! Zeg er wat mij betreft vooral bij, dat je het Ontmoetingsplein bedoelt als metafoor voor infrastructuur voor informatieverkeer.

70.3

Met een zgn boekingsregel wordt een bedrag ‘op’ een faseboekrekening geboekt. De zegswijze ‘op’ komt voort uit de tijd van zgn kaartsystemen. Met een kaart voor elke (grootboek)rekening werden desbetreffende zgn mutaties met regels op die kaart geschreven (waarbij het op van opschrijven niet moet worden verward met het op van optellen; een mutatiebedrag kan zowel positief, voor saldo optellen dus, als negatief, voor saldo aftrekken dus, zijn).

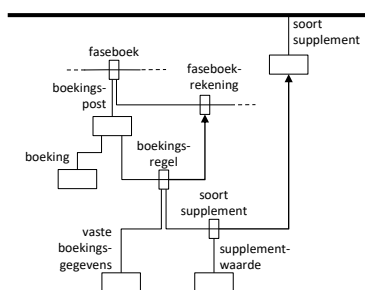
Met een boekingsregel wordt ook altijd de datum van de desbetreffende – financiële – waardetoeschrijving vermeld, zeg maar transactiedatum.

Nog even over het verband dat door transactiedatums bestaat in een boekingspost. Voor – definitieve boeking van – een boekingspost moet de rekenkundige som nul zijn van de bedragen uit ertoe behorende boekingsregels waarin dezelfde transactiedatum vermeld staat.

En dan ook nog maar even over het verband tussen faseboekrekeningen waarop met boekingsregels geboekt wordt. Voor alle boekingsregels in een boekingspost geldt dat de faseboekrekeningen waar hun resp. bedragen ‘op’ geboekt zijn, tot hetzelfde faseboek behoren.

Terug naar een enkele boekingsregel. Om de geldwaardetoeschrijving c.q. het transactie-aandeel nader te beschrijven kan verdere informatie in een boekingsregel opgenomen zijn. (Daarvoor biedt een boekhouding met digitale middelen uiteraard meer mogelijkheden dan een fysiek kaartstelsel.) Zulke informatie-elementen heten supplementen vanwege het aanvullend karakter tov de, zeg maar, vaste informatie-elementen (lees ook: rubrieken) in elke boekingsregel. (Ook) voor fasegewijs boekhouden zijn die vaste elementen per boekingsregel, nogmaals, 1. verwijzing naar één faseboekrekening, 2. één bedrag inclusief zgn rekenteken en 3. één transactiedatum.

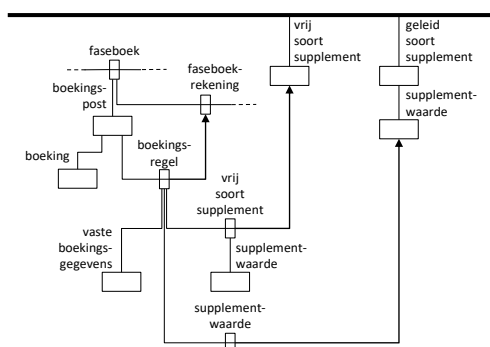
Ik begin hier de modeluitbreiding voor zgn supplementen met de algemeenste veronderstelling dat in een boekingsregel willekeurige waarden van willekeurige soorten supplementen kunnen worden opgenomen. Een voorbeeld van zo'n supplementsoort (lees dus ook: aanvullingsrubriek) is: omschrijving. De 'inhoud' van zo'n omschrijving staat immers 'vrij.' In figuur 1 is daar een (deel)model voor geschetst.

figuur 1

Er kunnen ook supplementwaarden zijn die niet 'vrij' ingevuld kunnen worden, maar waarvoor slechts een beschikbaar exemplaar uit een desbetreffende verzameling kan worden gekozen. Een voorbeeld daarvan zou zaaknummer kunnen zijn. Ook daarvoor ga ik er voorsnog van uit, dat zo'n keuze voor elke boekingsregel mogelijk is.

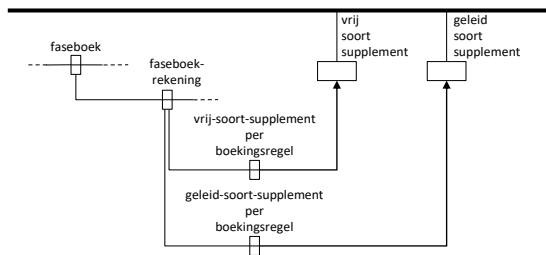
In figuur 2 is het onderscheid gemaakt tussen vrije en geleide soorten supplementen.

figuur 2

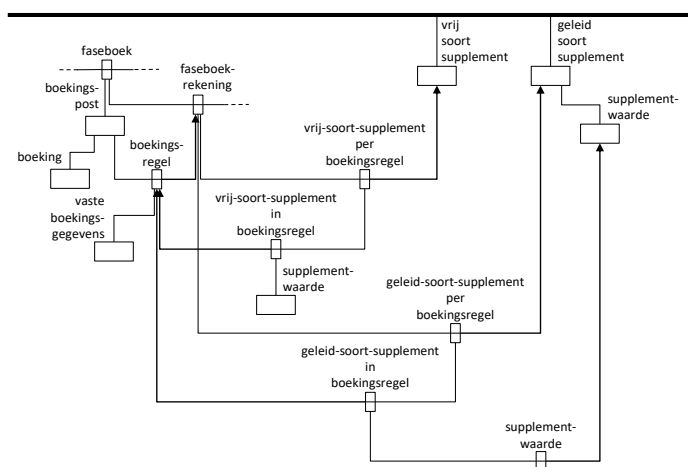
De veronderstelling dat het voor een boekingsregel niet uitmaakt welke supplementen er – al dan niet – in voorkomen, is echter te ruim. De supplementsoorten die in aanmerking komen kunnen resp. moeten beperkt blijven tot de soorten die geldig verklaard zijn voor de daadwerkelijke faseboekrekening

waar de boekingsregel in kwestie 'op' geboekt wordt. In figuur 3 is, met exemplaren ook weer geabstraheerd tot een type, die voorafbepaling geschetst.

figuur 3

Figuur 4 toont 'typisch' nog steeds in één conceptueel model, dat de keuze van een faseboekrekening voor een boekingsregel vervolgens bepaalt welke vrije resp. geleide supplementsoorten van een waarde moeten worden voorzien.

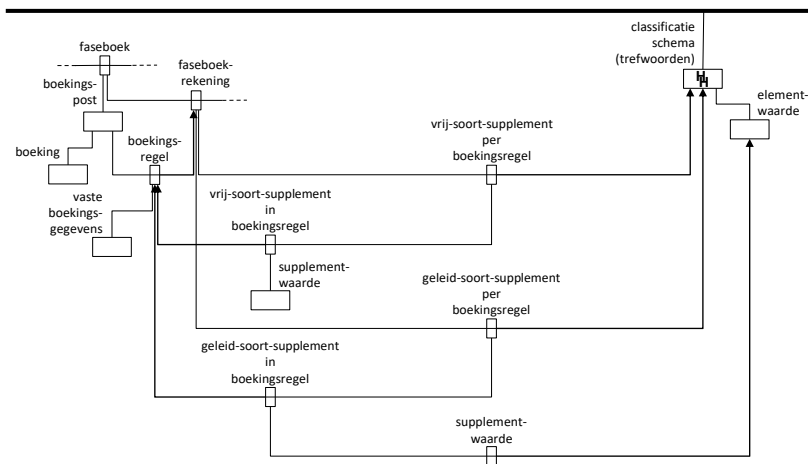
figuur 4

Nog ervan afgezien of dit conceptuele model ... conceptueel voldoende deugt, zoals jij onlangs tijdens ons gesprek erover wederom meteen aangaf moet het implementatiemodel voor KnitblTs anders zijn. Wat voorselectie van supplementsoorten betreft is voor elke faseboekrekening, dus een exemplaar ervan, zoiets als verspringing nodig naar daarvoor aparte metadata. Of?

70.4

In **aantekening 70.3** is voor fasegewijs boekhouden nog vergaand een apart conceptueel model opgesteld. Dat blijkt uit de onmiddellijke ophanging aan de zgn horizon van – het begrip – soort supplement en vervolgens zelfs indeling naar twee soorten, te weten vrij en geleid.

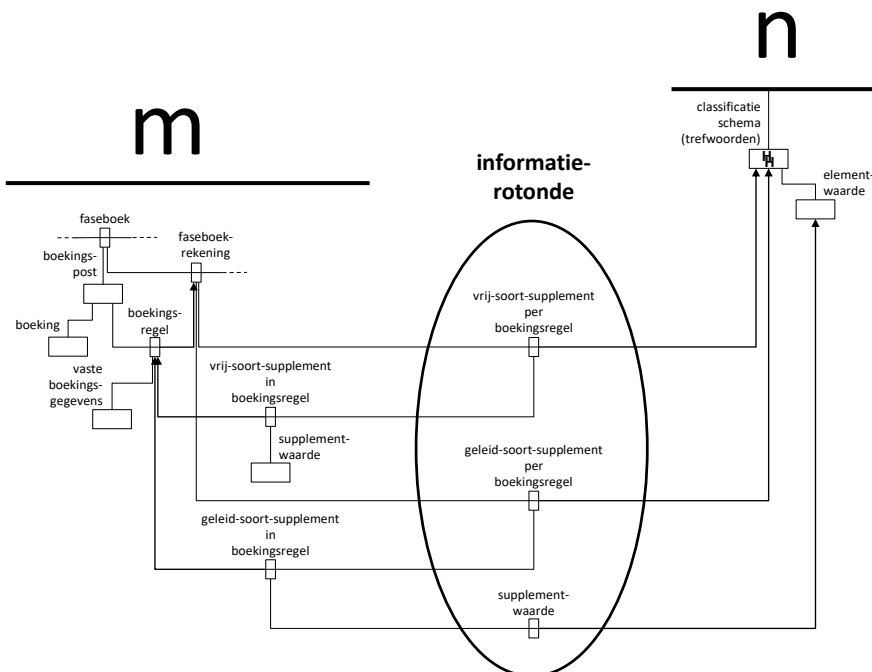
Alweer algemener is de veronderstelling van een classificatieschema als een homogene hiërarchie van begrippen. Daaruit kan dan o.a. een faseboekrekening elementen benutten als, zeg maar, voorschrift voor supplementen die voor de boekingsregel 'op' die rekening van waarden voorzien moeten zijn. Met nummering uit **aantekening 70.3** hier voortgezet, zie figuur 5 voor het aldus aangepaste model, met het classificatieschema overigens nog steeds 'onder' één en dezelfde horizon.

figuur 5

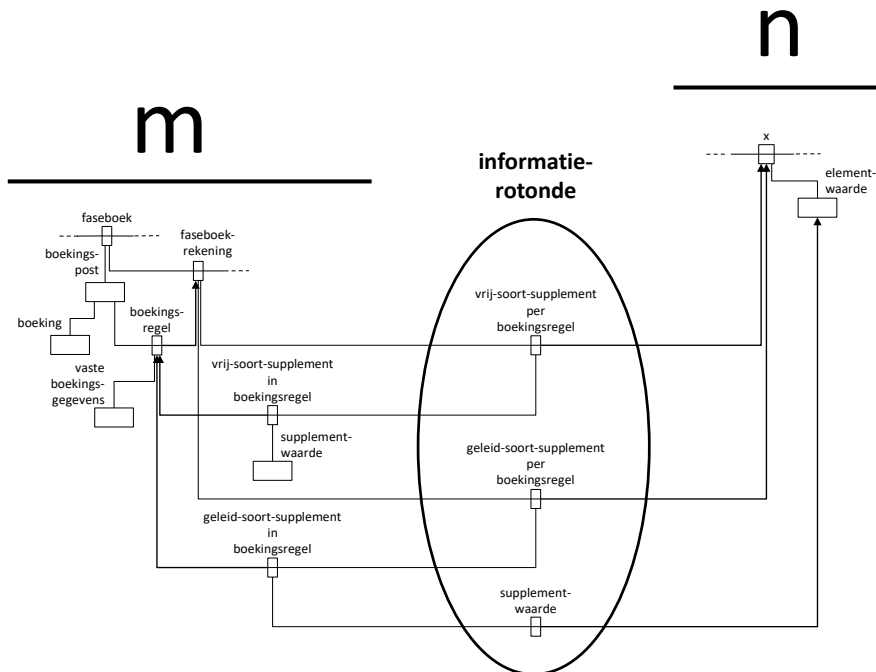
In figuur 5 is opzettelijk een *à extra* afstand aangehouden tussen aan de ene kant (links in het model) financiële administratie in striktere zin en aan de andere kant (rechts in het model) het classificatieschema om zgn supplementen voor boekingsregels aan te ontlenen. In het midden bevinden zich de verwijzingen die classificatie-elementen tot supplementen verklaren.

Op stelselschaal bestaan er uiteraard van financiële administraties meerdere exemplaren. Hetzelfde geldt voor classificatieschema's. Voor elk exemplaar geldt een horizon. Het getalsmatig ook weer algemeen als *m:n* te duiden verband ertussen kan met een of meer zgn informatierotondes worden gefaciliteerd. In figuur 6 staat zulk bemiddeld meervoud ruwweg gesuggereerd; voor een toelichting op informatierotonde, zie [Stelselmatig overzicht via informatiesleutels](#).

figuur 6

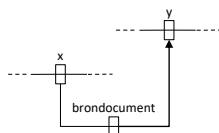
De opzet kan inderdaad nòg algemener door alom willekeurige begrippen, zoals figuur 7 toont met het symbool x, voor supplementen in aanmerking te laten komen. Op die manier zijn – waar het hier om gaat – enerzijds financiële administraties, anderzijds zgn proces-, zaak-, onderwerp- en ‘enzovoort’ systemen optimaal complementair.

figuur 7

Voor een controlespoor moet voor een boekingspost met –regels het brondocument ervoor beschikbaar zijn. Dat geldt uiteraard óók voor registratie van allerlei àndere informatie.

Maar is wat telt als zgn brondocument (lees ook: oorsprong) niet door-en-door betrekkelijk? Zo ja, moet dan niet èlk begrip als mogelijke eigenschap – de verwijzing naar – een ànder begrip àls brondocument hebben? Zie figuur 8 voor het – aldus triviale – model. Op reële schaal van informatieverkeer moet(en) ook daartussen uiteraard (een) informatierotonde(s) opgesteld zijn voor werkende samenhang.

figuur 8

70.5

Waar was ik? Het is voor de salarisadministrateur vanzelfsprekend wat de lijst met namen plus bedragen betekent, dus wat zij ermee moet doen. Maar ja, zij wil ook wel eens op vakantie. Wanneer een betaaldatum (ver)valt in de periode dat zij wèg is, moet zij iemand ànders dat werk laten doen.

Stel dat zij domweg op reis ging. Werknemers vragen aan hun werkgever waar hun

salaris blijft. Nu heeft zij haar moeder zien schrijven. Inderdaad vindt zij tussen haar spullen allerlei lijsten. Maar welke lijst ‘gaat over’ de salarissen?

Daar komt de werkgever stellig nog wel uit. Althans, als zij óók kan lezen. Want eerder deed zijzelf immers de salarisadministratie. Dat deed zij weliswaar uit haar hoofd, maar daardoor herkent zij vermoedelijk welke lijst van toepassing is.

Voor iemand ànders is dat alweer veel moeilijker, zo niet onmogelijk. Staat een getal voor een salaris? Zo nee, is er de uitkomst van een meting van bloeddruk mee vermeld? Zo ja, wat is de betaalfrequentie? De munteenheid?

Precies, context.

En dat betreft nog maar één lijst. Vaak moet allerlei informatie vergeleken worden. Inderdaad, multiproblematiek. Zonder nodige en voldoende explicitering van respectievelijke context is kwaliteit van broninformatie gebrekkig met nadelig tot rampzalig gevolg voor kwaliteit van de uitkomstinformatie en, het kan nog erger, de handelingen die dáárop worden gebaseerd.

Realistisch beschouwd heeft àlles met informatiekwaliteit te maken. Om er iets zinnig mee te kunnen ... doen, vergt ook informatiekwaliteit telkens passende contextualisering. Eigenlijk valt er in het algemeen niets anders over te zeggen (zoals Plato in zijn zgn dialogen – de figuur van – Socrates voor allerlei begrippen laat inzien).

Einde.

[Zie ook [aantekeningen 69.87 t/m 69.89.](#)]

70.6

Ik heb nog maar weer eens een aflevering aantekeningen gepubliceerd, [nr 69](#). Veel anders zit er dus niet op ...

70.7

Wie wil “aanschuiven,” voegt zich dus naar wat ànderen reeds geP(I)and – haha, die is leuk! – hebben. Kan jij je tekstvondst niet aan Pan verkopen? :-). Laten wij, met dank voor je concrete voorstel, ‘gewoon’ daar afspreken. Geef jij die afspraak aan haar door? Dan kan ze kijken, of ze inderdaad aanschuift, wellicht wat later als ze nog – andere – afspraken heeft. Want zo gauw zijn wij daar niet weg ...

70.8

Martijn Houtman gaat de komende tijd aan de slag voor uitbreiding van het prototype voor fasegewijs boekhouden. Dat betreft dus allereerst het voorzien in de mogelijkheid om vanuit één venster informatie – bij wijze van verwijzing – te registreren.

Vervolgens komt er de mogelijkheid bij om met een boekingsregel tevens – waarden voor – zgn supplementen te registreren. Daarop tref je in **aantekening 70.3** alvast enige toelichting aan. Voor het prototype ligt daar de grens. Om je meteen een idee te geven hoe financiële administratie later nog vèrder valt te integreren, heel praktisch, zie **aantekening 70.4**.

Hoe het ècht gaat werken, zal Martijn je uitleggen. :-)

70.9

Nee, ik heb nog nooit van/over [hem] gehoord, toe maar, Strategic Advisor Supplier Relationship Management/Market Development. Overigens ook niet van/over waar hij blijkbaar werkt, dwz VNG Realisatie. Dat ligt stellig aan mij. Zeker omdat jij uitgenodigd bent, mee eens, moet allereerst hij maar zeggen waarom hij dat deed.

Herstel, ik heb nog wat verder gezocht. VNG Realisatie blijkt slechts een naamswijziging. Was KING van de VNG, ofwel Kwaliteitsinstituut Nederlandse Gemeenten. Zeker interessant! Laat je daar maar tot contactpersoon Noordelijke provincies oid aanstellen ..., sterkte! En zet landelijk een leergang, ja, hoofdletter kan ik ook schrijven, Civiele Informatiekunde op, dus inclusief Modelleren met Metapatroon (MmM). Méér dan genoeg te doen, dus. :-). Over kleine wereld gesproken, ja, dat weet ik dan weer wèl, maar ook toevallig, de huidige directeur van Wigo4it was direct daaraan voorafgaand KING-directeur.

70.10

Wanneer helpt een metafoor? Met – meestal – een term suggereert iemand een vergelijking. Eigenlijk, zo zegt z/hij er geruststellend dan letterlijk met één woord mee, is er over iets nieuws al aardig wat bekend voor zover dat nieuws op iets oud lijkt.

Iedereen weet wat een plein is, nietwaar? Dus, nu mensen elkaar tevens en alsmaar vaker als het ware treffen door hun gebruik van digitale technologieën, hebben zij daarvoor behoefte aan, zoals Larissa Zegveld en Eelke Horselenberg in **Overheid: focus op verbinding en wees echt innovatief** aangeven, “een betrouwbare digitale plek” resp. “het Ontmoetingsplein.” In [aantekening 69.49](#) heb ik nav hun pamflet al enige opmerkingen gemaakt.

Met een metafoor dreigt het gevaar dat hij prompt overtuigt. Maar wanneer de vergelijking meteen stopt bij de term, is er feitelijk géén vergelijking gemaakt. In dat geval blijft de gelegenheid onbenut om van nadere overeenkomsten en verschillen te leren.

Omdat ik door de term Ontmoetingsplein kennelijk ontvankelijk was geraakt, kon ik enkele weken later in een kringloopwinkel – voor mij een geliefde bestemming voor een fietstochtje in mooi weer – een boekexemplaar op met de titel ... **Pleinenboek** (Hogeschool voor de Kunsten Utrecht, 2003) onmogelijk over het hoofd zien. Dat is een bundel opstellen. Ik heb er anderhalve euro voor betaald – waar koop je er nog een kop koffie oid voor? – en inmiddels het eerste opstel doorgenomen. Dat is **Pleinen, een inleiding** (pp. 8-17,) geschreven door de planoloog Peter Dordregter. Hij begint met het stellen van de vraag

Wat is nu eigenlijk een plein?[p. 9]

Dat is uiteraard ook de basale vraag die moet gelden voor een, zeg ook maar, digitale ontmoetingsplek. Naar een redelijk dekkend antwoord daarop is het juist nog vergaand zoeken. Maar óók juist daarom loont het dus om het wèlbekende verschijnsel uit een vergelijking te onderzoeken (en daarvoor vind ik als aanzet resp. toevalstreffer zulke literatuur bij uitstek geschikt). Want àls de vergelijking behoorlijk opgaat, valt er door dáár te zoeken stellig en gauw ook meteen véél te vinden. Wat klopt er van? Wat juist niet? Wat geeft alweer nader te denken, enzovoort? Dordregter wijst met zoveel woorden op het meervoud van plein. Er zijn vele steden met een plein en

[i]n vele steden zijn er meerdere pleinen[. p. 9]

Zelf gebruik ik niet zozeer een metafoor, maar wijs op wijziging annex uitbreiding van infrastructuur ter facilitering van gedragingen onder de noemer van maatschappelijk verkeer. Zgn informatieverkeer is onlosmakelijk onderdeel van bedoeld maatschappelijk verkeer. En voor informatieverkeer volgens o.a. (brief)post,

(analoge) telefoon en (analoge) telegraaf bestaat allang infrastructuur (lees daarvoor ook: nutsvoorziening), of is alweer achterhaald. Daar hoort inmiddels dus bij ... , tja, hoe noemen we dat? Een modaliteit van/voor maatschappelijk informatieverkeer lijkt doorgaans genoemd te worden naar de (basis)techniek ervoor. Vooruit, digitaal. Mijn idee, zelfs principieel, is dat er van infrastructuur maar één is. Dat enkelvoud benadrukt de noodzaak van afstemming tussen modaliteiten enzovoort. Ofwel, de infrastructurale toevoeging van digitaal verandert infrastructuur als geheel. Uiteindelijk gaat het natuurlijk om – erkenning van – interdependentie van gedragingen in/door maatschappelijk verkeer. Sterker nog, de opgave is politiek en moet daarom omgekeerd opgevat zijn. Voorrang heeft antwoord op vraag naar onderlinge gedragsafhankelijkheden. (Pas) vervolgens moet infrastructuur daarop/-voor ingericht worden.

Zelfs beperkt tot de digitale modaliteit van informatieverkeer is één Ontmoetingsplein als infrastructurale voorziening te krap bemeten. En getalsmatig klopt met een enkel Ontmoetingsplein de vergelijking niet met wat alom in steden telt als pleinen.

Dordregter:

De pleinen zijn [...] en onderdeel van de totale openbare ruimte[. p. 15]

In elk geval voor de traditionele gebouwde omgeving – en laat zich daaruit een les trekken voor digitale modaliteit(en)? – is voor pleinen het meervoud dus onontkoombaar. Dordregter stelt:

Er zijn heel wat categorieën van pleinen gemaakt[. ...] Neem bijvoorbeeld het verkeersplein, waar niets anders gebeurt dan het doorlaten van de verschillende verkeersstromen.[p. 9]

Daar bedoelt Dordregter “verkeer” in de betekenis van iemand die – of iets dat – onderweg is van geografische plek A naar geografische plek B; wie aan zulk verkeer deelneemt, stemt haar/zijn gedrag op dat van andere verkeerdeelnemers af om haar/bestemming te bereiken. Verkeer kan echter ook aanduiding zijn van de gedragsafstemming tussen persoon A en persoon B, zeg ook maar hun omgang. Het doel waarop deelnemers met verkeer mikken ligt dan niet buiten elkaar, maar betreft wat de één ermee wil bereiken middels (!) gedrag door de ander. Daarom luidt m.i. de semiotische hoofdstelling: elk teken (lees ook: informatie) is een verzoek tot inschikkelijkheid.

Het Ontmoetingsplein zoals Zegveld en Horselenberg dat nog slechts ruwweg schetsen moet ruimer opgevat zijn als infrastructuur voor informatieverkeer ter facilitering van verkeer-als-ontmoeting, met op haar beurt dus elke ontmoeting ter facilitering van gedragsafstemming door deelnemers eraan.

Dordregter slaagt er niet in om een duidelijke begripsgrens te trekken voor pleinen. Dat is niet verwonderlijk. Wat een term betekent, valt immers pas inclusief context te duiden. Voor een zgn schaal van variëteit van betekenissen is daarom een modelleermethode onontbeerlijk voor zgn contextuele verbijzondering. Met [Metapatroon](#) (Engels: Metapattern) kunnen op die manier situationele gedragsverbijzonderingen van objecten eenduidig en samenhangend worden beschreven (volgens de semiotische enneade tevens corresponderend met motivationeel verbijzonderde begrippen).

Over pleinen gesproken draait Dordregter het min of meer om. Hij kiest een ruimer begrip en wijst dan op allerlei

vormen [...] die pleinen kunnen worden genoemd[. p. 9]

Ook met dat ruimere begrip raakt hij zònder redelijke verbijzondering c.q. nòg weer ruimere veralgemenisering uiteraard prompt in de knoop:

Publiek[e ruimte] is al datgene dat zonder voorwaarden door eenieder mag worden betreden en binnen zekere randvoorwaarden worden gebruikt. Openbaar is alle ruimte, inclusief de publieke, die openstaat voor het publiek maar vanuit een bepaalde functie wordt ingericht en waar gebruiksvoorwaarden gelden.[pp. 9-10]

Ik geef er de voorkeur aan géén onderscheid te maken tussen openbare resp. publieke ruimte. En voor zover die ruimte gemeenschappelijk met (im)materiële voorzieningen ingericht is voor maatschappelijk verkeer inclusief informatieverkeer, gelden zulke voorzieningen als infrastructuur voor het gebruik waarvan verkeersregels gelden. Terwijl Dordregter volgens onderscheid tussen publiek en openbaar beweert dat

diffuse vormen [...] een steeds grotere plaats in[nemen, p. 10]

dring ik er op aan om met een beroep op infrastructuur verwarring te vermijden. Wellicht zou Dordregter een zgn sociaal medium als openbaar bestempelen vanwege

een pleinachtig karakter of pleinachtige elementen[. p. 10]

Maar zolang het daarbij gaat om voorzieningen die een commercieel bedrijf biedt èn beheerst, hebben ze m.i. slechts de valse schijn van openbaarheid. Volgens mij stellen Zegveld en Horselenberg met het Ontmoetingsplein daarom terecht o.a. voor om voor wat een behoefte blijkt aan maatschappelijk verkeer ook maatschappelijke voorzieningen te treffen, dus wat ik consequent als infrastructuur probeer te duiden. Omdat een plein in een gemeente ligt, merkt Dordregter op dat

[m]enig gemeente [...] in heftige discussies met de uitbaters verwickeld [is] als de gemeente het publieke domein wil heroveren op de commercie.[p. 10] Door het gebrek aan inzicht en daadkracht hebben de sterkste economische functies het openbaar domein overgenomen en tot op zekere hoogte gemonofunctionaliseerd respectievelijk gemonopoliseerd.[p. 16]

Dat is op zelfs ruimste schaal aan de orde met “uitbaters” van wat pas sociale media zijn als onderdeel van infrastructuur.

Als gebruikers maakt Dordregter onderscheid tussen consumenten en burgers. Nota bene voor wat tot infrastructuur is bestempeld – en als zodanig opgezet enzovoort – geldt enig onderscheid juist niet. Infrastructuur is er voor willekeurige gebruikers, infrastructuur voor verkeer voor willekeurige verkeersdeelnemers. Tegelijk moet er voor infrastructuur voor verkeer-als-ontmoeting zelfs willekeurig onderscheid gefaciliteerd – kunnen – zijn. Want deelnemers ‘verkeren’ in nadere hoedanigheden, afgestemd op de verkeerssituatie in kwestie.

Wie naar een winkel loopt om iets te kopen, benut het wegensysteem inclusief gedragsregels ervoor om er te komen (en terug). Zowel (aan)koper als verkoper krijgt zijn transactie aldus deels door infrastructuur gefaciliteerd. En daar hoort het betaalmiddel bij, enzovoort. Afhankelijk van de – soort – transactie zijn onmiddellijke deelnemers eraan voor hun verwachtingen over en weer geïnteresseerd in elkaars geldige hoedanigheden. Daarnaar moet voor eventueel vervolg zowel door henzelf als door vèrdere deelnemers-in-hoedanigheid een beroep op kunnen worden gedaan, zoals door de Belastingdienst die omzetbelasting e.d. heft bij de winkelier. Wie niet langer naar een winkel loopt, maar iets langs, zeg maar, digitale weg bestelt, krijgt dat iets nog steeds langs, zeg ook maar, fysieke weg geleverd.

Gewijzigde infrastructuur wordt in dienovereenkomstig gewijzigde verhoudingen benut.

Wat voor een enkel plein geldt, gaat nog veel sterker op voor infrastructuur. Die is vanwege variëteit van ontmoetingen

om vaak uiteenlopende redenen belangrijk[. p. 11]

Juist vanwege zulke reële variëteit vind ik kwalificatie als “essentie” ook weer verwarrend. Maar, vooruit, ook voor het – digitale – Ontmoetingsplein helpt Dordregter aan de associatie dat

het plein de essentie is of zou moeten zijn van het stedelijk weefsel en daarmee van de stedelijke cultuur.[p. 11]

De ene stad moet daarbij inmiddels als zowat de gehele aarde worden opgevat. Want dat is allang de reële schaal voor infrastructuur (en op die schaal moet verbijzondering als ordeningsbeginsel voor samenhangende betekenisverschillen zo langzamerhand toch evident zijn). Het betreft voor een aanvullend bereik met maatschappelijk verkeer, zoals Dordregter nog voor de traditionele gebouwde omgeving stelt,

een cultuurschepping van de eerste orde.[p. 11] Er is sprake van een gedragsverandering[. ...] Andermaal ligt er een ontwerpopdracht voor [maatschappelijke] inrichting die de revitalisering van de [samenleving] moet begeleiden en de resultaten daarvan moet vasthouden.[p. 13]

In de laatste zin van bovenstaand citaat heb ik “stedelijke” door maatschappelijke en “stad” door samenleving vervangen. De metafoor van het plein is voor het digitale Ontmoetingsplein o.a. toepasselijk door de aanname dat

[h]et plein [...] het ordenend middelpunt [is. p. 12 Anders] kan de samenleving zich maar moeilijk organiseren[. p. 13]

Slechts een middelpunt, en dan nog vooral overdrachtelijk opgevat, is echter géén daadwerkelijke infrastructuur. Dat is zowel anders als meer, met als kenmerken

[zowel] neutrale [als] ingetogen tijdloze inrichting en vooral een koppeling van ontwerp, uitvoering en beheer.[p. 17]

Veelzeggend vind ik dat Dordregter schrijft

‘open ruimten’ [...] misschien een beter woord [voor] pleinen [p. 12]

te vinden. En wèrkelijk “open” is uiteraard ook weer één ... ruimte. Die

moet [...] opnieuw doordacht worden. Hoe wordt het nieuwe [maatschappelijk] weefsel georganiseerd?[p. 13 Zulke] ordening is in al zijn facetten, schalen en dimensies cultuurschepping en moet ook als zodanig worden benaderd.[p. 16]

Met hieronder, ditmaal voor digitaal gefaciliteerd informatieverkeer, “straat” vervangen door infrastructuur (en “stad” wederom door samenleving),

[g]eef de burger zijn [infrastructuur] terug, een gevoel van behoren tot een groter geheel; breng in de ontsluitingsstructuur logisch open ruimte aan van verschillend niveau, waardoor er een nieuw en opnieuw begrijpelijke orde in de [samenleving] ontstaat.[p. 13]

Nogmaals, voor betekenisvolle “ontsluitingsstructuur” met informatieverkeer moeten stelselmatige betekenisverschillen methodisch samenhangend zijn ... verbijzonderd. Erkenning van – dynamiek van – reële variëteit biedt m.i. pas de grondslag dat

met de bevolking een cultuurdebat [kan] worden gevoerd en naar draagvlak respectievelijk begrip [kan] worden gestreefd.[p. 17]

Maar maak het, zeg maar, erfahrbaar. Dus, zet vooralsnog bij wijze van proef ècht infrastructurele voorzieningen voor – digitale facilitering – van maatschappelijk informatieverkeer op. En laat zulke infrastructuur, noem dat gerust een Ontmoetingsplein, dan ook vooral ècht gebruiken. De laatste zin van Dordregter luidt:

Uiteindelijk gaat het daar toch om, publieke ruimte is van het publiek.[p. 17]

70.11

Doe ik je een plezier met nog wat méér opbouwend bedoelde opmerkingen, mede en vooral nav je voorstel voor het Ontmoetingsplein? Volgens deze vergelijkingsmethode heb ik overigens al talloze aantekeningen, opstellen e.d. op-/samengesteld, zie bijvoorbeeld [Civiele informatiekunde vergelijkenderwijs](#). Voor de stelselmatige ontwerpogave mbt infrastructuur voor informatieverkeer zijn ontwerpers met dienovereenkomstig passende kennis en vaardigheden nodig. Wat mij betreft spreken we spoedig – ook – eens, graag zelfs, over de kansen die zo'n insteek m.i. biedt voor de werkportefeuille van Wigo4it. Voor mij telt daarbij dan de kans om resultaten van mijn onderzoek & ontwikkeling praktisch te laten gebruiken; anders gebeurt er niets mee en dat zou ik toch jammer vinden.

70.12

Van Carry van Bruggen (1881-1932) heb ik **Prometheus** (oorspronkelijk verschenen in 1919) en **Hedendaags fetisjisme** gelezen (oorspronkelijk verschenen in 1925). Ik vind de strekking ervan vooral politiek-filosofisch. Zoals ik in [aantekening 68.4](#) resp. [aantekeningen 69.81 en 69.98](#) opgemerkt heb, komen haar conclusies en aanbevelingen m.i. nòg sterker uit volgens – wat ik noem – eneadische semiotiek annex subjectief situationisme als grondslag.

In de biografie **Van alles het middelpunt, Over leven en werk van Carry van Bruggen** (Querido, 1980) bevestigt Ruth Wolf dat zgn vakfilosofen genoemde boeken van Van Bruggen links lieten – laten? – liggen. De (hoofd)titel heeft Wolf ontleend aan een passage uit een roman van Van Bruggen, waarin de hoofdpersoon als het ware namens de schrijfster verklaart:

[I]k ben van alles het middelpunt. [...] Het wil alles-samen één worden in mijn doorgronding, door mijn begrip... [pp. 46-47, citaat in biografie]

Dan is mijn opstelling veeleer bescheiden. Wat ik probeer te begrijpen, is juist waarom ik ònmogelijk alles kan ... begrijpen. Als subject onder subjecten vind ik het al meteen onzin om mijzèlf als middelpunt-van-alles te beschouwen. Daarentegen ben ik-als-ik van situatie tot situatie betrokken bij/op slechts weinig. Een subject is slechts betrekkelijk middelpunt van minstens zoiets als de tweede orde.

Zulke situationele verbijzondering helpt overigens wèl, nota bene, om het weinige dat ik enigszins kàn begrijpen vaak ook wat beter – minder slecht? – te begrijpen, met allerlei verschillen tegelijk in samenhang. Als methode daarvoor heb ik [Metapatroon](#) ontworpen.

(Ook) Van Bruggen blijft echter als doel streven naar uitputtend begrip. Wolf stelt dat Van Bruggen

weet dat ze een nieuwe weg moet inslaan, wil ze niet enerzijds doodlopen in een aangeleerde manier en anderzijds gesloopt worden door de nimmer aflatende vraag

naar het hoe en waarom van haar plaats in de omringende wereld. Tegelijkertijd beseft ze steeds helderder dat het haar ontbreekt aan het nodige instrumentarium om deze problematiek te lijf te gaan.[p. 118]

Wat mij betreft is (ook) Van Bruggens tragiek, dat zij die “problematiek” dus, zachtjes uitgedrukt, veel te ambitieus opvat. Daarvoor bestaat überhaupt géén “instrumentarium,” omdat er menselijkerwijs (lees algemeen: voor een enkel subject) geen oplossing voor bestaat. Wolf beschrijft hoe Van Bruggen zich blijft slopen; in 1928 raakt zij in een diepe depressie en pleegt in 1932 zelfmoord. Maar in de periode dat zij naar geschikt “instrumentarium” zoekt, schrijft zij dus wel **Prometheus** en **Hedendaags fetisjisme**, volgens mij allebei vooral van filosofisch belang door beschouwingen over verhouding tussen eenheid en veelvoud. Terwijl Van Bruggen redelijkerwijs beseft dat haar die eenheid-als-eenheid moet ontgaan, voelt zij dat kennelijk toch als ondragelijk gemis. Dat is tragisch. Volgens Wolf

moest [zij] streven naar wat het tot [haar] eigen heil niet bereiken mag[. p. 124]

Ik probeer zulk streven als heilloos te (h)erkennen. Om als buitenstaander bestempeld te raken maakt het trouwens niets uit, zij het, over begrip gesproken, dat ik het mij alweer wat minder als tragisch vind overkomen, nou ja, hoop ik ...

70.13

Dankzij Gepke L. Hameete weet ik sinds kort, dat – wat ik noem – subjectief situationisme ook relevante overeenkomsten – en verschillen – vertoont met de filosofie annex theologie van Søren Kierkegaard (1813-1855). Dat maak ik op uit **Kierkegaard: van exemplaar naar de enkeling** (Eburon, 1990). Daarin stelt Hameete dat

[h]et [Kierkegaard] niet [gaat] om een theoretische analyse van het subject maar om het tonen van de dynamische relatie tussen subject en wereld en subject en zichzelf waarbij niet het verschil telt maar de onderlinge relatie en afhankelijkheid in kaart wordt gebracht.[pp. 1-2 Behalve] het blootleggen van de structuur, [gaat het Kierkegaard] om het op gang brengen van de beslissende activiteit waarmee de persoon zijn unieke bestaan ter hand neemt[. p. 70 Want e]en structuuranalyse is [weliswaar] noodzakelijk om een beter begrip te kweken maar gaat maar tot een bepaald punt.[p. 158]

Die dynamiek stel ik mij zgn dia-enneadisch voor; zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#) voor een schematische weergave. En het stelselmatig “in kaart” brengen van gedragingen resulterend uit telkens “de onderlinge relatie en afhankelijkheid” tussen/van enerzijds een verondersteld subject, anderzijds een veronderstelde situatie lukt met [Metapatroon](#) als modelleer-/ontwerpmethode met recursief verbijzonderingsbeginsel.

Ik dring er op aan om dat modelleren daadwerkelijk te doén. Anders valt het onmogelijk te leren met verantwoord stelselmatig resultaat. Volgens Hameete heeft Kierkegaard zo zijn geschriften opgezet, als oproep dus, want

[k]ennis berust volgens hem op participatie.[p. 6] Het konflikt tussen ervaring en idee ligt in de weigering een existentieel antwoord te geven op een ideëel gestelde opgave[. p. 9 Wat telt, is h]et toepassen van het gedachte op het onmiddellijk gedrag[. p. 81]

Subjectief-situationeel opgevat komt het erop neer, dat Kierkegaard een situationele ervaring bedoelt op te roepen waarnaar het lezend subject dan handelt, enzovoort. Zo stelt Hameete het bijna letterlijk:

Kierkegaards indirecte methode richt zich op het scheppen van een situatie waardoor de waarheid gezien en verwerkelijk kan worden[, waarbij h]et subjekt [...] de waarheid van het bestaan [vindt] in het wordingsproces.[p. 12]

Ook wat mij betreft geldt zowel intra- als intersubjectief, dat

[h]et mededelen van “kunnen” berust op een opvoedende houding van degene die spreekt en een activiteit van degene die ontvangt, namelijk een toeëigening van hetgeen medegedeeld wordt.[pp. 6-7] Het mededelen van deze waarheid is het overbrengen van een “kunnen” en niet een “weten over[.]”[p. 12]

Mijn radicale taalopvatting luidt dat zelfs èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is. De verzoeker wil iets bereiken door gedrag van – in het intrasubjectieve geval – haar-/hemzèlf of van – in het intersubjectieve geval – iemand ànders. Daartoe richt z/hij een teken tot haar-/hemzèlf c.q. die ànder. Volgens wat z/hijzèlf resp. de ànder met semiosis als teken opvat en zo door interpreteert van resp. tot motivationeel begrip, volgt haar/zijn situationele gedrag dat al dan niet strookt met het teken-als-verzoek:

In deze wijze van mededelen, worden degene die mededeelt, het meegedeelde en de ontvanger veranderd door het proces.[p. 12]

In wat ik dia-enneadische dynamiek noem, herken ik in hoe Hameete de opvatting van Kierkegaard weergeeft:

Kommunikatie is een tweeledige beweging van degene die spreekt zowel als van degene die uit zichzelf treedt om te horen. Dat wat gehoord wordt is het zelf zoals het zich tot zichzelf en tot de wereld verhoudt.[p. 7]

Daar valt m.i. toch wat meer zgn systeem in te brengen. Indien een subject – of object – zich altijd mede naar omstandigheden gedraagt, heeft het in wezen géén ... wezen. Er is gedragsmatig in beginsel immers niets ònveranderlijks aan een sub- of object. Maar situationeel verschillende sub- c.q. objectgedragingen willen (!) we intussen wèl toeschrijven aan één en hetzelfde sub-/object:

Het individu is existentieel pas een realiteit voor zichzelf wanneer het zichzelf kent als subjekt met een zekere continuïteit[. p. 59]

Echter,

[w]ij kennen onszelf door middel van het denken van onszelf en door de ontmoeting met de buitenwereld, we kennen onszelf als identiteit-in-verschil. Het zelf is, maar verhoudt zich tot zichzelf in verscheidenheid. Identiteit en verschil vormen geen dualiteit voor Kierkegaard. Het historisch proces van het individu brengt geen verandering in de identiteit. [...] De identiteit wordt vastgesteld door datgene wat zich onderscheidt in relatie te brengen met zichzelf.[p. 46] Het voorwerp van verandering is in de verandering gerelateerd aan zichzelf via verschil[. p. 70]

Daarvoor heb ik de veronderstelling van de nul-identiteit gedaan. Achteraf herken ik dat o.a. als antwoord op de vraag die Hameete doorgeeft:

Verdraagt iets als openheid nog een naam?[p. 138]

Dankzij de kunstgreep van nul-identiteit heeft elk – ook weer verondersteld – sub- resp. object weliswaar een wezen, maar dat wezen is nota bene ... wezenloos in de zin van gedragsloos.

Zo ver gaat Kierkegaard, afgaande op wat Hameete schrijft, niet. Ook hij houdt het in dat opzicht traditioneel op – zoiets als – een gedragsmatig wezen resp. essentie,

maar veel scheelt het inderdaad niet met de veronderstelling van de nul-identiteit voor een subject:

[Wat] de structuur van een persoon [betreft, o]nder het absolute verstaat Kierkegaard de autonomie van de persoon in het kiezen van zichzelf en de opvatting dat wat gekozen wordt tegelijkertijd de inhoud vormt van de persoon die kiest. De keuze is absoluut, het punt van oorsprong en terugkeer van deze keuze is de persoon, de spil waar een groot deel van zijn werk om draait, het Archimedische punt, waarin het doel van het bestaan zijn oorsprong vindt. De identiteit van de persoon is een functie van de expressie van zijn identiteit.[p. 64]

De nul-identiteit dient ter verbinding van alle situationeel verbijzonderde identiteiten van het sub-/object in kwestie, met per situatie eenduidig gedrag. Al heel veel vind ik al daar een ogenschijnlijk paradoxale tekstpassage van Kierkegaard zelf die Hameete weergeeft:

Abstract thought can get hold of reality only by nullifying it, and this nullification of reality consists in transforming it into possibility.[p. 9, uit: **Concluding Unscientific Postscript**]

Uit één van Kierkegaards andere boeken haalt Hameete aan:

The speculative nothingness is that which at every moment is vanishing for concretion, since it itself is the demand for the concrete, its *nisus formativus*. [p. 55, uit: **The Concept of Irony**]

Desondanks, nogmaals, lijkt Kierkegaard één, en daarbij vaak impliciet verondersteld essentialistisch, identiteitsbegrip te blijven veronderstellen met structurele verwarring van dien over

een beweging van de persoon, die in de existentie wordt wat hij in essentie al is.[p. 70] De pluriformiteit in de existentie blijkt enkelvoudig in de essentie.[p. 126]

Maar formeel-logisch is de paradox van

de identiteit van het subjeet als aan zichzelf gelijkblijvend in verschil, in en door het veranderende nu [p. 72]

dus opgelost, en dat geldt tevens voor wat doorgaans object heet, met – de aanvullende aanname van – de nul-identiteit en kunnen verschillen tussen situationele identiteiten van het desbetreffende sub-/object daardoor tevens eenduidig samenhangend worden geordend:

De essentie van de dialectiek is het vermogen de dingen in hun geheel zowel als in hun onderlinge verhouding te zien, een eenheid-in-verschil. [...] Elk deel heeft zijn uniciteit en tegelijkertijd zijn plaats in het geheel. Het geheel wordt pas zichtbaar door het onderscheiden van de delen. Het is de dialectische eenheid waarbij elke component de andere betreft om een geheel te worden. De componenten sluiten elkaar [...] niet uit, maar vullen elkaar aan en geven elkaar betekenis. Het [subjectief] bestaan wordt gekenmerkt door die beweging tussen de componenten van zichzelf.[p. 14] Voor een zelf betekent dit, dat het in aanleg zo is, dat in zijn historische ontwikkeling een differentiatie tot stand komt, waarbij de delen in een voortdurende relatie tot het geheel moeten blijven staan, zonder ooit hun eigen specifieke plaats te verliezen[. p. 96]

Een motivationeel begrip à la enneade is situationeel gedragsbepalend voor het subject in kwestie:

De mogelijkheid [...] ligt als noodzakelijkheid opgesloten in onze [...] situatie[. p. 67]

Terwijl Hameete situatie passief als “gegeven” kwalificeert, geldt m.i. ook en vooral daarvoor principieel actieve een overgang, te weten van ervaren situatie naar beoogde situatie, enzovoort:

Zijn bestaan[, dwz van een subjekt,] berust op sprongsgewijze veranderingen. [p. 70]
Als eenheid [...] is er nooit een rustpunt.[p. 87]

Volgens de enneade bestaat een begrip daarom nooit op zichzelf, maar geldt altijd volgens een bepaald motief. Ook motieven zijn er subjectief in meervoud. Evenals Arthur Schopenhauer beschouwt Kierkegaard de wil nog in enkelvoud (en als apart te onderscheiden):

De wijze waarop het zelf zich zijn bestaan eigen maakt is via de wil, de betrokkenheid (Interesse)[. p. 108]

Maar “betrokkenheid” werkt juist selectief, zeg ook maar situationeel. Een motief betreft als interpretatief element een situationele gedragsoriëntatie van een subject. Enneadisch heb ik tussen motief en bijbehorend begrip een focus ... gedacht. Door zo'n focus is een begrip, overdrachtelijk gesproken, zichtbaar en tegelijk blijft motief juist onzichtbaar. Klopt,

[h]et denken [...] zal[...] slechts dat deel zien waar de aandacht op gericht is.[p. 76]

Een subject kan haar/zijn motief proberen te ... begrijpen, maar dus nooit als motief. Want als begrip is het géén motief meer:

De beschrijving van onze emoties en gevoelens en de karakteristieken van onze bestaanswijze is iets wat alleen achteraf kan gebeuren.[p. 30] Het bestaan kan niet gekonconceptualiseerd worden[. p. 43] Niet rationaliteit maar pathos is het fundament van het menselijk bestaan. [...] Het denken kan [...] nooit een volledig beeld geven met zekere uitkomsten[. p. 77]

Van deze begripsmatig onvermijdelijke, zeg maar, dode hoek tijdens het doen is Kierkegaard zich dus terdege bewust, zoals blijkt uit wat Hameete samenvat:

Zodra de subjectiviteit gedacht wordt, wordt het kennend subjekt onttrokken aan de activiteit die het in stand houdt: zijn bestaan als subjekt. Indien we proberen onszelf te begrijpen via het denken dan [leidt d]eze objectieve manier van zelfkennis [...] tot vervreemding van de eenheid die we zijn door onszelf te splitsen in het observerende zelf en het zelf dat geobserveerd wordt.[p. 9] Het subjekt] is niet in theorieën of begrippen onder te brengen, want op een moment dat we een begrip opleggen aan dit individuele proces, wordt het subjekt gekend als object.[p. 59]

Tja, dat is inderdaad onvermijdelijk. Het gaat mis, soms zelfs grondig, indien een subject zijn situationele subjectiviteit vergeet. De crux is, dat

in het denken de denker zelf als existerend subjekt betrokken wordt[, p. 13]

dus met inbegrip van onbegrip van motief als zodanig. Zo is het ook een vergissing te menen, dat

[h]et enkelvoudige, het unieke [...] geen goed objekt [is] voor de wetenschap, die immers regelmatigheden en wetmatigheden tracht op te sporen.[p. 9]

Naar plaats en tijd is elk verschijnsel uniek. Zo probeer ik met de semiotische enneade tot uitdrukking te brengen volgens welke, zeg maar, metasystematiek gedrag (lees dus ook: een verschijnsel) subjectief-situationeel is (met objectief-situationeel gedrag door beperkingen). Hoe dan ook

[moet] de denker [...] nooit [...] vergeten dat hij denkend in het bestaan staat. Voor Kierkegaard bevat het existerend subjekt het denkend subjekt en niet andersom.[p. 9] Het afleiden van het bestaan uit het denken is een omdraaiing van de feitelijke stand van zaken.[p. 43] Het persoon-zijn is de integratie van mogelijkheid en noodzakelijkheid in de existentiële werkelijkheid.[p. 68]

De motivationele variëteit van begrippen verklaart waarom, aldus Hameete,

Kierkegaard [...] nooit een conceptuele analyse [geeft] van een term[. ...] Begrippen veranderen naar gelang de kontekst verandert.[p. 16]

Dit laat zich met het rijkere schema van de enneade alweer preciezer duiden. (O.a.) een term heet volgens de enneade algemener bedoeld: signatuur. Een teken is uniek herkenbaar als configuratie van signatuur en context. Dat correspondeert enneadisch met focus-door-motief, ofwel een motivationeel begrip (en lees voor begrip ook: concept). Hameete schrijft nog

dat begrippen dynamische eenheden zijn die soms van betekenis veranderen aan de hand van de kontekst[. p. 18]

Uitgaande van één en dezelfde signatuur zijn allerlei betekenissen mogelijk, waarvoor context voor het subject het verschil maakt resulterend in motivationeel begrip en zo door tot haar/zijn situationeel gedrag. Een bepaalde signatuur is op zichzelf dus niet dynamisch, maar figureert samen met acht verder veronderstelde elementen/componenten in dynamiek van semiosis als

synthese van [...] componenten[. p. 27 Nota bene,] geen van de componenten kan verdwijnen zonder dat daardoor de [...] synthese vernietigd wordt.[p. 97] De synthese is de onderliggende structuur van de activiteit [van een subjekt].[p.104]

Op hun beurt kunnen de enneadische elementen gelden als metasignaturen (herkenbaarder term: metabegrippen):

We kunnen de dialektiek van [... meta]begrippen ook het ritme noemen [p. 53 volgens] de energie waarmee de verschillende elementen [...] in een actieve relatie worden gehouden.[p. 74]

Onderscheid tussen structuur (lees ook: type) en geval (lees ook: exemplaar) volgens die structuur helpt om te duiden dat Kierkegaard in Hameete's woorden meent, dat

hetgeen herhaald wordt, weer bestaat maar op een andere wijze. Dit betekent dat hetgeen bestaat, zowel verschilt van zichzelf als aan zichzelf gelijk is.[p. 112]

Hameete stelt:

Dit is Kierkegaards oplossing voor het probleem hoe iets kan zijn en toch ook kan worden.[p. 112]

Sterker nog, de structurele gelijkenis op z'n enneadisch brengt achtereenvolgens onherroepelijk uniek verschillende exemplaren voort. Dat "ritme" van semiosis bestaat (!) aldus uit de afwisseling van enneadische structuurdimensies annex - momenten, van interpretatie naar gedrag, en terug, telkens bemiddeld door teken:

De enige continuïteit die het zelf kent komt voort uit het herhalen van dit ogenblik als aktualiteit, aangezien de aktualiteit alleen bestaat in het moment van uitvoering.[p. 112] Die activiteit is uniek, persoonlijk.[p. 121]

Die dynamiek van bemiddeling heeft Charles S. Peirce reeds triadisch met evenzovele elementen voorgesteld, en die onlosmakelijke drie-eenheid is voor de enneade met dienovereenkomstige dimensies/momenten behouden volgens

de zienswijze van het voortdurend betrekken van het geheel in de delen [p. 85 waarmee] de betekenis van [elk] begrip [...] verborgen wordt in relationele [meta]begrippen, zodat de dialektische verzoening tot stand komt door [...] activiteit[. p. 61 En a]lleen door te doen kan de kwaliteit van het doen verbeterd worden.[p. 65 D]e realiteit van de persoon [is] geheel en al gebonden aan de activiteit.[p. 76 H]et leven berust op het omzetten van het gedachte in het handelen[. p. 85]

Volgens subjectief situationisme resulteert – variëteit van – gedrag uit – telkens wisselende – samenloop van subject en situatie. Gedragmatig geldt daarom een subject, maar dat geldt m.i. óók voor een zgn object,

in eerste instantie als een verhouding[. p. 84 maw een] relaterende activiteit in de existentie.[p. 104] Het zijn in de wereld is voor Kierkegaard geen tweeheid van onverzoenbare tegengestelden; mens en wereld zijn [struktureel] aan elkaar gebonden in een onderlinge afhankelijkheid. Het is een gegeven eenheid van waaruit de onderscheidingen ontstaan.[p. 122]

Zou Niels Bohr, immers ook een Deen, hier later zijn idee van complementariteit hebben ontleend? Hameete schrijft aan Kierkegaard de opvatting toe, dat

[de p]ersoon [...] degene [is] die de innerlijke en uiterlijke wereld met elkaar in een dynamisch evenwicht houdt, de locus van die relatie[. ... D]e nadruk van zijn antropologie [ligt] op het subjekt als funktionerend geheel, elk dualisme [– of welke indeling dan ook –] is hieraan ondergeschikt. In het bestaan spelen al[le] factoren samen als aspecten van één enkel zelf.[p. 84]

Met de enneade komt tot uitdrukking dat

het zelf [...] dus nooit [...] los [staat] van de wereld of de existentie, integendeel het zelf is existentie en kan niet begrepen worden dan als één met die existentie. [...] Het zelf konstitueert en is tegelijkertijd het subjekt van verandering.[p. 91]

Kortom, er bestaat (!) samenloop van subject met situatie resulterend in èn ter facilitering van gedragsdynamiek annex –variëteit:

Wij komen pas werkelijk tot onszelf in het aanvaarden van onze afhankelijkheid.[p. 132]

Het vermogen tot deelname aan zulke samenloop schrijf ik toe aan evolutionaire ontwikkeling tot subject. Waartoe Kierkegaard zijn lezer wil aansporen is volgens Hameete beseft van

zijn totale afhankelijkheid [...] in zijn bestaan[. ...] Die uitzonderlijke enkeling is niet autonoom maar theonoom, zich bewust van zijn goddelijke fundering.[p. 140]

Praktisch verschil maakt het volgens mij niet, en Kierkegaard kòn van de evolutieëler van Charles Darwin, gepubliceerd in 1859, niets weten. In beide gevallen geldt, dat

[e]r [...] geen mogelijkheid is om de activiteiten van het bovennatuurlijke intelligibel te maken.[p. 142]

En als we evolutie natuurlijk vinden, geldt ook daarvan het waaròm, als het er is 'is,' als "bovennatuurlijk." Terug naar wat m.i. allemaal natuurlijk is, volgens Hameete

[legt] Kierkegaard [...] de nadruk op de volitieve elementen in plaats van de cognitieve.[p. 120]

Enneadisch gezien omvat de cognitieve dimensie (interpretant) een volitief element (motief). Ook motivatie vind ik dus typisch c.q. integraal cognitief.

70.14

Zodra 's avonds op 27 februari 1933 in Berlijn brand uitbreekt in het gebouw van de Rijksdag, verklaart de Duitse Nationaal-socialistische partij, nog geen maand aan de macht, dat de ter plekke vastgenomen Rinus van der Lubbe slechts één van een groep samenzweerders is. Er is volgens de Nazi's sprake van een communistisch complot. Zo wordt de brandstichting benut als aanleiding voor een klopjacht op communisten en andere al dan niet vermeende tegenstanders van het nieuwe regime. Om daartegen internationaal steun te verkrijgen verkondigen communisten vervolgens de theorie dat het juist een Nazi-complot betreft.

Beide complottheorieën zijn vals, zo verduidelijkt Martin Schouten in **Rinus van de Lubbe 1909-1934** (De Bezige Bij, 1986). Ik vind het door Schoutens beschrijving eenvoudig om sympathie voor Van der Lubbe te hebben. Wie had destijds kunnen overzien welke gevolgen zo'n, modern gezegd, actie zou hebben? Hij wil aandacht vestigen op het lot van arbeiders (en daarin heeft hij naar huidige maatstaven volkomen gelijk). Daarom is hij ditmaal van Leiden naar Berlijn gereisd. Daarvoor kan een brandje wellicht helpen, bedenk hij aldaar nogal impulsief (en dus verder niet na). Nadat, aldus Schouten, de avond ervoor enkele simpele pogingen elders in de stad zijn mislukt, lijkt het Rijksdaggebouw hem wel wat. Eerder in Nederland heeft hij in de loop der tijd allerlei van dergelijke acties ondernomen. Daarvoor komt hij na een korte gevangenisstraf telkens weer vrij, enzovoort. Dat kan in Duitsland toch niet zo veel anders verlopen? Hij klimt op een balkon, slaat een ruit in en is prompt binnen met zijn voorraadje lucifers en aanmaakblokjes; ingewikkelder is het voor hem niet. Van der Lubbe is in een zgn showproces ter dood veroordeeld, en dat vonnis is uitgevoerd.

Zijn actie heeft, zachtjes uitgedrukt, nogal wat gevolgen. Is Van der Lubbe daarvoor verantwoordelijk? Schouten vermeldt dat Göring tijdens de Neurenberger processen heeft opgemerkt dat er al een plan ligt om communisten enzovoort te vervolgen. De brand van het Rijksdaggebouw heeft de uitvoering ervan vervroegd. Volgens Göring hebben vanwege de ermee gepaard gaande improvisatie juist méér mensen aan vervolging enzovoort kunnen ontsnappen.

Is er voor Van der Lubbe een ethische balans op te maken? Ik dacht het even, maar weet het niet meer. Daarmee prijs ik Schouten voor zijn indrukwekkende biografie, een verhaal dat zich m.i. tevens optimaal leent voor lezing en bespreking in schoolverband. Van der Lubbe biedt veel ter identificatie.

70.15

Peter Singer meent dat zgn linkse politiek lijdt onder valse voorstellingen. Met **A Darwinian Left: politics, evolution and cooperation** (Yale University Press, 2000, oorspronkelijk 1999) stelt hij een, letterlijk, natuurlijker grondslag voor. Wat mij betreft is dat overigens relevant voor welke politiek dan ook. Want wat is er, wel beschouwd, niet politiek aan gedrag in samenleving, zeg ook maar maatschappelijk verkeer?

De evolutieleer van Charles Darwin is – wordt? – helaas inderdaad maar al te gretig opgevat als strikt van toepassing op individuele organismen. Darwin wist beter, maar het publiek richtte zich zelfgenoegzaam prompt overwegend slechts naar de slogan die Herbert Spencer als simplistische samenvatting van het proces van natuurlijke

selectie bedacht, te weten “survival of the fittest.” Ofwel, wie overleeft, wie zgn wint heeft het blijkbaar verdient, zoals de verliezer domweg verdient te verliezen. Kortom, het recht van de sterkste heerst, omdat de sterkte heerst.

Maar wie – nog afgezien van voortplanting – slaagt er daadwerkelijk in om alléén te (over)leven? Evolutionair zijn ‘we’ daarom zelfs principiëler toegerust voor samenleving resp. -werking. Eventuele strijd is een luxe die ‘we’ ons slechts kunnen veroorloven dankzij het surplus door samenwerking. En dat vergt zgn verkeer.

Als aspect van maatschappelijk verkeer geldt informatieverkeer. Inmiddels treffen ‘we’ daarvoor tevens zgn digitale voorzieningen. Het lukt m.i. echter maar niet om met zulke technologieën heuse infrastructuur voor informatieverkeer op te zetten. Voor de noodzakelijke koerswijziging zijn enkele aanbevelingen in genoemd pamflet van Singer eveneens relevant. Dat hoeft overigens niet te verbazen, want infrastructuur is praktisch het hoofdonderwerp van politiek (zoals een bevoorrechte klasse haar status tracht te behouden, of nòg kortzichtiger zelfs wil vergroten, door tòt standaard verheven c.q. àls infrastructuur gedaan te krijgen wat vooral haar belang bevordert).

Nogmaals, onder de noemer van verkeer telt echter niet slechts concurrentie; verkeersdeelnemers werken ook en vooral samen. Voor informatiekunde die op stelsel- annex verkeersschaal opbouwend bijdraagt, dwz aan adequate infrastructuur, telt daarom met voorrang erkenning van – dynamiek van – reële variëteit van hoedanigheden van deelnemers aan informatieverkeer en zo door naar variëteit van samenhangende betekenisverschillen. Nota bene, zulke verschillen zijn ... natuurlijk. Dus, óók informatiekundig voor verkeersschaal is het motto, in Singers woorden:

Accept that there is such a thing as human nature, and seek to find out more about it, so that policies can be grounded on the best available evidence of what human beings are like; [...]

Promote structures that foster cooperation rather than competition, and attempt to channel competition into socially desirable ends[. p. 61]

De vraag is daarbij ... natuurlijk, wie uitmaakt maakt sociaal wenselijk is. Voordat Singer het weet, is zijn nieuw-links wederom oud-rechts. Ik kom eigenlijk niet verder dan om als politiek te bevorderen dat iedereen voldoende voorbereid is op deelname aan maatschappelijk verkeer en tijdens deelname moet kunnen rekenen op stelselmatig evenwichtige verhoudingen, opdat deelnemers zèlf, ‘wij’ dus, door verkeer bepalen en bijhouden wat ‘we’ willen bereiken. Tja, welke voorbereidingen zijn voldoende, welke verhoudingen evenwichtig?

Het is in elk geval nooit verkeerd om ook voor informatieverkeer op digitale infrastructuur te mikken ter facilitering van reële variëteit van ... informatie met dynamiek van samenhangende betekenisverschillen van dien. In beginsel bepalen verkeersdeelnemers dan telkens onderling in hun hoedanigheden voor respectievelijke situaties welke betekenissen daarvoor relevant zijn (zoals er voor zgn fysieke mobiliteit met een wegstelsel, verkeersregels enzovoort als infrastructuur bestaat, en wordt bijgehouden; ‘wij’ kunnen ons tussen nagenoeg willekeurige locaties redelijk vlot verplaatsen).

70.16

We zijn nog maar net begonnen, zo lijkt de veronderstelling alleszins redelijk, om informatieverkeer op maatschappelijke, inclusief internationale schaal tevens met digitale technologieën mogelijk te maken. Daarom kunnen we ook maar beter

toegeven nog maar nauwelijks een evenwichtig idee te hebben van wàt we ermee willen bereiken en hoe dat dan kan lukken.

Onze opgave staat echter niet volledig op zichzelf. Er bestaan allerlei relevante ideeën. We kunnen ze benutten ter overweging van wat ervan toepasselijk is voor digitalisering van informatieverkeer, van wat als aanzet ervoor bruikbaar lijkt of van wat juist geheel niet klopt. Zo vind ik het allang overduidelijk dat het ter facilitering van informatieverkeer met zulk algemeen bereik om – uitbreiding van – infrastructuur gaat. Daarvan betreft de schaal dus niet een enkel informatiesysteem (lees ook: toepassing). Daarentegen gaat het met infrastructuur om verbindingen ertussen, waardoor ook kan c.q. moet veranderen wat erdoor verbonden raakt, zeg ook maar voortaan samenhangt. In termen van de traditionele zgn gebouwde omgeving is er niet langer – het bouwen van – telkens een alleenstaand, vergaand zelfvoorzienend huis aan de orde, maar hun ... omgeving. Voor oriëntatie enz. volgens aldus opgevatte ruimere schaalniveaus zijn voor de gebouwde omgeving complementaire vakdisciplines ontstaan.

Voor de informatiekundige opgave op maatschappelijke schaal, informatieverkeer dus, biedt m.i. stedenbouwkunde in samenhang talloze onderwerpen ter overweging. Er is veel literatuur beschikbaar, en nav meerdere publicaties heb ik zèlf met opstellen, columns en – steeds vaker en inmiddels exclusief – aantekeningen informatieverkeerskundige beschouwingen geschreven. Als zulk vergelijkingsmateriaal las ik onlangs de bundel **De levende stad, Over de hedendaagse betekenis van Jane Jacobs** (samenstellers Simon Franke en Gert-Jan Hospers, SUN, 2009). Inderdaad kan ik ook daarin wederom diverse aanknopingspunten voor informatiekundige overwegingen mbt infrastructuur voor informatieverkeer aanwijzen. In hun inleiding **De actualiteit van Jane Jacobs** (pp. 7-20) stellen Franke & Hospers, dat

Jacobs [...] meestal met haar pleidooi voor diversiteit [wordt geciteerd. p. 11]

De term die ik vooral gebruik, is variëteit. En nota bene kenmerkend voor informatieverkeer op stelselschaal is m.i. variëteit van betekenissen, terwijl daartussen tevens samenhang moet kunnen worden nagegaan. Die variëteit is ook nog eens ... variabel, zeg ook maar open voor veranderingen vanwege maatschappelijke dynamiek. Voor eenduidig – onderhoudbare – modellering van samenhangende betekenisverschillen heb ik als stelselmatige methode Metapatroon ontwikkeld.

Volgens Franke & Hospers wijst Jacobs op “vier voorwaarden” te bevordering van diversiteit, te weten

- menging van primaire gebruiksfuncties;
- kleine bouwblokken;
- een mix van oude en nieuwe gebouwen;
- voldoende concentratie.

Voor infrastructuur voor informatieverkeer komt de eerste voorwaarde in het rijtje volgens mij neer op het beginsel, dat willekeurige deelnemers er in willekeurige hoedanigheden – en op willekeurige momenten – gebruik van kunnen maken met bijbehorend willekeurige betekenissen die zij als zodanig aan informatie toekennen. De tweede voorwaarde raakt daaraan vergaand gelijk, want zou dan inhouden dat informatie zodanig contextueel verbijzonderd is, dat betekenis ervan voor een deelnemer aan informatieverkeer eenduidig geldt voor de situationele hoedanigheid

inclusief het tijdstip/de periode in kwestie. De derde voorwaarde? Voor een apart opgezet informatiesysteem is context vergaand impliciet gehouden. Indien de aansluiting op de infrastructuur voorziet in toevoeging van expliciete context waarmee informatie uit resp. in zo'n oud systeem op stelselschaal eenduidige betekenis verkrijgt, kan dat oude systeem zelfs ongewijzigd gehandhaafd blijven. Ook de vierde voorwaarde blijkt voor infrastructuur voor informatieverkeer besloten in de eerste; de openheid voor willekeurig gebruik leidt tot optimale – dichtheid van – dekking.

Aldus bevordert infrastructuur wat Jacobs voor een stadsbuurt, zoals Jos Gadet verderop in de bundel vermeldt,

zelf-diversificatie noemt.[p. 132]

Wat telt, aldus Gadet, is

aanpassingsvermogen [...] gericht [...] op fijnmazige bestemmingsdifferentiatie en een hoge mate van voorzieningenrijkdom[. p. 132]

Tot slot van '**Gentry of getto**'? **Opkomst van succesvolle buurten** (pp. 123-134) geeft Gadet aan waarom zelf-diversificatie moeizaam verloopt. Met infrastructuur voor informatieverkeer als aanvullende voorziening ter facilitering van variëteitsdynamiek acht ik zijn analyse tevens geldig voor de achterstallige ontwikkeling dáárvan:

Politieke angst, dogmatische preassumpties van planners en de eerzucht van ontwerpers om hun stempel te drukken op stedenbouwkundige plannen, bemoeilijken deze weg naar het ontdekken en begrijpen van sociaal-economische veranderingen en de ruimtelijke gevolgen hiervan. Dat heeft Jane Jacobs ons duidelijk gemaakt in 1961 en is nog steeds aan de orde van de dag.[p.134]

Met digitale infrastructuur voor informatieverkeer modderen we helaas ook alweer véél te lang maar wat aan. Dat is echter nergens voor nodig.

70.17

Er zijn allerlei soorten pleinen. Of is het veeleer zo dat een plein op allerlei manier gebruikt kan worden? In hoeverre ligt zulk gebruik eigenlijk in de opzet besloten? En wanneer er een zgn virtueel Ontmoetingsplein wordt aangelegd, zeg ook maar voor met digitale technologieën gefaciliteerde ontmoetingen, zoals Larissa Zegveld en Eelke Horselenberg in **Overheid: focus op verbinding en wees echt innovatief** voorstellen, wie komt daar dan voor welke ontmoetingen in aanmerking? Ter nadere oriëntering door vergelijking benut ik hier van Hans Mommaas het opstel **Tussen verwording en wederopstanding: het postmoderne plein** (in: **Pleinenboek**, Hogeschool voor de Kunsten Utrecht, 2003, pp. 18-27). Volgens Mommaas

bestonden [er] uitgewerkte visioenen van een nieuwe mobiele samenleving, met mobiele burgers die zich in allerlei futuristische voertuigen [...] verplaatsten. [...] De stedelijke publieke ruimte diende vooral de storingsvrije doorgang[. p. 19]

In die (toekomst)beelden

[bestond v]oor de ontmoeting eigenlijk geen aandacht.[p.19]

Zo was er evenmin een

uitgewerkte gedachte [... w]aar je die voertuigen kon laten als ze stilstonden[. p. 19]

Dat was dus de periode waarin o.a. pleinen voor "parkeergebruik" bestemd raakten, maar later

[is d]ie visie [...] bijgesteld[...]e]n zo zijn inmiddels ook de pleinen opnieuw ingericht.[p. 19]

Volgens Mommaas dreigt onder die noemer echter, nou ja, zo vat ik een tekstpassage in zijn opstel op, valse romantiek c.q. elitaire nostalgie aangevuld met (post)modern hedonisme:

Het plein moest weer worden wat het was, of liever, zoals dominante groepen graag zagen dat het was: een plek die uitnodigt tot het aangename verblijf, tot zien en gezien worden, tot rust, verpozing en ontmoeting, tot uitwisseling en vertier, kortom tot stedelijke sociabiliteit; een rustgevende contramal binnen het hectische stadsleven, een punt van gemeenschappelijkheid en intimiteit in een overigens vrij individualistische en open omgeving.[p. 19]

Is dat het, waarin 'we' in/voor het openbaar resp. publiek domein met het – virtuele – Ontmoetingsplein willen voorzien? In hun pamflet doen Zegveld en Horselenberg slechts algemene(re) suggesties zoals een "sociaal ontmoetingsplein" als "een betrouwbare digitale plek." Ik vind dat ze terecht afzien van het vermelden van concrete gebruiksfuncties. Want of het al dan niet een – virtueel – plein wordt genoemd, wat mij betreft is er – behoefte aan – digitale infrastructuur voor informatieverkeer aan de orde. Daarbij houdt infrastructuur in dat het gaat om maatschappelijk verkeer, dwz in het publiek domein.

Wat Zegveld en Horselenberg niet behandelen, zijn de verschillen tussen enerzijds, zeg maar, fysieke ontmoeting, anderzijds virtuele ontmoeting. Voor een fysieke ontmoeting verplaatsen de deelnemers eraan zich naar een enkel trefpunt. Dat trefpunt vergt daarvoor geëigende ruimtelijke voorzieningen; dat geldt uiteraard óók voor de verplaatsing van de respectievelijke deelnemers ernaartoe en weer terug (of dóór). Voor het zgn informatieverkeer tussen de deelnemers aan een fysieke ontmoeting zijn daarentegen géén voorzieningen – meer – nodig; allemaal aanwezig op hun ontmoetings- annex trefpunt kunnen zij elkaars communicatieve gedragingen immers onmiddellijk tonen resp. waarnemen.

In het geval van een virtuele ontmoeting liggen de verhoudingen zowat andersom. De ruimtelijke voorzieningen blijven daarvoor grotendeels beperkt tot de respectievelijke verblijfplaatsen van de deelnemers en ... daar is elke deelnemer 'al.' Maar wát is hun trefpunt dan nog? Zij hebben voor een virtuele ontmoeting niet zozeer een ruimtelijke plek gemeenschappelijk. In wat tijdens een fysieke ontmoeting vanzelfsprekend is, en waarin daardoor impliciet is voorzien, moet nu expliciet voorzien zijn. Dat is het onderlinge informatieverkeer. Dat vergt ook weer ruimtelijke ... voorzieningen, maar die vallen ruimtelijk in het niet vergeleken met wat er nodig is voor fysieke verplaatsing en ontmoeting van deelnemers. En wat telt voor virtuele ontmoetingen is aldus het bereik (lees ook: dekking) van de digitale infrastructuur voor informatieverkeer.

Ook voor fysieke ontmoetingen is méér nodig dan slechts een plein als trefpunt. Nogmaals, hoe komen mensen er, en hoe komen ze er weer weg? Voor zgn virtuele ontmoetingen moet evident zijn dat deelnemers eraan zich juist niet van hun respectievelijke plekken bewegen, althans niet voor hun virtuele ontmoeting in kwestie. De ene deelnemer 'ontmoet' de andere deelnemers door de informatie die haar/hem van hen bereikt. Het ene fysieke trefpunt bestaat daarvoor niet. Dat is voor virtuele ontmoeting veranderd in netzoveel trefpunten als er deelnemers zijn met daartussen – hun gebruik van – infrastructuur voor informatieverkeer. Om aandacht te vestigen op het vertrouwde ontmoetingskarakter is de term plein geschikt, maar

virtuele ontmoetingen verlopen infrastructureel dus vergaand anders dan fysieke. Mommaas schrijft over fysieke annex ruimtelijke pleinen. Na het klakkeloze parkeergebruik

[i]s [er] sprake van een verwording van het plein tot 'louter' vermaak- en vertiercentrum, tot een plek ingevoegd in de culturele en economische typologie van de consumptie[. ...] En wat te doen met al die andere plekken die zich, ondanks zichzelf, tooien met de aangename titel van 'plein', en die aldus het fenomeen van alle kanten uithollen[. p. 19]

Maar, zo stelt hij,

overtussen knaagt wederom het ongenoegen.[...] Waar in de ideaaltypische (en dus feitelijk nooit bestaande) burgerlijke stad het plein vooral synoniem is met de centraal-stedelijke samenkomst van een veelheid aan functies en kenmerken – van de handel en het bestuur, tot aan de politiek en de rechtspraak, de kermis, het theater en de vreemdeling en het plein aldus fungeert als centrum en drager van de publiekstedelijke gemeenschap – daar hoereert (zo zou de analyse kunnen luiden) het postmoderne plein van de consumptie en het vertier louter met de goed in de markt liggende onderdelen daarvan.[p. 19]

Voor "samenkomst" via zgn telecommunicatie – en digitale technologieën bieden immers niets anders dan nog weer een modaliteit voor deelnemers om ruimtelijk vèr van elkaar verwijderd onderling verkeer te onderhouden – geldt de beperking tot een enkele stad natuurlijk niet. Voor fysieke ontmoetingen gaat die overigens evenmin allang niet meer op; in een toeristenstad zijn inwoners op de bekendste van 'hun' pleinen 'verreweg' in de minderheid. Hoe dan ook, waarom het in de aangehaalde typering m.i. draait, is de "veelheid aan functies en kenmerken." Dat mag geen gesloten verzameling zijn. Samenleving is dynamisch. Daarop moet – ook en vooral – infrastructuur voor informatieverkeer bemeten zijn. Dat is weliswaar een onmogelijke opgave. Want wie kan de toekomst met zekerheid voorspellen? Maar wat al helpt is een open houding mbt tot "veelheid" van wie er voor welke ontmoetingen in aanmerking komt. Ofwel, zo min mogelijk uitsluiting bevordert maatschappelijke dynamiek (en met dienovereenkomstige voorzieningen kan een nationale staat zich – nog – gunstig onderscheiden). De dringende vraag die Mommaas opwerpt, luidt:

Welke ontwerpogaven doen zich voor?[p. 20]

Gelet op het virtuele karakter van ontmoetingen waarop Zegveld en Horselenberg mikken met – hun voorstel voor – het Ontmoetingsplein betreft het dus fysiek niet iets centraals maar juist iets verspreids. Voilà, plein-als-infrastructuur voor informatieverkeer. Dat rekt de pleinmetafoor inderdaad nogal op. Voor de "ontwerpogaven" is het infrastructurele perspectief onontbeerlijk. Politici, bestuurders en hogere ambtenaren kunnen –ook verder – aan de illusie van begrip en beheersing worden geholpen onder de voor hen geruststellende noemer van plein. Zij verkeren (!) kennelijk nog in het stadium van, zoals Mommaas aangeeft,

hernieuwde populariteit van het plein [...] pas[end] in een veel bredere omslag in de omgang met de publieke ruimte. Meer en meer van de ruimtelijke omgeving wordt opgenomen in de cultuur en economie van de attractiviteit of het spektakel[. p.20] Het gevolg is dat men teruggrijpt op bekende modellen van het goede leven, modellen die men vervolgens ook meer en meer krijgt aangeleverd via een markt die daarop inspeelt.[p. 21]

Of hebben zij zelfs dat stadium nog niet bereikt als het om zgn digitalisering gaat? Daar lijkt het sterk op. Overheidsinstellingen blijven zgn ict-projecten ondernemen voor wat zij als hun informatievoorziening beschouwen, alle retoriek over de belangen van burgers ten spijt. De resulterende hulpmiddelen zijn daardoor zelfs, zeg maar, anti-infrastructureel van aard. Kortom, onbruikbaar voor een zgn informatiemaatschappij. Dit verklaart waarom zulke projecten blijven mislukken. Er is met – het voorstel voor – het Ontmoetingsplein daarom al veel gewonnen, indien bestuurders enzovoort daardoor leren inzien dat voor oriëntatie de ontmoeting telt, en niet slechts het belang van – toch ook maar vermeend – eigen taakuitvoering. Dat helpt hopelijk om het stadium te vermijden dat volgens Mommaas thans voor fysieke pleinen e.d. nadelig uitpakt:

Het criterium van de attractiviteit, van de aangename blik of het aangename verblijf, verdringt andere mogelijke criteria zoals van productie, verkeer en vervoer, van historische continuïteit of juist discontinuïteit, van duurzaamheid of sociale mobiliteit.[p. 20]

Of het is met digitalisering alweer zelfs veel sterker uit de hand gelopen? Zakelijke bedrijven exploiteren zgn sociale media. Voor “de attractiviteit” ervan stellen gebruikers persoonsinformatie beschikbaar. Nog afgezien van m.i. noodzakelijke regulering van zulke handelaren in contact- en profielinformatie, op z’n minst als alternatief moet het Ontmoetingsplein er zsm als “een betrouwbare digitale plek” zijn. Mommaas vermeldt dat, het klinkt inderdaad paradoxaal,

de culturele voorhoede [volgens] klassiek-burgerlijke idealen [...] een publieke ruimte [propageert] die weer dienst doet als ruimte voor spontane ontmoeting, wisselwerking, het publieke debat, de menselijke maat, kortom voor de levendige openbaarheid.[p. 21]

Met een plein c.q. infrastructuur voor informatieverkeer is echter méér mogelijk. Betrouwbaar, veilig e.d. is immers dat informatie desgewenst beperkt blijft tot deelnemers in hun onderling informatieverkeer volgens respectievelijk nadere hoedanigheden van dien (en waarop toezicht inhoudelijk allang strak gereguleerd is en ook blijft). Dus,

onderdeel daarvan vormt ook een herwaardering van [...] publieke ruimte als [...] een plek van diversiteit, [...] want] juist het besef van en streven naar diversiteit [is] kenmerkend voor het huidige tijdperk van mondialisering[. p. 22]

Ik noem het toch maar weer even. Eenduidige ordening van diversiteit annex variëteit van betekenissen vergt stelselmatig ontwerp (lees ook: informatiemodellering). Daarvoor is met Metapatroon een modelleermethode beschikbaar (en andere methoden die dat ‘kunnen,’ ken ik niet). Oh ja, zonder bekwame ontwerper helpt een methode natuurlijk nog steeds niets. Zulke informatiekundige ontwerpers zijn er echter nog steeds niet, omdat de vraag ernaar ontbreekt. En dat komt omdat opdrachtgevers kortzichtig informatiesystemen blijven verlangen die in afzondering de taken helpen vervullen waarvoor zij verantwoordelijk gesteld zijn. Maar, nogmaals, die afzondering is zeker tegenwoordig in onze zgn informatie- resp. netwerksamenleving een valse illusie. Mommaas:

Het betreft een ingewikkelde materie waarbij zaken als de dynamiek van markten [...], de ontwikkeling van de informatie- en communicatietechnologie (digitalisering), de opgerekte fysieke en communicatieve mobiliteit en het over en door elkaar heen schuiven van sociaal-culturele en ruimtelijke schalen een rol spelen.[p.22] Maar er is nog iets en dat is de factor van de tijd: het plein als proces.[p. 26]

Tja, het lijkt mij verstandig om daar dan een vakvrouw of –man bij te halen. Ik ben echter nog nergens geslaagd om een opleiding gewijd te krijgen aan wat ik civiele informatiekunde of ook wel informatieverkeerskunde noem. Zou deze tekst wellicht helpen?

Wat pleit vóór de typering als Ontmoetingsplein, is dat Mommaas stelt dat

[p]leinen [...] in deze gecompliceerde ontwikkeling een centrale plaats in[nemen]. [...] Pleinen doen het bovendien goed als ‘markers’ in de marketing[. ...] Dankzij hun populariteit wordt het idioom van het plein vervolgens ook in andere contexten overgenomen.[p. 23]

Ik merk op dat “centraal” dus niet ruimtelijk maar overdrachtelijk geldt, in de betekenis van cruciaal, dus. Voor “marketing” lees ik dan acceptatie e.d. En “in andere contexten” heeft plein netzoveel andere betekenissen (en geformaliseerd lukt het overigens dan weer met Metapatroon om zulke verschillen tevens samenhangend geordend te krijgen en houden); zo heb ik op hoofdlijn geschetst dat een fysieke ontmoeting anders verloopt dan een virtuele, met o.a. andere eisen aan infrastructuur van dien. Ter digitale facilitering van informatieverkeer moet nota bene op stelselschaal expliciet er in zijn voorzien,

dat het hier niet langer gaat om elkaar uitsluitende betekenischema's, maar om een op gecompliceerde manier over elkaar heen schuivende deelkwaliteiten. Ook in tijd-ruimtelijke zin kunnen die kwaliteiten elkaar afwisselen of zelfs samenvallen.[p. 23]

Daarvoor kent Metapatroon het recursieve beginsel van contextuele – inclusief temporele – verbijzondering. Zo ingewikkeld is dat overigens niet voor ... wie diversiteit annex variëteit stelselmatig erkent. Kenmerkend voor de helaas onverminderd overheersende opzet is dat voor aparte informatiesystemen (lees ook: toepassingen) feitelijk “elkaar uitsluitende betekenischema's” worden opgesteld. Vervolgens blijkt daartussen geen samenhang aan te brengen. Dat moet dus andersom. Uitgaande van – een stelselmatig model voor – samenhang kunnen relevante verbijzonderingen eenduidig worden gefaciliteerd. Zo verandert onder invloed van infrastructuur voor informatieverkeer wat telt als zgn toepassing, vice versa. Ofwel,

daar komt nog iets bij. Waar in de ideaaltypische burgerlijke stad het plein lijkt samen te vallen met het publieke domein als zodanig, daar is vandaag de dag het publieke leven in hoge mate verstrooid geraakt en niet meer op één plek te vangen.[p. 24]

Daarvoor is zoiets als een virtueel Ontmoetingsplein dus zelfs exemplarisch, zoals ik aannemelijk heb proberen te maken. Daarom moet in elk geval als onderliggende betekenis worden gedacht aan digitale infrastructuur voor informatieverkeer

voor een veel meer vlekmatige, polycentrische ruimtelijkheid, bij elkaar gehouden door allerlei kriskrasbewegingen.[p. 24]

Virtueel zijn er netzoveel centra als verkeersdeelnemers (wat het idee van centrum onzinnig maakt). Elke deelnemer

wordt louter tot een mogelijke bestemming onder anderen. [...] Het publieke domein beperkt zich niet tot één plek en andersom geredeneerd is er geen plek te bedenken die, zo dat ooit mogelijk is geweest, de totaliteit van het publieke domein in zich kan verenigen. Ook [...] functies die eens het concentrische model [...] schraagden raken ‘verstrooid’.[p. 25]

En, zo weet ook Mommaas,

[b]ovendien is de communicatie- en informatie-uitwisseling sinds jaar en dag niet meer plaatsgebonden. [...] Overigens blijkt de opkomst van [...] virtuele pleinen de behoefte aan een ontmoeting op het fysieke plein niet te kunnen vervangen. Integendeel. De stelling is te verdedigen dat de oprekking en verdichting van de virtuele communicatie de behoefte aan fysiek contact eerder stimuleert en onderhoudt dan vervangt. [...] D]esalniettemin vallen plein [...] en publiek domein vandaag de dag steeds minder samen.[p. 25]

De fysieke belemmeringen die daarvoor gelden, zijn virtueel echter niet of nauwelijks aan de orde. Mits stelselmatig opgezet voorzien digitale technologieën zelfs bij uitstek in de mogelijkheid voor informatieverkeer voor

[d]e toegenomen meervoudigheid en gelaagdheid van betrekkingen waarbinnen pleinen vandaag de dag moeten functioneren[. p. 25]

Terwijl Mommaas stelt

dat er niet langer zo iets kan bestaan als een eenduidig vertoog over pleinen[, p. 25]

nodigt – het voorstel voor – het virtuele Ontmoetingsplein daartoe juist uit, omdat er géén ruimtelijke overwegingen voor “samenkomst” tellen, integendeel. Gelukkig meent Mommaas dat

[d]aarmee elk gesprek [niet s]topt[.] Nee, daarmee begint het gesprek. Meer dan ooit dringt de concrete cultuurpolitieke status van het debat op de voorgrond.[p. 25]

Ook voor het virtuele Ontmoetingsplein

[staat c]entraal daarin [...] de vraag naar de functies en kwaliteiten [...] gegeven [zijn] plaats en betekenis in de diverse netwerken van beweging en betrekking.[p. 25] Een pleidooi voor diversiteit dus in plaats van essentialisering en voor het doordenken van het publieke domein op een hogere schaal[. ...] Een succesvolle programmering [...] vereist [...] een goed ingevoerde gevoeligheid voor hoe verschillende [...] gebruikers zich door het [...] veld bewegen.[p. 26]

De ontwerpogave betreft optimalisering van

de mate waarin die plek in de tijd fungeert als de drager van een veelheid van publiek[e] ervaringen en betekenissen, of althans daartoe gelegenheid geeft.[p. 26] En alles wat ontwerp en beleid kunnen doen is proberen voorwaarden te creëren[. ...] Het zou immers fout zijn om temidden van de [...] dynamiek [...] al te krampachtig vast te houden aan in wezen verstilde beelden[. ...] Dan wordt mogelijk het tegenovergestelde bereikt van wat wordt beoogd.[p. 27]

Met ditmaal dank aan Mommaas, er zijn wederom aanknopingspunten genoeg voor het opzetten van een virtueel Ontmoetingsplein.

[Zie ook **aantekening 70.10.**]

70.18

Zoals elk axiomatisch schema is ook de semiotische enneade principieel speculatief. Waarnaar een subject situationeel handelt, is telkens vanuit ‘zijn’ motivationele begrip, enzovoort. Met telkens speculeer ik dus over zo iets als de cyclische aard van semiosis; die structuur probeer ik met een dia-enneadische opstelling te schetsen, zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#). En het bezittelijk voornaamwoord heb ik met aanhalingsteken als betrekkelijk willen aangeven; wat telt is dynamiek van samenloop van – daardoor veranderend – subject en – hem beïnvloedende c.q. door hem beïnvloede – situaties.

Van een motivationeel begrip blijft in/op één en hetzelfde moment het aandeel van motief eraan ònbegrijpelijk. Want motief is géén begrip. Indien een subject probeert

een motief te begrijpen, gebeurt dat achteraf en dus volgens een motief dáárvóór. Het is nu eenmaal niet anders door enneadische semiosis. Zo ontsnapt aan momentaan begrip tevens hoe het ene motivationele begrip volgt op het andere, enzovoort (en daarom is de speculatie noodzakelijkerwijs zeer ruw, maar intussen verfijnder dan wat ik verder ken).

Ik zie dit onvermijdelijk rationeel tekort bevestigd door Fjodor Dostojevski (1821-1881) in het eerste deel van **Notes from Underground** (Alma Classics, herdruk 2014, vertaald door Kyril Zinovieff en Jenny Hughes, 2010, oorspronkelijk Russisch 1864). Ik kan me voorstellen dat Dostojevski, hij is immers schrijver, er vooral enkele vuistregels mee bedoelt voor het scheppen van relevante, belangwekkende romanpersonages. Hoe dan ook vind ik zijn tekst psychologisch steekhoudend. Zo wijst hij er op, met opvallende overdrijving van de romanfiguur die hij laat spreken, dat daadkracht een blijk kan zijn van gebrekkige overweging:

[A]ll spontaneous and decisive people are decisive because they're thick-headed and limited. How can one explain it? Like this: because they're limited, they mistake the superficial and secondary causes for primary ones and in this way convince themselves more quickly and easily than other people that they have found the indisputable rationale for their activity and they stop worrying; and this, you see, is the most important thing. For, in order to begin to act, you must first of all stop worrying altogether and leave all doubts behind.[p. 18]

Daartegenover stelt Dostojevski's romanfiguur in zijn monoloog, dat

[i]t is in my nature to think, and consequently every primary cause of mine immediately drags another one behind it still more primary, and so on ad infinitum. Such indeed is the essence of all awareness and thought.[p. 18]

Maar om niet in eindeloze gedachten te blijven hangen, wat kan dan een reden zijn om nog iets te doen? Daarvoor kan de romanfiguur slechts ... bedenken, dat

[s]pite could of course overcome everything, all my doubts, and so could quite successfully serve as the primary cause, just because it is not a cause.[p. 18]

Daarmee zijn inderdaad willekeurige gedragingen ... verklaard. Wie meent niet te lijden te hebben van zulk gedrag door andere mensen? Daarom kan een verhaal met zulke figuren en dito gedrag een lezer aanspreken.

Verderop benadrukt de redenaar in deel I van **Notes from Underground** dat een mens ogenschijnlijk tegen zijn eigen belangen in kan handelen, en ook opvallend vaak doet,

so [h]e can live for a while in accordance with [his] own stupid will! [... For] human beings, always and everywhere, whoever they are, like behave as they want[. p. 24]

Hier begaat Dostojevski, herstel, de romanfiguur die hij laat spreken de onvermijdelijke cirkelredenering (want hij redeneert) en daarom kan een roman dienen ter filosofische verduidelijking (omdat zo'n noodzakelijkerwijs botte grensafbakening daarin minder opvalt c.q. stoort). Het is natuurlijk de vraag of een mens die vrijheid heeft. Volgens subjectief situationisme is hij in elk geval niet volledig vrij (wat dat ook betekent). Daarom is veeleer het koesteren van de illusie van vrijheid aan de orde:

All that man needs is desire that is **independent**, whatever the cost of this independence and wherever it may lead. Well, and desire – the devil only knows what that is... [p. 25]

Tja, een lezer kan zich graag identificeren, zeg ook maar wegdromen, met een romanfiguur die zo(genaamd) vrij is. Dat blijft voor de lezer zònder gevolgen, is veilig. Tegelijk bestaat er een kans met gedrag volgens afwijkende wens (lees ook: motief),

for this indeed is a personal whim but, in actual fact [...] it may really be more advantageous to us than anything in the world, especially in certain situations.[p. 27]

De crux is m.i. inderdaad wat een subject gedragsmatig telkens door motief ervaart als situatie: subjectief situationisme. Er bestaat annex beweegt op enig moment volgens principieel ondoorgrondelijk motief dus altijd een (gedrags)aandeel van het historisch subject van dat moment. Maar gaat zijn – historische – ontwikkeling dan niet consequent situationeel terug? Over motief – wens? – gesproken, in alle onredelijkheid zie – ook – ik er toch telkens een aandeel van het subject in. Daarom vind ik in deel II van **Notes from Underground** een verklaring van de romanfiguur nodeloos eenzijdig en lijdzaam (maar heeft zij aldus dramatisch effect):

Every civilized man of our time is and must be a coward and a slave. This is his normal condition. [...] That's the way he's made and arranged – to be like that. Not just at the present time nor just as the result of some exceptional circumstances, but generally and at all times [...]. This is a law of nature [...] the world over.[p.44]

Tot slot beweert de romanfiguur daarentegen dat zijn leven anders had kunnen verlopen en overdrijft hij wellicht zelfs 'zijn' – nota bene, gemiste – kansen en mogelijkheden:

Much that I now remember seems to me regrettable, [...] for example, [...] choosing to live in a defective environment, [...] allowing myself to become a stranger to reality[. p. 114]

Maar dat is natuurlijk – blijk van – een motief van niets. Plaatst Dostojevski zijn romanfiguur daarom zgn ondergronds, dwz ondermaats? Of maakt hij die associatie met een onderkruipen om zijn stellig tevens politiek bedoelde tekst – en ook als zodanig onverminderd actueel – voorbij de censor te loodsen?

70.19

De bundel **Pluralisme** (Boom, samenstellers Theo de Boer en Sander Griffioen, 1995) bevat, zoals de ondertitel aangeeft, cultuurfilosofische beschouwingen. Juist zo'n titel doet me veronderstellen, dat er wellicht wat uit valt te leren voor informatiekundige ontwerpleer (die op reële, dwz maatschappelijke, schaal van informatieverkeer immers moet helpen voorzien in beheersing van dynamiek van – een veelvoud van – betekenisverschillen in – enkelvoudige – samenhang). Dáárvóór heb ik er echter niets nieuws van geleerd. Herstel, een uitzondering vind ik – voorlopig – zoals Anton van Harskamp in zijn bijdrage – in enkele regels – het werk van Wolfgang Welsch schetst; Welsch heeft mogelijk wèl ideeën heeft die ook informatiekundig relevant zijn (en dat ga ik tzt dus na). Verder is mijn indruk ook nav genoemd boek wederom zelfs omgekeerd, dwz dat er – ditmaal dus voor cultuurfilosofie, wat dat overigens ook is – inmiddels nogal wat van informatiekunde valt op te steken. Want voor Metapatroon als stelselmatige modelleermethode geldt subjectief situationisme als grondslag. En subjectief situationisme acht ik geschikter dan waarvan de schrijvers van de bundelbijdragen zich bedienen. Zij houden zich gehoorzaam aan – wat zij houden voor – een academisch kader, en aldus blijven hun teksten steriel. Cultuur? Wat ik vooral volledig mis, is een evolutionair perspectief op – het vermogen tot – gedragsafstemming door individuen (lees ook:

subjecten). Kennis is geen doel op zichzelf, of laat zich ethiek louter door een kennisopvatting begrijpen. Filosofie? Gedragsoriëntatie acht ik onmisbaar voor zelfs maar een aanzet tot een praktische – methode voor – synthese.

70.20

In [aantekening 69.90](#) heb ik een Griekse mythe aangehaald. Ik vergeleek herhaalde mislukkingen van menig zgn ict-project met de vergeefse moeite die Sisyphos doet. Hij duwt een rotsblok een berg omhoog, maar zodra hij de top ermee bereikt valt het omlaag en begint hij opnieuw, enzovoort. Wat ik met die vergelijking wilde verduidelijken, is dat een project tot in de eeuwigheid kan worden herhaald, maar dat blijft zinloos zolang het doel ònstelselmatig, dus verkeerd, gekozen is en de middelen daarom niet met het doel stroken (omdat ze de reële variëteit op stelselschaal niet faciliteren).

Het is de vraag of ik daarmee een treffende vergelijking maakte. Want Sisyphos pijnigt zich niet op eigen initiatief. Hij is daartoe als straf veroordeeld. De moraal van de mythe betreft dus de waarschuwing om gedrag achterwege te laten waarvoor Sisyphos die straf kreeg.

Hoe dan ook zag ik daags nadat ik genoemde aantekening schreef ergens een exemplaar van **De mythe van Sisyfus** (De Bezige Bij, herdruk 1971, vertaling door C.N. Lijsen 1962, oorspronkelijk Frans 1942) door Albert Camus. Meteen gekocht. De interpretatie die Camus tot slot van de mythe verschaft, wijkt af van wat ik als moraal had begrepen.

Waarnaar Camus zich richt, is absurditeit. Ik zou zeggen, zoek naar de overeenkomsten en verschillen met subjectief situationisme:

Leven is natuurlijk nooit gemakkelijk.[p. 12 Maar e]en wereld, die men kan verklaren, zelfs met weinig redelijkheid, is altijd nog een vertrouwde wereld. [Daarentegen] in een wereld, die plotseling van illusies en van licht beroofd is, voelt de mens zich een vreemdeling. [...] Deze scheiding tussen de mens en zijn leven, [...] is eigenlijk het gevoel van absurditeit.[p. 13 J]uist deze moeilijkheid is het overdenken waard. [...] Er zit een moraal in [p. 20 en h]et is wel duidelijk dat ik hiermede een methode definieer[, te weten] een analytische methode en niet een methode van kennis[, omdat] iedere werkelijke kennis onmogelijk is.[p. 21 W]at mij interesseert is niet zozeer de ontdekking van het absurde, als wel de konsekventies ervan.[p. 27 V]erlangen naar het absolute brengt het [...] menselijk drama aan het licht.[p. 29 Dit] wijst volgens het absurde slechts op de eerezucht van de rede. [p. 72] Ik begrijp nu waarom de doktrines die mij alles verklaren, mij tegelijkertijd verzwakken.[pp. 80-81] De zonde zit [overigens] niet zozeer in het weten [...] als wel in het verlangen naar weten.[p. 72] Ik wil alles verklaard hebben of niets.[p. 42 W]anneer ik het tracht te definiëren en samen te vatten, glijdt het [echter] als water door mijn vingers. [...] De kloof tussen de zekerheid die ik heb van mijn bestaan en de inhoud die ik deze zekerheid tracht te geven, is nooit te overbruggen. Ik zal mijzelf altijd vreemd blijven.[p. 31] Willen is het opwekken van de paradoks. [...] A]lles verklarende categorieën hebben voor een oprecht mens iets belachelijks.[p. 33] Deze wereld is in zichzelf niet redelijk, dat is alles wat men erover zeggen kan. Absurd is echter de konfrontatie[. p. 34] Het absurde ontstaat uit de konfrontatie van de mens die vraagt, en de wereld die op een onredelijke wijze zwijgt.[p. 43] Het absurde hangt [aldus] evenzeer van de mens af als van de wereld. Het is voorshands de enige band tussen hen. [...] Dat is alles, wat ik [...] duidelijk kan onderscheiden.[p. 34] Wat mij zo overduidelijk lijkt, moet ik verdragen[. p. 76 D]eze absurditeit [bepaalt] mijn betrekkingen tot het leven [p. 34] voortkom[end] uit de vergelijking tussen een feitelijke toestand en een bepaalde realiteit, tussen een handeling en de wereld, die sterker is. Het absurde is [...] een scheiding. Het ligt noch in het ene noch in het andere van de vergeleken elementen besloten. Het ontstaat door hun konfrontatie.[p. 46] De onmiddellijke konsekwentie is

tevens een methodische regel [...] e]n naar deze elementaire maatstaf besluit ik dat het begrip van het absurde [...] als mijn belangrijkste waarheid kan gelden. [...] Het enige gegeven is voor mij het absurde.[p. 47] Men herkent zijn weg, door de wegen te ontdekken die er zich van verwijderen.[p. 158] Er is hier geen enkele logische zekerheid. Ook geen door ervaring verkregen waarschijnlijkheid. Ik kan alleen zeggen dat het inderdaad mijn maat te boven gaat.[p. 59] Juist deze bespottelijke rede brengt mij in verzet[. p. 76] Maar als ik de grenzen van de rede erken, loochten ik daarmee de rede zelf nog niet, ik erken de relatieve macht ervan. Ik wil slechts de middenweg bewandelen, waarop het verstand helder kan blijven. [...] Het gaat er om, in deze toestand van het absurde te leven.[p. 60] De rede is het instrument van het denken en niet het denken zelf. Het denken van de mens is vóór alles zijn verlangen.[p. 71] Het absurde is de heldere rede, die haar eigen grenzen vaststelt.[p.72] Wat heb ik aan een zin die buiten mijn situatie ligt? [...] Welke andere waarheid kan ik erkennen zonder te liegen, zonder een hoop in te schakelen, die ik niet heb en die binnen de grenzen van mijn situatie niets te betekenen heeft?[p. 75] Op dit ogenblik treedt het absurde, dat zo evident en tegelijk zo moeilijk te vatten is, het leven van een mens binnen [...] met zijn revolte en zijn heldere blik. [...] Alle problemen krijgen hun scherpte terug.[p. 76] Nu zal men echter dit lot, waarvan men weet dat het absurd is, niet doorleven, als men niet alles doet om voor zichzelf aan dit absurde, dat het bewustzijn aan het licht gebracht heeft, vast te houden.[p. 78] Leven wil zeggen, het absurde laten leven.[p. 79] Deze revolte geeft het leven zijn waarde.[p. 80] Heden ten dage, nu het denken geen aanspraak meer maakt op universaliteit, [...] weten we dat een deugdelijk systeem niet te scheiden is van zijn maker.[p. 141] De absurde mens vermenigvuldigt [...], wat hij niet tot één geheel kan maken. Zo ontdekt hij een [...] wijze van zijn [p. 106 in] de voortdurende spanning, die de mens handhaaft tegenover de wereld[. p 132] Deze plaats geeft de dood van een ervaring aan en tegelijkertijd de vermenigvuldiging ervan [...] als een monotone en hartstochtelijke herhaling van de thema's die de wereld al heeft georkestreerd[. p. 134]

Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken, dat Camus toch vooral wèl een verklaring c.q. verantwoording heeft willen geven, te weten van zijn eigen schrijverschap:

In deze wereld is [...] het kunstwerk de enige kans om het bewustzijn in stand te houden en al zijn avonturen te fixeren[, want h]et gehele bestaan is [...] slechts één onmetelijk mimisch spel onder het masker van het absurde. Het kunstwerk is de grote mime.[pp. 132-133] Voor de absurde mens is er geen sprake meer van verklaren en oplossen maar van ondervinden en beschrijven.[p. 133]

Consequent absurd-zijn is inderdaad moeilijk, zo niet onmogelijk. Zulke apologie ten spijt, daarover heeft Camus – verder – wel degelijk een indrukwekkende tekst geschreven. Maar hoe staat het met Sisyphos? Camus stelt:

Een revolutie richt zich altijd tegen de goden[. p. 124]

En daarom vindt hij hem

de absurde held.[p. 166] Zijn verachting voor de goden [...] zijn hem deze onzegbare marteling waard geweest, waarbij hij zijn hele wezen aftobt en waarbij hij niets tot stand brengt.[p. 167]

De kwalificatie als “held” acht ik in tegenspraak met absurditeit. Vooruit, exemplarisch voor absurditeit?

Was het intussen maar zo dat voor ict-projecten zowel opdrachtgevers als –nemers géén aandacht voor stelselmatige informatiekunde opbrengen. Dat zouden er in elk geval bekend mee zijn. Maar zelfs dàt zijn ze doorgaans niet, wat inmiddels toch ook wel absurd mag heten.

70.21

In zijn eerste roman, **Die Verwirrungen des Zöglings Törleß** (Rowohlt, herdruk 2005, oorspronkelijk 1906) lijkt, dus achteraf beschouwd, Robert Musil (1880-1942) de hoofdfiguur al bedacht te hebben van de roman die hij nooit voltooid heeft, te weten **Der Mann ohne Eigenschaften**. Zo verklaart Musil de mijmeringen van de jeugdige Törleß als

Andeutung einer seelischer Entwicklung[. ...] Späterhin wurde er nämlich von einer eigentümlichen Fähigkeit geradezu beherrscht.[p. 34]

Dat karakteristieke vermogen moet dan als, vooruit, meta-eigenschap worden opgevat. Mij gaat het wederom om overeenkomsten resp. verschillen met subjectief situationisme. Musil kondigt Törleß' volwassen verwarringen als volgt aan:

Er war dann gezwungen, Ereignisse, Menschen, Dinge, ja sich selbst häufig so zu empfinden, daß er dabei das Gefühl sowohl einer unauflöslichen Unverständlichkeit als einer unerklärlichen, nie völlig zu rechtfertigenden Verwandtschaft hatte.[p. 34]

Voorzover Musil daar op latere leeftijd zèlf mee behept was, is daarmee meteen verklaard waarom hij blijft werken aan de tekst van wat geldt als zijn hoofdwerk:

Dieser merkwürdige, schwer zugängliche Widerspruch füllte später eine weite Strecke seiner geistigen Entwicklung, er schein seine Seele zerreißen zu wollen und bedrohte sie lange als ihr oberstes Problem.[p. 34]

Dat is natuurlijk niet zo praktisch. Wat mij betreft gaat het mis door er een tegenspraak in te zien. De situationele dynamiek is voor een subject juist normaal. Dat valt echter moeilijk te herkennen, omdat het subject in kwestie telkens focus kent. Zijn aandacht is altijd vòl op een bepaalde situatie gericht. Daarom ontgaat hem zijn aandachtsdynamiek, maw de opeenvolging van verschillende objecten van aandacht voor zijn variabele gedragingen. Een aandachtsmoment zònder einde is juist tegennatuurlijk. Daar begrijpt Musil m.i. dus slechts de helft van en zo komt hij aan àndere problemen niet toe.

70.22

Voor een evenwichtig oordeel beschouw ik **Unsere postmoderne Moderne** (VCH, 1987) maar als twee boeken in één omslag. Met uitzondering van één hoofdstuk heeft Wolfgang Welsch een prachtig boek geschreven ter verduidelijking van passende instelling voor – omgang in/met – reële variëteit. Hoewel alweer méér dan dertig jaar geleden verschenen, beveel ik het overgrote deel ervan daarom dringend – ook en vooral – aan iedereen aan die nù betrokken is c.q. zou moeten zijn bij opgaven van het treffen van zgn digitale voorzieningen voor informatieverkeer. Daarbij gaat het immers om facilitering van variëteit, in dit geval van – dynamiek van – betekenisverschillen in samenhang.

Als modelleermethode voor veranderlijke betekenissenordering op willekeurige schaal heb ik [Metapatroon](#) ontworpen. Daarvoor geldt als grondslag, zeg ook maar veronderstelling, subjectief situationisme.

Vanuit semiotiek laat subjectief situationisme zich met een enneade schematiseren; semiosis als procesverloop heb ik dan met de figuur van een dia-enneadische opstelling geschetst (zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#)). Aldus dekt de enneade axiomatisch voor gedrag het verband (!) tussen bepaling en uitvoering met telkens een teken ter bemiddeling. Dit bemiddelingsmoment heb ik ontleend aan hoe Charles S. Peirce (1839-1914) semiosis triadisch duidt. De enneade is ònverminderd triadisch, zij het dat ik Peirce's veronderstelde elementen heb uitgebreid tot

dimensies c.q. momenten met èlk drie elementen: drie maal drie is negen. De aanzet dáárvor trof ik overigens eveneens bij Peirce aan. Omdat ik zijn kwalificering van de triade volgens – wat hij noemt – grond niet eenduidig kan plaatsen, verbond ik èlk van zijn triadische elementen met een daarmee overeenstemmende ‘grond.’ Dat leverde dus een hexade op. Maar ipv een tweevoudige geleding had ik voor Metapatroon, langs wat hexadisch al een tekendimensie blijkt ipv een enkelvoudig teken, eerder productief een drievoudig onderscheid gemaakt. Die verdrievoudiging tov Peirce’s triade trok ik voor beide andere dimensies door, voilà, de semiotische enneade. (Een gedetailleerde beschrijving van die ontwerpgang tot enneade bieden hoofdstukken 2 en 4 in [Semiosis & Sign Exchange: design for a subjective situationism](#)).

De enneade verklaart waaròm gedragsbeschrijving methodisch – recursieve – contextuele signatuurverbijzondering vergt. Gedrag zèlf geldt immers – recursief – situationeel verbijzonderd. De variëteit van de beschrijving (lees ook: het model) moet uiteraard stroken met de variëteit van – wat verondersteld is als – het beschrevene. Anders is de modelvariëteit niet, zoals dat heet, passend voor de reële variëteit.

Gelet op de, met excuus voor de pretentieuze term, variëteitencorrespondentie tussen de enneadische dimensies verschaft de enneade tevens een theorie van cognitief vermogen. Het is volgens deze opvatting dat ik juist niet enthousiast ben over het ene hoofdstuk, het elfde van twaalf, waarin Welsch zijn theorie van een transversaal cognitief vermogen (oorspronkelijk Duits: transversale Vernunft) uiteenzet. Welsch beperkt zich tot veronderstellingen van zgn overgangen binnen dat vermogen. Volgens hem bestaat de noodzaak tot zulke overgangen, omdat er verschillende rationaliteitstypen zijn:

Man kann von der geläufigen Vorstellung einer sektoriellen Unterscheidung der Rationalitätstypen ausgehen. Als Beispiele seien ökonomische, ethische und ästhetische Rationalität gewählt. Die Notwendigkeit von deren Unterscheidung ist unstrittig und plausibel.[p. 297]

Daar zit Welsch wat mij betreft dus meteen mis, terwijl hij elders toch stelt:

Vielleicht ist die Lösung nicht in nachträglichen Manövern, sondern in einer Revision der Voraussetzungen zu suchen.[p. 256]

Subjectief-situationeel gezien gaat het met cognitie altijd om gedragsbepaling. Als zodanig geldt er principieel één en hetzelfde type. Dat acht ik evolutionair ... plausibel. En zonder meervoud van typen liggen er géén overgangen in het cognitief vermogen tussen verschillende typen ervan besloten, klaar. Welsch komt er inderdaad niet uit om zulke veronderstelde intracognitieve – een beperking die m.i. al een grove miskennis van cognitie is – overgangen te verduidelijken. Hij stelt met zoveel woorden dat ze elkaar onnavolgbaar doordringen. Daardoor komt hij echter nog niet op het idee dat juist zo’n nadere indeling misleidend is, hoewel hij aangeeft dat

auch die Heterogenität der Rationalitäten nicht das letzte Wort sein [kann].[p. 7]

Daarentegen koppelt de enneade cognitie principieel via teken aan gedrag. Die dynamiek betreft nota bene ... overgangen, maar aldus van het ene enneadische moment (lees ook: dimensie) naar het volgende, enzovoort. Op een integralere manier dan Welsch m.i. vergeefs probeert te doen laat zich semiosis wèl aannemelijk en begrijpelijk aangeven als, vooruit, transversaal. Dat geldt overigens

al volgens Peirce's triade, en dus ook voor de enneade met overeenkomstige dynamiek.

Waarin Welsch m.i. uitblinkt, is het verschaffen van evenwichtige uitleg van andere theorieën. Graag leg ik hier verder nadruk op wat hij daarbij doorgeeft aan argumenten vóór – facilitering van – variëteit. Destijds had Welsch de opgave van ontwerp(en) enz. van digitale infrastructuur voor informatieverkeer uiteraard niet op de korrel, maar inmiddels is zijn analyse van postmoderne moderniteit óók informatiekundig relevant. Ik maak er maar weer opmerkzaam op. Daartoe haal ik, toegegeven, zeer selectief, enkele tekstpassages uit **Unsere postmoderne Moderne** aan; ik raad vooral aan dat boek helemaal te lezen. Welsch onderscheidt

zwischen einem diffusen und einem präzisen Postmodernismus.[p. 2]

Als verwarde variant

[erfreut s]olcher Postmodernismus der Beliebigkeit, des Potpourri und der Abweichung um jeden (eigentlich um keinem) Preis [...] sich gegenwärtig großer [...] Verbreitung.[p. 2]

Wat Welsch serieus neemt, is

der veritable und effiziente Postmodernismus. Er [...] tritt für wirkliche Pluralität ein und wahrt und entwickelt diese, indem er einem Unterscheidungsgebot folgt. [Er] potenziert [...] die Vielheit [...] durch Zuschärfung. [...] Es ist an der Zeit, diesen anderen Postmodernismus theoretisch wie praktisch zur Geltung zu bringen.[p. 3]

Helaas is het zover nog steeds niet voor zgn informatiekunde, en daarom vind ik die (vak)discipline inmiddels achterlijk. In algemenere termen legt Welsch uit waarom welke discipline dan ook die veelheid feitelijk ontkent, niet van deze tijd is. Of niet is van welke tijd dan ook, maar in sommige periodes valt dat grondig gebrek minder op:

Die Postmoderne hat tiefere Wurzeln und ein längere Herkunft, und sie arbeitet an gravierenderen Problemen als denen des Tages. [...] Im Zeitalter des Flugverkehrs und der Telekommunikation wurde Heterogenes so abstandslos, daß es allenthalben aufeinandertrifft und die Gleichzeitigkeit des Ungleichzeitigen zur neuen Natur wurde.[p. 4]

En wanneer Welsch dat schrijft, moet het Internet enzovoort nog gemeengoed worden ... Wat is er zo moeilijk aan om te begrijpen, dat met digitale technologieën als katalysator ook en vooral informatiekunde een kritieke opgave moet vervullen? Als het zo is dat wij in een tijdperk leven,

in der radikale Pluralität als Grundverfassung der Gesellschaften real und anerkannt wird und in der daher plurale Sinn- und Aktionsmuster vordringlich, ja dominant und obligat werden,[p. 5]

bestaat dringend behoefte aan digitale infrastructuur voor het informatieverkeer volgens resp. constitutatief voor zulke gedragingenvariëteit. Dat vergt informatiekundig ontwerp op maatschappelijke schaal, zeg ook stelselschaal. Voor evenwichtige omgang met technische beperkingen en mogelijkheden, waarvoor Welsch zich zoals telkens eveneens beroept op werk van Jean-François Lyotard, geldt:

Die neuen Technologien kommen und beeinflussen das Wissen, versichern wir uns daher der internen Eigenart und Ansprüche aktuellen Wissens, um die Herausforderung dieser Technologien richtig beantworten zu können, und das heißt:

sie zu nützen, soweit sie mit dieser Eigenart des Wissens vereinbar sind, sich ihnen aber entgegensetzen, wo das nicht der Fall ist.[p. 32]

In tegenstelling tot een informaticus, dwz een ontwikkelaar (lees traditioneel ook: programmeur) van digitale voorzieningen (en steeds meer met digitale middelen), is een informatiekundig ontwerper dus niet strikt een technicus, maar veeleer een filosoof. Zo is voor de enneade op geen enkele manier digitalisering als voorwaarde aan de orde. Integendeel, hoe zinvol valt te digitaliseren, moet met de enneade stroken. Dit neemt niet weg, dat het netwerkarakter van digitale technologieën inderdaad mede aanleiding was voor het bedenken van de enneade. Ik ging beseffen dat wat nog alom – en doorgaans helaas impliciet – als paradigma geldt, te weten atomisme, nu eenmaal principieel tekort schiet voor digitalisering op praktisch grenzeloze schaal met reële variëteit van dien:

Die postmoderne Pluralität ist nicht nur mit Freiheitsgewinnen, sondern auch mit einer Verschärfung von Problemlasten – oder einer neuen Sensibilität für Problemlagen – verbunden. Die Problemen sind sowohl praktischer als auch theoretischer Natur.[p. 7]

Sterker nog, elke uitvoering (praktijk) ‘kent’ een grondslag (theorie). Op basis van de enneade zijn mislukkingen met digitalisering van praktijk met zelfs maar het geringste verkeerskarakter, dwz waar variëteit van gedragingen van verkeersdeelnemers en zo door naar variëteit van betekenissen telt, eenvoudig voorspelbaar zolang atomistische veronderstellingen gevolgd blijven. Hardnekkige ‘atomisten’ c.q. wie weigeren het kritieke belang van een paradigma zelfs maar te overwegen zijn echter onbereikbaar voor opbouwend advies; zij nemen iemand prompt zelfs kwalijk wat zij een verstoring van hun project ervaren (en kunnen daaraan dan zelfgenoegzaam, maar des te onbenulliger, hun zoveelste mislukking wijten):

Das Infragestellen [...] wird als Bedrohung erfahren, ruft Angst und Aggression hervor. Wenn man nicht im Herzen Philosoph ist – also einer, der dem Denken bis in den Grund vertraut und sich daher nicht fürchtet, bei der Prüfung einer Überzeugung auf deren Falschheit zu stoßen, sondern sich freuen würde, ein Richtigeres gefunden zu haben und zu diesem übergehen zu können –, wer nicht so ist, der wird in seiner Philomonie allenfalls provozierbar, kaum belehrbar sein.[p. 127]

Ik kan overigens zo gauw, te weten in resp. het Griekse, Latijnse, Duitse en Engelse woordenboek dat ik raadpleegde, geen verklaring van het woord “Philomonie” vinden. Ik houd het op eenkennigheid. Aldus bieden begripsmatige atomisten géén ruimte voor een manier waarop het wèl lukt. Maar voor bruikbaar resultaat moet het tòch anders. Ook voor geslaagde digitalisering op stelselschaal is – dus – tot en met een passende theorie nodig, zie ook [Vernieuwing als dynamiek van theorie, techniek en toepassing](#). Nota bene, ook en vooral voor de opgave van facilitering van informatieverkeer moet erkend zijn, dat

[d]iese – unaufhebbare und positiv gesehene – Pluralität [...] den Fokus der Postmodernität aus[macht]. Zu ihren Konsequenzen zählt dann freilich die Schwierigkeit der Vereinbarung des Heterogenen.[p. 34 D]iese Vielheitsoption [kann] nur dann [veritabel] sein [...], wenn sie das Problem der Ganzheit nicht beiseite läßt, sondern zu lösen vermag. Dem Problem ausweichen zu wollen, ist lächerlich; es nur berücksichtigen zu wollen, ist ungenügend; man muß es lösen.[p. 60]

Met Metapatroon als formele methode voor modellering van verschillen-in-samenhang is dat geen moeilijkheid meer c.q. bestaat een werkzame oplossing. De crux is om het middel voor samenhang óók als een middel voor verschil te

beschouwen, maar dan zònder ... verschil. Dat is mijn kunstgreep van de nul-identiteit. Onder de noemer van zijn nul-identiteit is een verondersteld object – of subject – gedragsloos. Per situatie waarin het ob-/subject in kwestie zich specifiek gedraagt, geldt ervoor een dienovereenkomstige situationele (deel)identiteit. De samenhang tussen zijn verschillende gedragingen laat zich via zijn nul-identiteit vestigen. Zou zo'n scharnier daarvoor eveneens van gedrag voorzien moeten zijn, valt er aan zgn oneindige regressie niet te ontkomen. En dat is dus precies waarmee Welsch nog vergeefs worstelt voor zijn begrip van een transversaal cognitief vermogen. Want uitgaande van een

Pluralität von Rationalitätsformen [kann d]eren Verhältnis [...] nicht mehr durch Rekurs auf eine einzige verbindliche Form von Rationalität, auf eine Art Hyperrationalität geregelt werden.[p. 7 D]ie Entscheidung [...] kann nicht generell, sondern nur situativ erfolgen.[p. 260]

Indien gedrag zelfs principieel situationeel verbijzonderd aangenomen is, zoals ik doe, valt op één en hetzelfde tijdstip tussen zulke gedragingen door één en hetzelfde ob-/subject niets (!) te regelen. Voor eropvolgend situationeel gedrag doorloopt een subject een cyclus van semiosis. Voor samenhang tussen – beschrijvingen van – gedragsverschillen helpt de veronderstelling van niets-als-iets: nul. Zo vestigt de aanname van nul als óók een getal, maar anders, een systeem van als normaler ervaren getallen. Een vergelijkbare nul-veronderstelling 'maakt' een formeel systeem van subjectief situationisme à la enneade en zo door naar Metapatroon als bijbehorende modelleermethode van/voor variëteit of, zoals Welsch het enigszins pleonastisch noemt, postmoderne variëteit. Zo'n nul-element, en Welsch vermoedt blijkbaar al zo(n)iets,

spricht dafür, daß dem Einheitsbedürfnis auch in Formen Rechnung getragen werden könnte, die nicht jeder Einheitsreklamateur als solche zu erkennen vermag.[p. 61]

Wederom aan Lyotard ontleent Welsch voor

[d]ie postmoderne Philosophie [...] eine dreifache Aufgabe [p.36]

die m.i. hoognodig, en eindelijk, óók informatiekundig zijn beslag moet krijgen:

Erstens hat sie die Verabschiedung der Einheitsobsessionen darzustellen und zu legitimieren. [...] Zweitens hat sie die Struktur effektiver Pluralität zu exponieren. Sie deckt die Heterogenität auf. [...] Und drittens hat die postmoderne Philosophie dann die [...] Probleme einer Konzeption bzw. die Verfassung radikaler Pluralität zu klären.[p.36 W]äre die Präferenz für Vielheit [...] auch philosophisch zu stützen und zu legitimieren?[p. 60]

Nogmaals, òmgekeerd meen ik vanuit een groeiend stèlselmatig probleembesef voor informatiekunde bijdragen geleverd te hebben aan wat Welsch in 1987 doorgeeft als open opgave voor, zeg maar, theorie-voor-praktijk. Het begint er mee om

[d]ie postmoderne Vielheit [...] als grundlegend positives Phänomen zu begreifen.[... H]eterogene [...] Wissens- und Lebensformen [sollen] nicht mehr gefürchtet und ignoriert oder unterbunden, sondern zugelassen und ausgetragen werden, weil man realisiert, daß menschliche Sprache und humanes Leben nur im Plural möglich sind.[pp. 40-41] Differenzierungs-Arbeit [ist] der korrekte Weg [...] mit Pluralität umzugehen.[p. 52] Es geht darum, die rationalistischen Ausdifferenzierung durch komplexe und übergreifende Perspektiven zu begegnen, Interdependenzen und Interpenetrationen zu berücksichtigen, in größeren Zusammenhängen zu denken.[p. 55]

Wat Welsch nog in 1987 voor filosofie kenmerkend acht, daarop is m.i. voor informatiekunde alom zelfs nog geen zicht:

Sie hat diesen Pluralismus erst relativ spät wahrgenommen, als positive Vision erkannt und zu verteidigen begonnen.[pp. 78-79] Das es sich so lange hinzieht, deutet freilich auch an, daß [sie] schwierig ist oder zumindest schwerfällt.[p. 175]

Wat kan ik anders doen, dan op mijn beurt te – blijven – schrijven over wat ik als noodzakelijke verandering van o.a. informatiekundige grondslag zie, en dan maar hopen dat ooit iemand zo'n tekst leest, er de bevestiging in herkent van wat z/hijzelf reeds vindt en aldus in opvatting gesterkt ernaar handelt, enzovoort? Het is natuurlijk ook een keer genoeg. Nee, het gaat natuurlijk helemaal niet om een nieuwe werkelijkheid, maar om de gegroeide noodzaak van een ànder begrip inclusief praktische en zo door tot en met ethische waardering ervan:

Neu ist nur erstens, daß [d]er Pluralismus jetzt dominant und obligat wird [...] in der ganzen Breite der Kultur und des Lebens [und deswegen] jetzt konsequenterweise zur Grundverfassung werden muß.[p. 82] Das postmoderne Denken ist keineswegs etwas Exotisches, sondern die Philosophie dieser Welt[. ...] Der einschneidende Pluralismus, den die Postmoderne erkennt und vertritt, war als Möglichkeit sogar schon vor der Moderne entdeckt, kam aber nicht zum Tragen. [...] Erst die Postmoderne macht sich an die breite Verwirklichung dieses [...] Sinnkonzepts.[p. 83]

Van oudsher hebben talloze zgn denkers zich beziggehouden met het vraagstuk van de evenwichtige verhouding tussen eenheid en veelheid. Voor een antwoord bestaat een ethische noodzaak. Daar is enkele tientallen jaren geleden als aanleiding bijgekomen – en maakt de ethische overweging des te dringender – de snel groeiende, feitelijk grenzeloze, dekking van digitale technologieën ter facilitering van informatieverkeer. Daarvoor is het niet genoeg om louter op betekenisverschillen te wijzen zoals gebeurt volgens

techno-logische Grundorientierung der modernen Architektur[. p. 98] Die Monopolansprüche und Uniformierungseffekte des modernen Architektur sind nur zu begreifen, wenn man diese ihre interne Technizität erkennt, die sie mit Planungsglaube, Strukturierungsempfase und einer ungehörigen Portion Rücksichtslosigkeit versieht[. p. 99]

Voor beheersbare digitale infrastructuur voor informatieverkeer staat daarentegen de opgave voorop, heel praktisch en in beginsel l0s van welke technische instrumentering dan ook, vooruit, postmodern, om zulke verschillen stelselmatig uit elkaar te houden (en dat vergt – wat vooralsnog paradoxaal klinkt – een methode voor eenduidige verschillensamenhang). Daarbij gaat het dus niet om categorische ontkenning van betekenis in modernistische zin, maar om categorische afwijzing van de aanspraak op absolute geldigheid ervan. Elke betekenis is er één onder vele betekenissen:

Die Postmoderne verändert die Moderne, aber sie setzt sie auch fort. [...] Sie] ist die sich erweiternde Moderne nach der restringierten Moderne[. ...] Eine solch plurale Postmoderne [...] arbeitet kontextuell im weitesten[. p. 110]

Afgeleid van de situationele aanname dat èlk gedrag van een subject – maar dat geldt ook voor wat een object heet – situationeel verbijzonderd is, klopt,

[u]nser Alltag ist aus inkommensurablen Bausteinen zusammengesetzt,[p. 194]

geldt volgens Metapatroon contextuele verbijzondering als recursief toepasbaar beginsel van gedragsbeschrijving.

Tja, er zou nog wel wat voor te zeggen zijn wanneer informatiekundige ontwerpers zich eveneens als architecten voordoen. Hoewel het om een zgn beschermde titel gaat, zijn echter vooral informatici zich ermee gaan tooien (en – vooral? – mensen die informatiekundige noch informaticus zijn). Dat verklaart waarom architectuur van wat digitale infrastructuur voor informatieverkeer, dwz als door en door maatschappelijke voorziening, tekort blijft schieten zolang, zeg maar, informatica-architecten hun modernistische architectuurbegrip kunnen botvieren. Wat Welsch stelt, is toch duidelijk genoeg:

Architektur ist eine betont öffentliche Kunst. Sie spiegelt Öffentlichkeit und prägt sie zugleich. Daher kann die Tilgung von Unterschiede heute, wo Pluralität vordringlich und als Wert erkennbar geworden ist, nicht Aufgabe der Architektur sein. Im Gegenteil: Die Zulassung, ja Verfolgung charakteristisch unterschiedlicher Möglichkeiten ist ihr abzuverlangen.[pp. 114-115]

Ook dat ziet Welsch goed, te weten:

Pluralismus ist diffiziler zu instrumentieren als Singularismus. Auch das gilt architektonisch, soziologisch und philosophisch gleichermaßen. Gerade das aber – und nicht eine Flucht ins Einfache – wäre dann die Aufgabe heutiger Architektur.[p. 115]

Wat de valse schijn van eenvoudig heeft, mislukt echter geheid en zorgt daardoor juist voor nogeens extra moeilijkheden. Ook informatiekundig ontwerpen op reële schaal van informatieverkeer is nu eenmaal een vak, dat van de verantwoorde beoefenaar gedegen opleiding inclusief het – blijven – opdoen van relevante ervaring vergt. Zonder bekwame vakbeoefenaren blijft het alom modderen met zgn digitalisering. En het beroepsperspectief ontbreekt zolang potentiële (overheids)opdrachtgevers, hun retoriek ten spijt, het publieke karakter ontkennen van de verkeersvoorzieningen waarvoor zij mede verantwoordelijk zijn om totstandkoming enz. ervan te bevorderen:

Eine Architektur wirklicher Pluralität [...] muß [...] das Problem bewältigen, wie ohne Negation der Vielheit gleichwohl auch Einheit erreicht werden kann. Mit der Zusammenstellung beliebiger Vielheiten ist es nicht getan. Das Differente muß auch zueinander passen oder auf einander bezogen sein.[p. 119]

Informatiekundig is Metapatroon als modelleermethode geschikt, en moeten methoden die traditioneel nog op atomistische leest geschoeid zijn principieel vermeden blijven,

wo Verschiedenheit [...] für die entstehenden Gebilde konstitutiv und für deren Erfassung essentiell ist.[p. 121]

In een model dat met Metapatroon is ontworpen, komt tot uitdrukking dat het onmogelijk is om alles te modelleren. Die grens is met een lijn aangegeven: horizon. Welsch schrijft over

offene Einheit [...]: Ganzheit, Totalität ist nicht darstellbar, kann nicht positiv gesetzt werden. Ganzheit muß offen bleiben. Nicht aus Nachlässigkeit, sondern weil dies die einzig angemessene Art ist, ihrem Anspruch wirklich Rechnung zu tragen.[p. 126]

Metapatroon benadrukt daarom veranderlijke (deel)structuur. Een model beperkt zich voor elk tijdstip tot beschrijvingen van dan relevant geachte ob-/subjectief-situationele gedragingen, want

[d]ie Postmoderne [...] kennt Einheit nur virtuell, als offene, und hat statt dessen elementare Konstellationen von Vielheit vor Augen.[p. 177] Die Grunderfahrung der Vielheit und Heterogenität motiviert zur Offenhaltung des Ganzen.[p. 246]

Wat Welsch in navolging van Lyotard mist, is het verschil (!) tussen enerzijds informatie, anderzijds – wat tegenwoordig heet – informatie- en communicatietechnologie, kortweg ict:

Die Hegemonie der Informatik bewirkt, daß als Erkenntnis zunehmen d noch akzeptabel sein wird, was in Informationsquanten übertragen werden kann.[p. 219]

Wat zo'n basiseenheid 'is,' blijft echter onduidelijk. Welnu, volgens de enneade is dat idee onzin. Een teken is principieel geconfigureerd ter triadische bemiddeling van overeenkomstige configuraties van begrip en gedrag. Er is niets inherent aan digitale technologieën dat facilitering van informatieverkeer met aldus expliciet gestructureerde tekens belemmert. Maar informatici zullen inderdaad niet zo gauw op dat idee komen. Dat moet een informatiekundige bijdragen, en daarom is informatiekunde een ander vak. En een opdrachtgever moet daarom met voorrang een informatiekundig ontwerper inschakelen. Als z/hij voor een ingewikkelder opgave het ontwerp aan een informaticus overlaat, overigens nog vaak zonder zelfs maar te beseffen dat er altijd een ontwerp aan de orde is, dreigt overheersend technische oriëntatie. Voor de feitelijke opgave met informatieverkeer werkt dat niet. Nogmaals, het is onzin dat

[d]ie Informatik filtert nach den ihr eigenen Kriterien und [...] diese so zu den effektiven Wahrheitskriterien der Gesellschaft [macht].[p. 219]

Welke techniek zelf kan helemaal geen criteria hebben. Dat hebben de mensen die er op een bepaalde manier gebruik van maken. Zolang verantwoordelijke besluitvormers dat niet begrijpen, geven ze daarmee domweg ingeschakelde uitvoerders, indien die er netzo domweg een mandaat aan ontlenu, alle ruimte om hun criteria op te leggen. Op die manier kan ontkenning van reële variëteit aanhouden, of zelfs versterkt tot uitdrukking komen. Het is inderdaad nog erger, wanneer opdrachtgevers daarvan wel bewust zijn. Het is dus niet zo, zoals Welsch bepleit:

Es ist gar keine Frage: Dieser Wirkung der neuen Technologien muß die Postmoderne sich entgegenstellen.[p. 219]

Het probleem zit 'm in ontkenning van reële variëteit door mensen. Die kortzichtigheid kan wel worden bestreden (maar blijft helaas moeilijk, en zelf lijd ik er – haha, maar tenminste al meervoudig opgevat – in menig opzicht stellig ook aan). Vooruit, abstract geformuleerd:

Der Postmodernismus setzt sich der technologischen Uniformierung ebensosehr entgegen wie jeder anderen auch.[p. 220]

Volgens de semiotische enneade is het nog veel te mild gesteld, dat

[d]ie postmoderne Philosophie [...] gegenüber Sprachuniformierung äußerst sensibel [ist, p. 220]

Dankzij nadere structurering van tekens (lees dus ook: informatie) is het ook nergens voor nodig om toe te geven aan vermeende dwang door techniek tot uniformering van betekenissen. Populair gezegd, in tegenstelling tot een informaticus geldt voor een informatiekundige dat z/hij

sich der Automatisierung der Techno-logik [widersetzt p. 224]

ten gunste van – wat ik noem – een stelsellogica van samenhangende betekenissenvariëteit. Dus,

[a]lle Beschreibungen, alle Strategien, alle Lösungen haben [...] vom Boden der Vielheit aus zu erfolgen.[p. 320]

Vanwege de behoefte aan c.q. het verlangen naar absolute zekerheid

[ist d]ie geforderte Umstellung [...] größer und grundsätzlicher, als man gemeinhin annimmt.[p. 320]

Ik vrees mbt tot de informatiekundige opgave op stelselschaal zelfs, dat enig benul van de noodzakelijke paradigmawissel nog schrijnend ontbreekt. Dat ligt aan een reflex die menig politicus, bestuurder en – hogere - ambtenaar m.i. karakteriseert, te weten de klakkeloze associatie van variëteit met wanorde. Dat betreft volgens Welsch de verwarde opvatting van postmodernisme, en dat schiet niet op.

70.23

Met veel van wat dat Bernard (G.B.) Shaw (1856-1950) ook nogeens samenhangend oppert in **Everybody's Political What's What?** (Constable, 1945, oorspronkelijk 1944) ben ik het graag eens. Maar zeker niet met alles. Desondanks vind ik hoe hij zijn opvattingen beschrijft – en aldus zijn lezers probeert te beïnvloeden – vaak prachtig getroffen. Dat maakt zijn gehele boek een plezier om te lezen (en leren).

Nu is èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid. Daar volgt dus uit dat hoe iemand verzoekt onmogelijk valt te onderscheiden van wat resp. waarom z/hij verzoekt. Shaws werk is daarvoor exemplarisch:

Of course this was an overstatement, as all statements must be if they are to receive any attention.[p. 175]

Zijn perspectief is wat ik subjectief-situationeel noem:

[H]uman nature is manifold not only in the sense that men differ from each other [...], but in that every one of us is not a simple single character but a bundle of characters under one hat.[p. 334] I do some things very well; but my self-esteem is crushed by the multitude of things at which I am a hopeless duffer. [... P]rominence is won by self-assertion taking advantage of favorable circumstances and the chapter of accidents, [...] that is, of pure luck.[p. 31]

En volgens de semiotische enneade, met motief als een factor, geldt inderdaad dat all thinking is wishful thinking[. p. 240]

Ik doe ook verder een greep uit Shaws boek. In politiek opzicht onverminderd actueel is zijn kritiek op zgn algemeen kiesrecht:

Democracy means the organization of society for the benefit and at the expense of everybody indiscriminately and not for the benefit of a privileged class. A nearly desperate difficulty in the way of its realization is the delusion that the method of securing it is to give votes to everybody, which is the one certain method of defeating it.[p. 40]

Het alternatief dat Shaw voorstelt, is m.i. echter eveneens door willekeur inclusief feitelijk klassenonderscheid, gekenmerkt:

Fools must be governed according to their folly and not to a wisdom they do not possess.[p. 186]

Elders stelt Shaw grondige opleidingshervormingen voor, met nadruk op algemene toegangsmogelijkheden. Dàt acht ik de minst onredelijke oplossing. Over een verzoek tot inschikkelijkheid gesproken, over nogal kenmerkend politiek-bestuurlijke omgang met een redelijk voorstel stelt Shaw:

The [...] arguments and the facts were unanswerable: consequently the problem of how not to do it was solved as usual by simply taking no notice of the proposal.[p. 41]

Dat is de tragikomische werkelijkheid die de televisieserie **Yes, Minister** gevolgd door **Yes, Prime Minister** toont. Tja,

if the facts are ignored too long things will begin to break.[p. 41]

Intussen is het zo dat

[a] great part of our business has to be done by people who do not understand what they are doing, but can do it without understanding it.[p.48] It is by confusing the practitioner with the comprehensionist that we have come to believe [...] that metaphysicians and philosophers are fools, and practical men safe guides. Certainly the practical men know where they are, but not always whither we are going, whereas the thinkers who know whither we are going do not always know where we are.[p. 49]

Het gaat geheel mis, zodra iemand die iets niet begrijpt, meent dat z/hij iets zelfs beter begrijpt tegelijk met de ontkenning dat een ànder iets überhaupt kàn begrijpen, terwijl z/hijzelf niet eens een idee heeft van wat als iets geldt. Zo iemand kan kritiek nooit als opbouwend herkennen. Een categorisch onderscheid tussen theorie en praktijk bestaat overigens niet. Er is een theorie nodig om te beseffen dat “things will begin to break.” En een aangepaste praktijk vergt een àndere theorie, enzovoort. Shaw vestigt aandacht op “inventors and authors.” Ik noem ze allemaal ontwerpers door hun instelling

that it is useless to denounce a wrong remedy without finding the right one[. p. 196]

Hoe valt dat te rijmen met de bewering dat

it is impossible to dispel one delusion without creating another equivalent one[? p. 201]

Shaw pleit in elk geval voor voldoende beloning voor ontwerpers,

for they are indispensable to civilization and culture; and if they are to be kept alive they must be paid for their creative work even if they would rather do it for nothing than not do it at all.[p. 97]If nobody is allowed to advocate and initiate [...] changes, civilization will fossilize and perish.[p. 149 T]here is a case for a large licence in matters of opinion[...]. All progress means change of opinion[. p. 150] Progress is impossible without change; and those who cannot change their minds cannot change anything.[p. 330]

Met wat ik als mijn belangrijkste ontwerpresultaten beschouw, heb ik inderdaad – tot dusver? – nooit geld verdient. Het probleem is dat wie in ‘staat’ is om ervoor te betalen, doorgaans het vermogen mist om dergelijke resultaten evenwichtig te beoordelen (omdat z/hij op voorhand weigert ànders te – gaan – handelen):

There is no end to the follies which [...] financiers commit when they let the[ir] business habits [...] come between them and the vital facts of life. [...] This is one of the many paradoxes [...] which we endure because we never argue paradoxically on hard [p. 121] facts, but always straightforwardly on assumptions which are partly romantic and partly mere commercial habits.[p. 122] If a reflex can persist when it has become completely detached from its original cause, it can itself produce yet another

new reflex which can become similarly detached and produce yet another new reflex, and so on **ad infinitum**. [p. 203]

Iemand die zich laat voorstaan zgn daadkracht, een vrouw/man van de praktijk, legt zich een handelingsdruk op:

It is easy to say that the [...] man who does not know what to do should do nothing; but he has not really that despairing alternative. The cry that something must be done is too strong for him. He yields haphazard and piecemeal to [...] wherever the pressure is strongest or the cry loudest[. ...] When he seeks to inform himself he is confronted with a riot of violently conflicting opinions and faiths which leave him as ignorant as before and much more confused. [p. 218]

Helaas laat een besluitvormer het doorgaans zo ver niet eens komen. Z/hij verkiest dan iemand te volgen die haar/hem in haar/zijn positie bevestigt. Z/hij

cannot govern without stability of belief, true or false; and this is why he must confine himself to virtual certainties and be very suspicious of variable speculations. [p. 296]
Democracy has given us rulers who, without taking the trouble to understand what they are doing or considering its inevitable consequences, decree anything that will tide them over an immediate difficulty. [p. 303]

Daar schiet vaak echter verder niemand iets mee op, integendeel:

But always we need more knowledge: and this means controversial instead of dogmatic education. [p. 226]

Maar dat wordt om te beginnen opgevat als een controversieel voorstel voor onderwijshervorming. Dat haalt het dus niet, retoriek van open samenleving e.d. ten spijt. Volgens Shaw overheersen

organizations [with] anti-social interests [in order to] maintain scarcity of professional services to keep up their prices, making entry difficult by unnecessarily prolonged apprenticeship, and examinations in discarded techniques, obsolete languages, and irrelevant academic subjects. They resist all new techniques that supersede their own and impose new requirements on them. They persecute outsiders ruthlessly. The skill and knowledge they guarantee is, as to the skill, untested and often imaginary [...]; and the knowledge is often academic only, and out of date at that. [p. 354]

Dat lijkt mij thans helaas van toepassing op – de rem op – ontwikkeling van informatiekunde tot vakdiscipline voor opgaven op zgn stelselschaal. Shaw vindt het

political madness [... t]o leave bodies with such potentialities and actualities of mischief uncontrolled[. p. 354]

Maar hoe lukt dat? Shaw wijst er op, dat

producers organize themselves before consumers do. [p. 355]

Zo komt Shaw terug op – wie ik noem – ontwerpers die daardoor geen volwassen beroepsperspectief hebben.

70.24

Tja, wie kan een tekst (h)erkennen als “kraakheldere uitleg”? Jij en ik begrijpen intussen wel dat het voor digitale facilitering van informatieverkeer anders moet, en vergaand ook allang hoe. Maar aan die “uitleg” in o.a. [aantekeningen 69.27, 69.46, 69.86, 69.88 en 69.97](#) vind ikzelf in eerste aanleg resp. met voorrang “kraakhelder” dat wij het over een andere vakdiscipline hebben. En dat lijkt verder nog helemaal iemand te begrijpen, laat staat dat er zelfs maar ergens inzicht daagt voor het opzetten van passende opleiding, enzovoort.

Jouw vergelijking met een visser vind ik prachtig. Gelukkig valt er zo nog wat te lachen ..., maar m.i. ben jij helaas nog véél te optimistisch. Van dobber naar domper. :-) Waarom jij je dobber ziet bewegen, is niet omdat er een vis aan het aas proeft (maar zònder te bijten). Jij hóópt hevig dat ze al is het slechts maar “wat sabbelen aan het uitgeworpen aas.” Van opwinding ga je trillen; zo zorg je zèlf voor enige beweging van je dobber. Klopt, je ziet inderdaad een vette vis, maar die ziet op zijn beurt in jou geen visser, maar een concurrerende vis. Bij voorkeur trekt hij zich er helemaal niet van aan, maar als het moet, dáár hapt hij prompt naar om je te laten verdwijnen (of te verorberen). Wellicht moeten we niet proberen om vissen aan aas te laten bijten. Hoe laten we de sloot droog vallen? Hmm, ook moeilijk ...

70.25

Titel [voor de a.s. bijeenkomst]? Mijn suggestie: Ontmoetingsplein voor informatieverkeer in publiek domein.

70.26

De informatierotonde kan inderdaad niet alleen ‘lezen’ uit verschillende registers (informatieverzamelingen), maar eveneens erin ‘schrijven.’ In de huidige opzet c.q. tot dusver, zo daagde het mij helaas pas ná ons gesprek erover en vandaar deze nakomende overwegingen, zijn echter niet de operationele registers aangesloten, zeg ook maar online, maar slechts – periodiek gemaakte – afschriften ervan. Indien je in die afschriften ‘schrijft,’ is zulke gewijzigde /toegevoegde informatie nog niet beschikbaar voor operationeel gebruik door de zgn toepassingen in kwestie. De vraag is m.i. dus met voorrang of je voor aansluitingen op de informatierotonde van afschriften wil overgaan naar de oorspronkelijke registers (en dan voor lezen èn schrijven). Is de tijd resp. zijn de mensen met wat zij als hùn registers beschouwen daarvoor rijp? Ik kan me voorstellen dat je voorlopig met afschriften de dekking van aangesloten registers uitbreidt. Voor informatiekwiteit zijn uiteraard ‘directe’ aansluitingen optimaal en daar moet het op enig moment zeker van komen (waarvoor dan tevens een gedegen autorisatievoorziening operationeel moet zijn).

70.27

In de bundel **Tweehonderd jaar rechtens** (Verloren, samenstellers M.W. van Boven en P. Brood, 2011) is als laatste hoofdstuk **Rechtspraak. Tussen heteronomie en autonomie** (pp. 348-368) opgenomen. Ik herken daarin – graag, uiteraard – een aanleiding om aandacht te vestigen op duiding van rechtspraak als een infrastructurele voorziening voor – optimaal verloop van – maatschappelijk verkeer zoals ik in o.a. [Verkeerssysteem is anders, ontwerpen dus! rechtspraak als geval](#) propageer. Ik herhaal:

In de uitspraak bevestigt de rechter de relevante rechtshoedanigheden en/of bepaalt voor de partijen nieuwe rechtshoedanigheden met hun eventuele rechtsbetrekking(en). [...] Indien de rechtspraak erbij betrokken raakt, formaliseert zij, populair uitgedrukt, (re)set van rechtshoedanigheden. De principiële opgave van de rechter betreft (her)ijking van rechtshoedanigheden; verkeersmatig systematisch gezien is de rest ‘bijzaak.’

A.M. Hol stelt dat

[k]enmerkend voor de institutie van de rechtspraak is [...] dat daarin de nadruk ligt op het woord.[p. 351]

Dat is volkomen logisch volgens mijn taalopvatting: èlk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid. De rechter wijst deelnemers aan maatschappelijk verkeer aldus

nadrukkelijk op de hoedanigheden waarin zij zich – voortaan – in een bepaalde situatie hebben te houden.

Volgens Hol verandert rechterlijke bemoeienis door

een meer algemeen verschijnsel[, te weten] een verschuiving binnen onze samenleving van heteronomie naar autonomie, van een normering van bovenaf naar een normering van onderop.[p. 354]

Wat bedoelt hij daarmee?

Toegespitst op de rechtspraak, duidt heteronomie erop dat de bron van recht, en daarmee ook van rechtspraak, van gene zijde is, ons transcendeert.[p. 354]

Nou ja, dat is wat machthebbers ‘hun’ volk willen laten geloven (en dat kan helaas overtuigender werken, indien zijzelf erin geloven). Er is volgens Hol daarentegen autonomie aan de orde, indien

de eigen keuze van het individu het uitgangspunt is en alles wordt beschouwd vanuit het perspectief van het individuele belang.[p. 355]

Met hun respectievelijke belangen kunnen individuen echter ‘botsen,’ en dan biedt rechtspraak het laatste spraakinstituut om het maatschappelijk verkeer – wederom – in evenwichtige(r) banen te leiden. Daarvoor maakt het m.i. overigens géén verschil wat als bron van het recht wordt opgevat. Dus ook wanneer zgn heteronoom aan

recht [...] een religieuze inslag [p. 354]

is toegekend met navenant gezag van recht(sprek)ers, gaat het als gevolg feitelijk om maatschappelijk-verkeersregeling. Het is wel zo, dat zgn rechtspraak inmiddels steeds meer één van de alternatieven is waartussen deelnemers aan maatschappelijk verkeer zèlf kunnen kiezen om hun onderlinge verkeer te laten helpen (her)stellen. Nota bene, dergelijk eenzijdig initiatief is ze echter – nog steeds – niet toegestaan, indien aan het gedrag van iemand vèrder strekkende gevolgen zijn toe te schrijven (hoewel erkenning van het belang van het zgn slachtoffer het treffen van een schikking bevordert, opdat er – tenminste enige – schadeloosstelling volgt).

In een samenleving waarvoor het recht niet als door een hogere macht bepaald geldt, maar als gemaakt door onszèlf, is het voor een rechter natuurlijk moeilijker om geschilpartijen tot inschikkelijkheid voor evenwichtig(r) verkeersverhoudingen te bewegen. Hol:

Rechtspraak is een praktijk van het woord, waarbij het erom gaat te overtuigen. [...] Om te kunnen overtuigen zijn van belang: ethos, pathos en logos. Men moet betrouwbaar zijn, de ander weten te raken en ook een steekhoudend verhaal houden.[p. 356]

Uit de toelichting die Hol geeft, ontsnapt ook hij m.i. echter niet aan traditionele categorieën zoals “het gezag van de rechter,” “genoegdoening” en “steekhoudende motivering.” Wat hij daarover opmerkt resp. daarvoor aanbeveelt, lijkt mij inderdaad alleszins zinvol. Maar ook Hol blijft voor wat de rechter doet als verzoek tot inschikkelijkheid uitgaan van de rechter ipv tot wie z/hij dat verzoek richt. In een zgn individualistische samenleving heeft een rechter volgens mij pas een redelijke kans om de verschillende individuen die betrokken zijn te overtuigen, indien z/hij ze aanspreekt op waar, hoe enz. ze wel degelijk óók met elkaar samenhangen, ofwel volgens hun verkeer. De rechter doet met voorrang een al dan niet dwingend voorstel voor hun toekomstige omgang. Wat kan begrijpelijker zijn voor wie

moeilijkheden juist al dan niet vermeend door dat verkeer ontstaan zijn (en wellicht nog voortduren)? Hol stelt dat

[o]m te overtuigen, om hun legitimiteit te verzekeren moeten de moderne instituties laten zien dat ze aansluiten bij de individuele wensen en opvattingen van de individuele burger.[p. 361]

Vooruit, laat ik het dan maar postmodern noemen dat er in/door samenleving nu eenmaal beperkingen bestaan voor individuele ontplooiing. En is nu net een geschil, omdat de één ten voordele van haar/zijn ontplooiing die van een ander belemmert. Dan kan een rechter helpen, nogmaals, om evenwichtige(r) verhoudingen te realiseren, dus met alom ontplooiingsmogelijkheden en –beperkingen. Het inderdaad maar de vraag, of voor geschillen altijd een rechter geschikt is om een oplossing te bereiken.

Hoe dan ook past de rechter als één van de verkeersregelaars bij ontwikkeling dat

de staat [...] niet meer de samenleving van bovenaf ordent en daarvoor zelf de nodige beslissingen neemt, maar dat deze eerder faciliterend optreedt en zoveel mogelijk garandeert dat de burger zelf gerichte keuzes kan maken.[p. 361]

Volgens deze opvatting, zie ook mijn opstelletje [Infrastructuurkunde](#), bestaat recht als laatste spraakinstituut voor het oplossen van problemen door – gevolgen van – strijdige “keuzes.” Daarvoor valt aan zgn gezagsorde niet te ontkomen. Daarom bepalen ‘we’ van onderaf noodzakelijkerwijs voorzieningen die, zolang ‘we’ ze als zodanig handhaven, “van bovenaf” functioneren. Dat lukt door dynamiek van hoedanigheden van deelnemers aan maatschappelijk verkeer.

In het algemeen is echter nauwelijks iemand zich bewust van onze (im)materiële infrastructuur op grond van – voorwaardelijk – verbijzonderde gedragshoedanigheden. Dit verklaart waarom het tot dusver niet lukt om adequate digitale infrastructuur voor informatieverkeer op maatschappelijke schaal gedaan te krijgen. Aan noodzakelijk begrip kan o.a. de verkeersmatige relativering van rechtspraak helpen.

70.28

Is het wellicht een idee dat ik met zoveel woorden om inzage in het rapport over databeleid vraag? Zou hij het op prijs stellen als ik zèlf – en vlot – blijf geef van belangstelling? Of dreigt daardoor juist verwarring die jij wil vermijden?

70.29

Over lezer gesproken, denk je dat het zin heeft wanneer – ook? :-) – ik het beleidsrapport over data dat jij tijdens ons gesprek vermeldde lees? Ik doe dat graag (en ben uiteraard eveneens zeer benieuwd). Wellicht herken ik – verdere? – aanknopingspunten om voor de maatschappelijk-verkeersoriëntatie van rechtspraak waarvoor [de rechter waarmee wij spraken] zich m.i. terecht sterk maakt, de noodzaak van zo’n datastrategie te benadrukken (en elders alweer wat begrijpelijker te maken).

70.30

Dank je zeer voor afschrift van het rapport **Naar een Rechtspraak-visie op data** (mei 2019). Ik herken alom talloze aanknopingspunten die in een proef zoals onlangs onder de noemer “multiproblematiek” besproken verder opbouwend aan de orde zullen komen volgens noodzakelijke samenhang. Mocht je enig nader

commentaar op prijs stellen, zullen we elkaar eens in Den Haag treffen? Ik begrijp dat je ook daar regelmatig voor je werk verblijft en dan kan ik op de fiets komen.

70.31

Het leek mij verstandig om mij tegenover één van de opstellers zeker in eerste aanleg te onthouden van wat slechts als kritiek opgevat kan worden ipv als opbouwende suggestie. Ik maakte me er met zoveel, herstel, zo weinig woorden graag het gemakkelijkst van af door prompt in te stemmen met het nut van “kleinschalige concrete activiteiten.”

Maar ja, zo'n activiteit moet uiteraard volgens een, zeg maar, grootschalig resp. stelselmatig idee annex visie opgezet zijn. Daarbij benadrukt de status van experiment, dat het er vooralsnog vooral om te doen is dat aanvankelijke idee te toetsen (en volgens ervaringen tijdens en het resultaat van de activiteit in kwestie eventueel aan te passen voor een vòlgend experiment, enzovoort; anders zijn zulke activiteiten immers domweg willekeurig). Dat idee – waartoe dient die informatie, en om welke informatie gaat het dan precies? – vind ik in het rapport **Naar een Rechtspraak-visie op data** echter niet tot uitdrukking gebracht, laat staan duidelijk. Juist met een proef onder de noemer “multiproblematiek” kunnen gelukkig allerlei relevante aspecten aan de orde komen, dus met voorrang voor – erkenning van – het belang van rechtspraak voor kwaliteit van maatschappelijk verkeer. Nota bene, dàt is precies wat [de rechter waarmee wij spraken] wil bevorderen, en in veranderkundige termen heb je in hem dus een èchte kampioen (zoals E.M. Rogers zo'n sleutelfiguur ooit karakteriseerde; zonder 'kampioen' ben je kansloos). Zeker wanneer het woord rechtspraak met een kleine beginletter geschreven wordt, klopt de titel van het rapport. De inhoud betreft m.i. echter nog overwegend en aldus nodeloos beperkend een datavisie op Rechtspraak, dus tevens met feitelijk nog de eigen organisatie centraal. Dat is traditioneel gedacht alleszins begrijpelijk, maar werkt dus niet langer. Wat helpt, nogmaals, is explicitering van – het idee van – de maatschappelijk-verkeersoriëntatie voor rechtspraak (dus al helemaal voor – de – Rechtspraak als organisatie).

Bijgevolg is het voor informatiebeleid eigenlijk eenvoudig. De Rechtspraak heeft tevens de opgave om voorzieningen te bieden ter facilitering van informatieverkeer voor rechtspraak. Die opgave had de Rechtspraak overigens altijd al, maar inmiddels met digitale technologieën kunnen resp. moeten zulke voorzieningen inderdaad wederom dringend aangepast worden. En gelet op het dekkende netwerkarakter van beschikbare technologieën moet de Rechtspraak voor het – helpen – treffen van voorzieningen voor digitale facilitering van informatieverkeer uiteraard optimaal 'meedoen' met wat andere overheidsinstellingen bijdragen; het publiek domein is uiteindelijk één (verkeers)stelsel, met dus één infrastructuur voor (informatie)verkeer. (Daarvan is de zgn stelselverantwoordelijke bewindspersoon helaas nog steeds onvoldoende doordrongen; die heeft daarvoor ook nog wat hulp nodig en die kan o.a. de Rechtspraak bieden door met digitalisering inclusief autorisatievoorziening alvast consequent stelselmatig op informatieverkeer in het publiek domein te mikken.)

In het rapport staat óók van alles en nog wat, vooruit, dat prima strookt met stelselmatige verkeersoriëntatie. Er valt volgens mij veel aan duidelijkheid en begrijpelijkheid te winnen door presentatie vòlgens die oriëntatie. Neem de onderscheiden “doelgroepen.” Dat zijn 'gewoon' allemaal – erkende – deelnemers aan informatieverkeer, zoals medewerkers van de Rechtspraak eveneens zulke

deelnemers zijn, ofwel stelselmatig niets bijzonders. En “data-aspecten” moeten allemaal in een informatiemodel met stelselmatig bereik tot uitdrukking komen; er is géén reden – meer – voor aparte behandeling van zgn stam- resp. referentiegegevens.

Voorlopig zou ik echter geen werk laten maken van een eventuele volgende versie van dat rapport. Er is blijkbaar toestemming mee verkregen om praktisch aan de slag te gaan. Hoera!

70.32

Intussen heb ik nav jullie voorstel voor het – virtuele – Ontmoetingsplein volgens mijn beproefde citeer-en-commentaar-procedé een volgende, en inderdaad eveneens nogal uitgebreide, tekst gewijd aan nòg een hoofdstuk uit **Pleinenboek**; zie **aantekening 70.17**. De overige hoofdstukken in die bundel zijn er m.i. nauwelijks of niet relevant voor, dus dat zit dan weer mee.

70.33

Alvast over “reflectie” gesproken, doordat ik geïntrigeerd geraakt ben door het informatiekundige (ontwerp)vraagstuk in het nota bene noodzakelijk verband van het belang van rechtspraak voor maatschappelijk verkeersverloop, heb ik er de afgelopen jaren enkele nogal beschouwende tekstjes aan gewijd zoals [Poppetjes aan het dansen](#), [In hoedanigheid, beginsel van verkeersdeelname](#), [Verkeerssysteem is anders, ontwerpen dus! \(rechtspraak als geval\)](#) en [Vermaatschappelijking van rechtspraak](#). Hoewel ze kort zijn, moet je er wel even voor gaan zitten. Kijk maar of je er tijd voor – over – hebt. Je zou de “visie op data” m.i. prima òngewijzigd in het verlengde ervan kunnen plaatsen ter duiding/opzet van alweer richtinggevender (proef)activiteiten. Nou ja, zeker samen met [je collega] en wellicht ook [mijn eerdere opdrachtgever voor de informatierotonde] hebben we hoe dan ook genoeg gesprekstof, ik kijk ernaar uit.

70.34

Ik ben blij dat jij “zeker [gaat] kijken [naar]” de korte opstellen waarnaar ik je verwees. Indien je erachteraan ook [Reële variëteit van deelnemers volgens hoedanigheden in informatieverkeer](#) bestudeert èn volkomen begrijpt, lijkt mij ons vervolgesprek zelfs overbodig. :-) Want je hebt dan (h)erkend, dat autorisatie volgens één en hetzelfde informatiemodel stelselmatig differentieel, te weten volgens samenhangende hoedanigheden van deelnemers aan informatieverkeer, valt te regelen, herstel, geregeld moet zijn. Michiel Schransmans is natuurlijk niet gek, dat hij – ook – daarvoor al jaren aandacht vraagt (maar tot dusver dus vergeefs). Nota bene, operationaliseerbare autorisatie op stelselschaal is met de AVG uiteraard, en terecht, dringender dan ooit. Wat mij betreft omvat de a.s. proef tevens daarvoor een praktische aanzet.

70.35

Mijn voorkeur? Laat maar zitten.

70.36

Ter voorbereiding op ons gesprek bestudeer ik het rapport **Naar een Rechtspraak-visie op data** uiteraard nader. Daarbij komen stellig vragen bij mij op. Graag stel ik je zo’n vraag bij gelegenheid meteen per email. Als jij er antwoord op geeft, daarvoor alvast zeer bedankt, kan ik tijdig alweer wat minder onwetend met bestudering vèrder.

Mijn eerste vraag betreft de status. Daaraan staat in **Woord vooraf** (p. 2) een korte tekst gewijd. Ik kon ontdekken dat met PRO het Presidenten-Raad-Overleg bedoeld wordt. De leden hebben, zoals **Woord vooraf** vermeldt, **IV Koersdocument 2018-2023** vastgesteld.

Nu heb ik begrepen, ik meen eerder dit jaar uit de dagbladpers, dat de Rechtspraak als 'vervolg' op KEI een nieuw plan voor zgn digitalisering laat beoordelen door Bureau Ict-Toetsing (BIT/BZK). Geldt **IV Koersdocument 2018-2023** als dat plan?

70.37

Dank je zeer, uiteraard vooral voor je lange antwoord! Dat maakt veel alweer zowel duidelijker als onduidelijker. :-) Ik bekijk ook beide rapporten waarvan jij me ditmaal afschrift stuurde, maar zal mij met eventuele verdere voorbereidende vragen beperken, nou ja, proberen, tot wat er over de "visie op data" geschreven staat.

70.38

Toe maar, zo horen we nog eens iets, interessant! Voor jullie voeg ik er als commentaar graag aan toe, dat het informatiekundig natuurlijk onzin is om informatie tot slechts één zgn pijler te rekenen ipv als de grondslag. Volgens zgn informatica, zeg ook maar techniek van hulpmiddelen, lijkt zo'n indeling wellicht logisch (en dan heet informatie: data), maar daardoor blijft dus informatiekundig noodzakelijke samenhang onbereikbaar (tenzij je domweg on-ge-lo-fe-lijk veel geluk hebt).

Als het inderdaad zo is, dat voor facilitering van rechtspraktijk informatieverkeer er feitelijk géén informatiekundig ontwerp gemaakt is, maar vrijwel prompt gewerkt is, en wordt, volgens een nogal losse verzameling – ook zelfs slechts vergaand impliciete – informatica-ontwerpjes, dan acht ik verklaard waarom het aanmodderen blijft.

Nou ja, dat wisten we allang. Hopelijk kunnen we er nu eindelijk iets aan helpen doen.

70.39

Ik blijf voorlopig maar proberen, mede uit financiële noodzaak, met Metapatroon wat te verdienen. Men wil alom wel iets nieuws, zolang het maar niet(s) anders is, tja ...

70.40

In het emailbericht waarmee [de adviseur IV strategie en beleid] mij, heel attent, afschrift van **IV Koersdocument 2018-2023** stuurde, noemt hij het "de kapstok waar alle IV ontwikkeling de komende jaren aan opgehangen wordt." Zijn de haken aan die kapstok dan de vijf voorgestelde zgn ... pijlers? Zijn het overigens niet bakens die je voor een koers uitzet ipv een kapstok?

Flauw van mij, ik weet het. Maar toch moet een auteur met beeldspraken extra oppassen, juist wanneer z/hij met een tekst mikt op juristen als lezers; op hun beurt laten zij zich graag op taalpurisme voorstaan. Dus voordat een auteur het weet, nemen ze haar/hem zulke vermenging als verwarrend kwalijk, en prompt zowel haar/hem als haar/zijn voorstel niet serieus.

Nu is genoemd document blijkbaar vastgesteld door een groep die qua zgn governance telt. Ik kan me niet voorstellen dat van betrokken juristen daar ook maar iemand de inhoud grondig gelezen heeft, laat staan begrepen. Herstel, dat geldt stellig voor iedereen. Wat er staat, is ook onsamenhangend, ofwel als zgn koersaanduiding onbegrijpelijk en onbruikbaar. Er had in de titel beter 'Op zoek naar een koers' kunnen staan, met 'wederom niet gelukt' als conclusie. Ook flauw?

Als verdere beeldspraak mag ik het dan wel zó zeggen, dat ik een idee heb om die

kapstok steviger te verankeren. Daardoor verkrijgen activiteiten volgens de aangegeven pijlers m.i. evidente samenhang (als er überhaupt nog sprake is van verschillende pijlers voor wat toch één koers moet zijn; informatiekundig moet het immers allemáál neerkomen op resp. volgen uit “visie op [informatie]”). Maar moet ik als onbetaald vrijwilliger ook verder tijd besteden om mijn suggestie schriftelijk toe te lichten? Ik beperk me hier tot een aanwijzing: vervang voor het uitzetten van een koers “ecosysteem” door maatschappelijk verkeer. Voilà, stelselmatige verkeersoriëntatie voor rechtspraak inclusief informatieverkeer. Het idee van een ecosysteem laat zich o.a. voor rechtspraak resp. Rechtspraak niet operationaliseren. Dat lukt daarentegen volgens maatschappelijk verkeer wèl (en anders zou r/Rechtspraak geen enkele zin hebben).

70.41

Inmiddels alweer decennia draagt vermelding van de term architectuur – ook? – bij aan verwarring over opgaven mbt digitale voorzieningen voor informatieverkeer. Althans, mijn idee is dat elk, om het wat pleonastisch uit te drukken, kunstmatig bouwsel afgestemd moet zijn op wat zgn verkeersdeelnemers ‘er mee’ evenwichtiger – kunnen – doen, met hun onderlinge verhoudingen als maatstaf. Aldus betreft architectuur vooral een gedragingenontwerp. Daarvan afgeleid zijn ter facilitering van gewijzigd verkeersverloop (im)materiële voorzieningen ... ontworpen. In het populaire spraakgebruik wordt vaak die voorzieningenverzameling architectuur genoemd. Het principiële dienende karakter ervan raakt daardoor gauw vergeten. Bijgevolg geldt de structuur ervan gauw als doel op zichzelf. Wie zich architect noemt, oriënteert zich doorgaans nauwelijks of zelfs niet volgens pogingen ter verbetering van maatschappelijk verkeer met gedragingen van dien door deelnemers. Daarentegen ontleent z/hij oriëntatie aan technologie. Wat middel behoort te blijven, gaat klakkeloos door voor het doel. Dat gaat dus alsmaar mis. Voor informatiekundige opgaven bestaat er naar mijn indruk helaas nog steeds geen ruimte, laat staan waardering, voor noodzakelijke architectuurkritiek. Voor inspiratie sla ik daarom o.a. literatuur op over, zeg maar, fysieke gebouwde omgeving. Zo spreekt mij van het bundeltje **Architektur als Ideologie** (Suhrkamp, herdruk 1975, oorspronkelijk 1968) al meteen de titel aan. Het eerste hoofdstuk heeft Heide Berndt (1938-2003) bijgedragen: **Ist der Funktionalismus eine funktionale Architektur? Soziologische Betrachtung einer architektonischen Kategorie** (pp. 9-50). Zij opent met de vraag die inderdaad altijd gesteld moet blijven:

[W]elches Bewußtsein hat die Architektur von ihrer Aufgabe und wie erfüllt sie diese?[p. 9]

Mijn antwoord voor informatiekundige opgaven heb ik hierboven dus al aangeduid. Dat strookt met de nadere vraag die Berndt onmiddellijk laat volgen:

Welche gesellschaftlichen Inhalte drücken sich in der architektonischen Gestaltung aus, speziell in der funktionalen Architektur?[p. 9]

Overigens is de uitdrukking functionele architectuur eigenlijk eveneens een pleonasme. Aldus verondersteld als afgeleid van resp. voorwaardelijk voor wat-maatschappelijk-relevant-is geldt een gedragingenontwerp immers naar zijn aard als functioneel. En de m.i. principiële verkeersoriëntatie voor zgn architectuur stelt Berndt impliciet aan de orde met haar opmerking, dat haar

Analyse [...] sich im wesentlichen [bezieht] auf räumliche Makrostrukturen, d.h. sie ist [...] auf die Kritik [...] bezogen [...] am [...] Städtebau.[p. 9]

Met ruimtelijk wordt traditioneel – zoiets als – fysieke ruimte bedoeld. Naar analogie laat zich – ook zoiets als – een informatieruimte veronderstellen, dwz een ruimte voor informatieverkeer. De materiële voorzieningen ervoor zijn natuurlijk weer ... fysiek-ruimtelijk. En op maatschappelijke schaal van informatieverkeer betreffen ze eveneens een macrostructuur. De verwantschap van wat ik civiele informatiekunde noem, of informatieverkeerskunde, met stedenbouwkunde ben ik eerder nagegaan in [Civiele informatiekunde vergelijkenderwijs](#) (in: **PrimaVera**, working paper 2007-10, Universiteit van Amsterdam, 2007).

Voor bedoelde kritiek oriënteert Berndt zich nota bene niet naar techniek:

Um [...] eine kritische Distanz zu gewinnen, haben wir uns auf soziologische und psychoanalytische Methoden gestützt.[p. 9]

Wat mij betreft is die houding enz. altijd tegelijk voor opbouwende ontwerpbijdragen nodig. Wat telt, zijn dan

die über die bloß technische Konstruktion hinausgehenden Ausdrucksgehalte der Architektur[. p. 9]

(Ook en vooral) voor – wat ik vind dat daardoor maatschappelijk slechts kan, en dus ooit moet, zijn – infrastructuur voor informatieverkeer, gaat op dat

die Ansprüche [sich vermehren], die an das Transport- und Verkehrssystem gestellt w[er]den[. p. 17]

Dat vergt een paradigmawissel voor ontwerp(en). Zoals Berndt de geschiedenis voor de fysiek-gebouwde omgeving beschrijft:

[D]as Verhältnis der Raumaufteilung vom Haus zur Straße änderte sich; die Straßen gewannen größere Bedeutung für die Gesamtstruktur der Städte; sie wurden dem Gebäudeplan vorangestellt.[p. 17]

Ondanks infrastructurele retoriek is dat voor informatieverkeer op reële, dus maatschappelijke, (stelsel)schaal beschouwd nog steeds niet aan de orde. Als samensteller en voornaamste auteur van de nota [Informatieverkeer in publiek domein: schetsboek over architectuur en ontwikkelpaden voor de elektronische overheid](#) (Ictu/programma Architectuur Elektronische Overheid, 2004) probeerde ik de noodzaak van erkenning van werkelijke infrastructuur voor informatieverkeer te agenderen, maar tot dusver helaas tevergeefs. Informatiekundig overheerst feitelijk onverminderd de oriëntatie volgens telkens een apart zgn informatiesysteem (lees ook: toepassing). Vervolgens krijgt pas uitwisseling van informatie van de ene naar de andere toepassing aandacht. Dat gebeurt dus ad hoc. Met infrastructuur heeft dat nog niets te maken. Die omslag moet voor stelselmatige digitale facilitering van informatieverkeer nog komen.

Berndt klaagt dat dat ook voor fysiek-gebouwde omgeving de maatschappelijke oriëntatie vaak ontbreekt:

Wir kritisieren also am [...] Funktionalismus, daß er seine Funktionalität zu beschränkt aufißt und daß er sich nur auf die einfachste Darstellung eng umrissener Zwecksetzungen einläßt. Wir kritisieren an ihm vor allem, daß er in seiner einseitigen Beschränkung auf bestimmte Zwecke die Vielschichtigkeit der gesellschaftlichen Beziehungen außer Acht läßt.[p. 19]

Juist voor informatieverkeer schieten voorzieningen ernstig tekort en oefenen zelfs dwang op verkeersdeelnemers uit, zodra

vor allen Dingen die Darstellung subjektiver Elemente des Erlebens [vernachlässigt wird. ...] Wir wollen die Funktionalität der Architektur auch auf die Erfüllung psychologischer Bedürfnisse ausgedehnt wissen. Dazu müssen wir uns über den sozialen und psychologischen Entwicklungsstand der Menschen [...] urbanisierter Gesellschaften informieren.[p. 19]

Wie oplossing louter van techniek verlangt c.q. verwacht, ziet het reële probleem annex kans dus niet eens. Dat wreekt zich uiteraard op elke schaal, maar waar het voorzieningen betreft die infrastructuur moeten zijn treft het iederéén nadelig. Wat onze maatschappijvorm betreft, passende infrastructuur voor informatieverkeer moet afgestemd zijn op gebruik door verkeersdeelnemers volgens hun wisselende

segmentierten Rollen und [...] daraus resultierenden **selektiven Rollenverhalten** [...].[p. 20]

Pleonastisch is trouwens weer dat een rol naar zijn aard een bepaalde indeling volgt resp. maakt. Tot maatschappelijke dynamiek behoort dat zulke rollen – ik noem ze ook wel hoedanigheden van deelnemers – kunnen wijzigen. Bijvoorbeeld in termen van zgn beroepen, er raken beroepen achterhaald, terwijl nieuwe beroepen ontstaan, enzovoort. Cruciaal voor een rol zijn bevoegdheden van wie de rol in kwestie vervult. Daarom is volgens de veranderlijke rollen- annex hoedanighedenstructuur in één moeite door en integraal de autorisatie geregeld van/voor deelnemers aan (informatie)verkeer. Onmisbaar voor functioneren-als-infrastructuur moet daarom door een onlosmakelijk onderdeel ervan reële variëteit van – dynamiek van – hoedanigheden betrouwbaar e.d. zijn gefaciliteerd. Wat Berndt aanwijst als afstandelijkheid door stedelijke omgangsvormen, geldt zelfs principieel voor gedragsafstemming met kunstmatige, zeg maar, tussenmiddelen. Dat is principieel al met brievenpost e.d. aan de orde. Digitalisering van communicatie kan de frequentie echter sterk verhogen, met kwalitatieve gevolgen van dien:

Diese Form [d]er Beziehungen erlaubt auch das völlige Außerachtlassen persönlicher Bekanntschaft bei der Übermittlung von Nachrichten und ermöglicht Kommunikation über Delegationen und andere indirekte Mittel.[p. 21]

Berndt wijst op het gevaar van

Depersonalisierung und Verlust von Individualität.[p. 21]

Het is dus de ontwerpogave óók voor infrastructuur voor informatieverkeer om voor het gebruik ervan de maat te bevorderen van menselijke – variëteit van – gedragshoedanigheden. Infrastructuur is maatschappelijk. Daarbij gaat het dus om publiek domein. Ook wat dat betekent, blijkt Berndt te kunnen verduidelijken”

Öffentlichkeit ist der Raum in dem die gesellschaftlichen Funktionen und Beziehungen der Individuen sichtbar gemacht werden sollen.[p. 23]

Dat omvat informatieverkeer onder zgn zakelijke noemer voor zover

der Markt eine prinzipiell offene soziale Einrichtung ist[. 23]

Vanuit het perspectief van een individuele burger dient infrastructuur voor informatieverkeer

einerseits die »Beliebigkeit der Kontaktaufnahme jedes mit jedem« [zu] erleichtern[,]
andererseits nur begrenzte Kontakte [zu] vermitteln, damit Anonymität aufrechterhalten bleiben kann[p. 23]

Aan het laatste voeg ik de opmerking toe, dat zgn autorisatie mogelijkheden èn beperkingen stelt; zie voor een algemene beschouwing in **Informatieverkeer in publiek domein** ihb hoofdstuk 6, **Identiteit, identificatie & informatiebetrekking**. Dergelijke functionaliteit lijken thans zgn sociale media te bieden, maar dat betreft in werkelijkheid een vervalsing van infrastructuur vanwege het – domweg? – veronachtzamen van deelnemers eraan als burgers. In infrastructuur kan slechts de vereniging van burgers voorzien, met hun overheid als uitvoerder. Berndt:

Der Institution der Öffentlichkeit kommt dabei als Prüfstein der Demokratie entscheidende Bedeutung zu; an der Intaktheit der Öffentlichkeit läßt sich ablesen, wie groß oder klein der persönliche Freiheits- und Entscheidungsspielraum des Individuums innerhalb seiner Gesellschaft ist.[p. 25]

Infrastructuur, of het gebrek eraan, is dus veelzeggend, want

[m]an kann umgekehrt [dar]aus [...] Rückschlüsse auf die Struktur der Öffentlichkeit ziehen.[p. 26]

Mij lijkt de uitslag van zo'n democratietoets voor de Nederlandse infrastructuur voor informatieverkeer nog niet zo gunstig. Moet het een troost zijn dat zulke wèrkelijke infrastructuur elders vrijwel alom nog minder ver gevorderd is? En kan juist informatieverkeer niet grenzeloos verlopen?

De gebrekkige voortgang is stellig deels zeker te wijten aan sterk gefragmenteerde bekostiging. De financiële middelen die eraan besteed zouden moeten worden, zijn verspreid over talloze overheidsinstellingen en aldus versnipperd. Bijgevolg (!) heerst daar onverminderd, nogmaals, infrastructurele retoriek ten spijt, het voor informatieverkeer allang achterhaalde idee van eigen-instelling-eerst. Motto: Ik betaal er toch voor, nou dan! Nee, dat is geld als belasting geïnd van burgers en bedrijven. Enfin, iedereen gaat en blijft apart weliswaar onder de noemer van infrastructuur aan de slag, maar dat past uiteraard nooit; zie [Bipolaire informatiearchitectuur rondom de burger](#) voor mijn korte uitleg waarom eenpolige benadering tekort schiet. Opnieuw Berndt profetisch als het om zulk infrastructureel gebrek gaat:

Darin drückt sich der Verlust von Öffentlichkeit anschaulich aus.[p. 26]

Wie echter kortzichtig is, ziet dat niet. Berndt waarschuwt voor de

Regressionen des sozialen Verhaltens im Verzicht auf die Gestaltung öffentlichen Raumes und in der ungezügelter Durchsetzung des [...] Funktionalismus. Daß sich d[er Raum] in immer mehr Zonen aufsplitter[t], die jeweils begrenzten Zwecken und Nutzungen dienen, zeigt, wie wenig der [B]au für die Bedürfnisse [...] des Menschen konstruiert ist. Wie faßt der Mensch eine Umwelt auf, die seinen gesellschaftlich entwickelten Bedürfnisse nicht entspricht?[p. 33]

In allereerste aanleg, zo stelt Berndt, moet een mens zich kunnen oriënteren. Ik zou zeggen, dat bevestigt de noodzaak van ... verkeersoriëntatie. De ontwerpogave is dus, ja, een open deur, maar toch, om de

Umgebung bewußt so [zu] gestalte[n ...], daß sie Menschen eher anzieht als abstößt.[p. 35] Von entscheidender Bedeutung ist, ob es der architektonischen Gestaltung gelingt, den jeweiligen historischen psychologischen Entwicklungsgrad des Individuums bzw. der gesellschaftlichen Gruppen symbolisch adäquat zum Ausdruck zu bringen.[p. 37]

Voor informatieverkeer moet daar tot slot, en met nadruk, aan toegevoegd zijn: en in die ontwikkeling te faciliteren. Helaas, nog steeds geldt zeker voor digitaliseringspogingen de analyse door Berndt:

Der heutige Funktionalismus in der Architektur ist eine »eindimensionale« Ästhetik.[p. 40]

Dat is dan de esthetiek als verleiding door techniek. Want dat betreft, zoals Berndt meteen aansluitend opmerkt,

die Verselbständigung der technischen Mittel gegenüber gesellschaftlichen Zielsetzungen[. p. 40]

Daarentegen moet architectuur, zo besluit Berndt haar opstel,

Forderungen nach neuen Formen des sozialen Zusammenlebens bewußt machen.[p. 42]

Nee, niet slechts bewust maken. Daadwerkelijk bevorderen, dat is de ontwerpogave, nadrukkelijk óók voor infrastructuur voor informatieverkeer.

70.42

Als je mbt stelselmatige oriëntatie op zgn werk en bijstand goede sier wilt maken met – waardering van – pionierswerk door BFS, wijs ik je er graag op dat BFS ooit onderzoek liet verrichten met als resultaat het rapport [Stelselmatige semantiek door Suwinet](#) (2008). Tja, na alweer méér dan tien jaar nog steeds baanbrekend, vrees ik. Nadat ik kort erna voor, zeg maar, eigen rekening en risico op vergelijkbare manier stelselmatig had opgewaardeerd wat destijds als zgn basisregistraties gold, zie o.a. [Stelselmatige semantiek door Gemeenschappelijke Basisadministratie Persoonsgegevens \(GBA\)](#) (2008) en [Stelselmatige semantiek door Basisregistratie Adressen en Gebouwen \(BAG\) en Basisregister Ondernemingen en Rechtspersonen \(BOR\)](#) (2008), gaf jouw voorganger mij namens BFS opdracht om dat alles bijelkaar in één conceptueel model te presenteren. Opnieuw hoera voor BFS! Nou ja, ik was toch bezig, dus [Oefenschema: basisregistraties enz.](#) (2008) omvat zelfs meer ... Heb je de luxe uitvoering op formaat A0 die ik BFS destijds schonk al terug kunnen vinden?

Om praktisch aan de slag te gaan moeten we uiteraard nagaan wat er intussen anders geregeld is. Verder heb ik modelmatig nogal wat gestroomlijnd, o.a. voor stelselmatige autorisatie.

70.43

De vraag “Wat doen we eraan?” is voor mensen zoals jij en ik uiteraard retorisch als het gaat om gedrag van welke VS-president dan ook c.q. wat daardoor – niet – gebeurt. Klopt, we blijven dus maar “nuttige dingen doen.” Wat ik “belangrijk acht” om aan te “werken” is m.i. nota bene “relevant[er]” dan ooit, te weten het helpen vestigen van een informatiekundige vakdiscipline passend voor de schaal van maatschappelijk verkeer. Helaas schiet dat niet op, ik bedoel erkenning ervoor, en moet ik me er als onbetaald vrijwilliger voor blijven inspannen. Inderdaad, dat is mijn eigen keus. Ik ben er niet uit, of de heersende kortzichtigheid ligt aan “een ander denkraam [... van] de nieuwe generatie.” Er is een paradigmawissel nodig, en die is naar zijn aard moeilijk te bereiken. Maar als helemaal niemand eraan werkt, duurt het nòg langer ... Het is wachten op – zoiets als – een omslagpunt, en tot het zover komt hebben we dus geen idee wát als zodanig kan/zal werken. Argumenteren heeft geen zin, want mensen beoordelen wat ik noodzakelijkerwijs anders voorstel volgens

het achterhaalde paradigma. En dan 'is' wat ik beweer inderdaad ook onzin. Slechts àfwachten helpt echter niet. Ik probeer daarom voor te bereiden wat ik nu denk dat opbouwend kan dienen langs de maatschappelijk-bemeten informatiekundige koers. Een "anachronisme" voel ik mij daarbij niet, zelfs integendeel; ik ben het die oude door nieuwe ideeën probeer te vervangen.

70.44

In **IV Koersdocument 2018-2023** (IVO/Rechtspraak, versie 1.0, april 2019) staat vermeld dat "de Rechtspraak [...] onderdeel [is] van een [...] ecosysteem" [aldaar, p. 10]. Geschreven met een beginnende hoofdletter is met Rechtspraak een instelling-als-uitvoeringsorganisatie bedoeld. Wat de organisatie met haar medewerkers aldus helpt 'uitvoeren' is rechtspraak. Dat betreft, zo algemeen mogelijk gezegd, activiteiten waarbij àndere mensen en/of organisaties betrokken zijn. Kortom, rechtspraak doet de Rechtspraak niet alleen. Dat maakt louter de **aanduiding** ecosysteem toepasselijk. Als **metafoor** blijkt ecosysteem echter niet nader benut voor koersbepaling. Van weersomstuit betreft het beleidsvoorstel vervolgens toch weer vooral Recht- ipv rechtspraak.

Voor strategische oriëntatie dreigt zo'n metafoor zelfs nodeloos àf te leiden. Leden van een samenleving, dat woord zegt het al, gaan met elkaar om. Dat heet ook wel maatschappelijk verkeer, althans zodra 'we' elkaar niet langer in onze zgn natuurlijke staat bejegenen. Voor het verkeersverloop – met uitkomsten – volgens optimaal gedachte verhoudingen tussen deelnemers eraan zijn regels opgesteld, zgn kunstmatig, klopt, daaraan komt politiek te pas. Zo behoren deelnemers over en weer te weten wat ze van elkaar aan verkeersgedragingen mogen verwachten. Maar dat vergt dan weer handhaving vanwege eventueel daarvan afwijkende gedragingen. De laatste formele handhavinginstantie in een rechtsstaat is de Rechtspraak(organisatie), met nota bene rechtspraak(proces) op haar beurt als verkeerscategorie.

De verkeerscategorie rechtspraak is zelfs opzettelijk vergaand beperkt tot informatieverkeer. Zo stelt A.M. Hol dat

[k]enmerkend voor de institutie van de rechtspraak is [...] dat daarin de nadruk ligt op het woord. In zekere zin kan men spreken van een retorische institutie, waarbij het erom gaat dat wordt 'verwoord' wat zich in de dagelijkse werkelijkheid heeft afgespeeld en met kracht van argumenten ieders positie over het voetlicht wordt gebracht.[**Rechtspraak. Tussen heteronomie en autonomie**, in: **Tweehonderd jaar rechtens**, Verloren, samenstellers M.W. van Boven en P. Brood, 2011, pp. 348-368, dit citaat p. 351]

Zie voor dezelfde nadruk ook mijn opstelletje [Door de blinddoek: semiotiek van rechtspraak](#).

Zolang als de Rechtspraak bestaat als organisatie, heeft zij op haar beurt het informatieverkeer voor rechtspraak gecoördineerd. Dat gebeurt ongeacht de daarvoor beschikbare en/of in aanmerking komende informatietechnologie(ën). Digitalisering verandert daaraan in beginsel niets.

Digitale informatietechnologieën kunnen echter wel het besef voeden, volgens mij gebeurt dat dan door mogelijkheid van vrijwel alom onmiddellijke interactie, dat rechtspraak – voortgang van – maatschappelijk verkeer dient. Het idee van afstandelijkheid, verhevenheid e.d. is onbegrijpelijk geraakt. En let wel, Hol heeft het over "ieders positie." Dat zijn zowel in eerste als in laatste aanleg niet de als het ware èxtra geschapen posities tijdens de formele rechtsgang, maar zoals

deelnemers hun aandeel aan het maatschappelijk verkeer ‘erbuiten’ willen, moeten e.d. (her)vatten. Door buitenste-binnen te redeneren over haar taak, herkent juist de Rechtspraak dat maatschappelijk verkeer verloopt volgens nader geregelde hoedanigheden van deelnemers eraan. Dàt is er systeem aan. En rechtsprakelijke procedures met nadruk op informatieverkeer volgen datzelfde ‘systeem’ als het ware dubbel; geregeld volgens bijzondere rechtspraakhoedanigheden verkrijgen deelnemers uitslag over hun hoedanigheden aan eerdere resp. voor toekomstige deelname aan het, zeg maar, reguliere maatschappelijk verkeer.

De relevante verbijzondering tot hoedanigheden geldig op de schaal van maatschappelijk verkeer is nota bene gelijk aan wat nodig is voor nodige en voldoende autorisatie (en zo door tot passende zgn controlesporen). Als kritieke bijdrage aan infrastructuur voor informatieverkeer kan de Rechtspraak die integrale visie op autorisatie propageren.

De buitenste-binnen kijk op rechtspraak komt erop neer om met voorrang een model van maatschappelijk verkeer op te stellen. Voor rechtspraak is dan geen apart model nodig, maar volstaat gebruik volgens toepasselijke invulling van dat algemene model. Daarmee lossen prompt problemen op die onvermijdelijk worden veroorzaakt door informatievoorziening nog volgens zgn domeinen, sectoren ... geregeld te krijgen; zulke grenzen getrokken vanuit de eigen organisatie belemmeren immers (informatie)verkeer.

Voor de rechtspraak verandert er qua koers voor informatieverkeer niets. De rechter is en blijft toch vooral lijdelijk verzamelpunt voor informatie. Maar omdat de alom beschikbare digitale informatietechnologieën inmiddels betrouwbaar genoeg tevens onmiddellijke verbindingen toestaan, kan het modelbereik praktisch van aparte toepassingen uitgebreid worden tot het ene stelsel-voor-informatieverkeer ofwel, vooruit, tot ecosysteem. Dat moet er dus voor c.q. vanuit de Rechtspraak veranderen. Over koers gesproken, dat vergt met voorrang informatiekundig echter een kwalitatief andere (modelleer)benadering. Die is contraïntuïtief, zelfs ònlogisch voor wie vasthoudt aan de kleine schaal van aparte toepassingen. Tja ...

IV Koersdocument 2018-2023 vermeldt “5 pijlers [als] het fundament van de IV koers” [aldaar, p. 20]. Volgens consequente verkeersoriëntatie door de Rechtspraak op rechtspraak gaat het daarbij, zoals het strategisch buitenste-binnen ook hoort, om onlosmakelijke aspecten. De moeilijkheid, herstel, de onmogelijkheid om ze desondanks gescheiden te operationaliseren blijkt meteen al uit **Basisplan digitalisering civiel recht en bestuursrecht** (reset digitalisering KEI, versie 1.0) als voorstel voor “digitale toegankelijkheid” als zo’n pijler. Onvermijdelijk komen daarin verschillende aspecten aan de orde, en dat kàn ook niet anders. Het is daarom wijs om dat te erkennen. Waaraan genoemd voorstel verder mank gaat, is dat onverminderd de Rechtspraak feitelijk oriëntatiepunt vormt (ipv rechtspraak als handhavingmiddel voor maatschappelijk verkeer). Dat blijkt prompt uit het informatiemodel betreffende “de belangrijkste juridische informatieobjecten van de Rechtspraak” [aldaar, p. 40]. Strategisch pas relevant moet daarvoor principieel (!) een model van relevante aspecten van maatschappelijk verkeer-in-het-algemeen in de plaats komen, met inderdaad abstractie van dien (om niet in details te verzanden). Zoiets als een tussenmodel is in het najaar van 2014 opgesteld met de titel **Verkeersprofiel voor passende variëteit in rechtspraak**.

Volgens verkeersoriëntatie heeft de Rechtspraak rondom administratieve verwerking van griffierechten intussen veel ervaring opgedaan. Daarvoor is de zgn

informatierotonde instrumenteel (en rotonde is uiteraard als verkeersbegrip bedoeld). Met de informatierotonde kan op kortst mogelijke termijn netzo praktisch tevens de koers ingeslagen worden die **IV Koersdocument 2018-2023** aangeeft, zij het met netzo prompt facilitering van genoemde pijlers in hun evidente wisselwerking als aspecten van – infrastructuur voor – informatieverkeer.

70.45

In **IV Koersdocument 2018-2023** heeft p. 4 de kop: “Waarom een IV Koersdocument?” Als het derde van zeven (antwoord)punten staat vermeld, dat “de maatschappij en de Rechtspraak veranderen en daarmee ook de eisen aan IV.”

Ik maak allereerst een opmerking nav wat ik begrijp als betekenisvol verschil dat geldt volgens de beginletter van het woord rechtspraak. Dan is daar m.i. bedoeld:

1. de maatschappij verandert; behorend tot maatschappelijke stuurprocessen verandert daardoor 2. rechtspraak mee; de Rechtspraak is zoiets als uitvoeringsinstelling, een organisatie dus, voor rechtspraak en daarom moet tevens 3. de Rechtspraak veranderen inclusief de – voorzieningen voor – informatievoorziening (IV) waarvoor zij moet zorgen ter facilitering van rechtspraak inclusief haar eigen bemoeienis ermee; dat vergt een koerswijziging voor informatievoorziening.

Hoe dan ook staat er met zoveel woorden dat e.e.a. anders ... moet. Maar klopt dat wel? Naar mijn idee geldt primair het maatschappelijk belang van rechtspraak. Kwalitatief verandert daaraan volgens mij helemaal ... niets. Naar de aard van maatschappelijk verkeer kunnen deelnemers, zeg maar, botsen (waardoor zij tevens – en wellicht vooral – verkeer door overige deelnemers belemmeren). De (im)materiële infrastructuur voor maatschappelijk verkeer telt daarom allerlei instellingen (lees ook: voorzieningen e.d.) om ontstane belemmeringen voor verkeersverloop te verhelpen.

Let wel, een deelnemer kan ten onrechte menen dat een andere deelnemer een botsing annex belemmering voor haar/hem heeft veroorzaakt. Of, terwijl z/hij weet dat het niet zo is, die andere deelnemer het verwijt enz. ervoor maken om voor die ander een belemmering op te werpen.

Dit doet allemaal niet af aan de blijvende behoefte aan instellingen voor geschilbeslechting. Daarvoor is en blijft een laatste formeel-procedurele aanpak aangewezen. Die heet nog steeds rechtspraak. En het blijft voor optimale maatschappelijke verhoudingen het redelijkst om dien(st)overeenkomstig daarvoor zoiets als een kenmerkende uitvoeringsorganisatie opgesteld te hebben (en dus te houden).

Ofwel, nog zachtjes uitgedrukt is het ongenueanceerd om te stellen, dat “de behoeften van de maatschappij [aan rechtspraak] veranderen.” Noem het maar een basisbehoefte die onlosmakelijk tot het verkeerskarakter van samenleving behoort, nee, die verandert niet. Wèl veranderen vooral verwachtingen. Dat gebeurt o.a. onder invloed van wat als vierde punt is opgenomen als voorgesteld antwoord op de vraag naar de noodzaak van gewijzigde koers: “Technologische ontwikkelingen bieden kansen.” Alom in maatschappelijk verkeer maken deelnemers eraan gebruik van allerlei hulpmiddelen. Zo raken ze eraan gewend. Verderop in **IV Koersdocument 2018-2023** (p. 8) staat daarom zeer toepasselijk, dat “de burgers verwachten dat er steeds meer digitaal mogelijk is.” Dat leidt tot onbegrip, wrevel e.d. zodra zij die verworven vanzelfsprekendheid gefrustreerd zien. Met andere woorden, verspreiding van technische hulpmiddelen waarvan mensen voordelig

effect ervaren zorgt na zoiets als een omslagpunt voor – druk voor – verdere verspreiding. Zoals er een remmende voorsprong kan zijn, valt er volgens een stuwende achterstand wellicht van de nood een deugd te maken. Met het toegeven aan louter druk slaan de verwachtingen uiteraard niet òm. Hoogstens worden mensen wat minder ontevreden over geboden voorzieningen. Door tegelijk een “kans” te (h)erkennen, kan volgens veranderde verwachtingen wellicht zelfs véél beter worden voorzien in behoeften die als zodanig nota bene ònveranderd zijn. Radicale veranderingsretoriek kan aantrekkelijk zijn. Zij kan helpen mobiliseren. Financiering valt zo vaak gemakkelijker te verkrijgen. Maar het is onzin daadwerkelijk ervan uit te gaan dat voor een “koers” het doel radicaal ànders is. Het zit ‘m daarentegen vooral in – toevoeging aan het faciliterende repertoire van enkele – nieuwe hulpmiddelen voor juist hetzelfde doel. En omdat het maatschappelijke (!) doel òngewijzigd blijft, herkennen deelnemers eenvoudig(er) wat er redelijkerwijs wèl kan/moet veranderen. Maar dan moet het veranderplan natuurlijk wel zo worden gepresenteerd.

Het vijfde punt luidt: “Goede IV vergt optimale inzet van middelen en dus samenhangende keuzes.” De horizon voor samenhang is uiteraard niet IV, maar rechtspraak. En dáárvoor is oriëntatie op maatschappelijk verkeer onmisbaar. Door klakkeloos “technologische [...] kansen” te benadrukken dreigt het gevaar dat de oriëntatie c.q. het referentiekader strikt beperkt blijft tot wat de opstellers van zo’n koersdocument voor technisch relevant houden. Maar het middel mag uiteraard niet als doel gelden. Hieruit volgt dat voor “samenhangende keuzes” ivm verander(en)de verwachtingen juist voor rechtspraak het gehele maatschappelijk verkeer als referentiekader geldt (want zgn botsingen kunnen zich overal voordoen). Dat is met voorrang een opgave voor ontwerp. Zolang dat ontwerp voor het inhalen van de achterstand mbt technologische facilitering er nog niet eens is, en probeer er dan inderdaad maar meteen een voorsprong van te maken, moet – de koers voor – het eerste verandertraject daarop mikken. Er staat onder punt vijf toegevoegd, dat “IV [...] een goede besturing [vraagt].” Tja, wat niet? Maar wat heeft sturen voor zin, trouwens, is het dan wel sturen, zònder – helder genoeg idee van – bestemming. Dàt biedt het stelselmatig informatiekundig ontwerp. Omdat er één (verkeers)stelsel verondersteld is, moet het natuurlijk één ontwerp zijn.

Door de metafoor van “ecosysteem,” herstel, door de atomistische interpretatie ervan, wijst **IV Koersdocument 2018-2023** ook daarvoor op een averechtse koers. Ik krijg althans de indruk dat het ecosysteem gedacht is als verzameling, zeg maar, organismen. Daarvan afgeleid wordt een “digitaal ecosysteem” verondersteld; dat lijkt dan toch vooral gedacht als verzameling van vergaand ònverminderd aparte IVs. Zo beschouwd blijft dus èlk ‘organisme’ doorgaan met eigen IV, en is er vervolgens pas onder de noemer van infrastructuur aandacht voor informatieverkeer, en dat gebeurt ten dienste van zgn (proces)ketens. Dat kan en moet allang òmgekeerd worden opgezet. Vergelijk het met voorrang voor stedenbouwkundig ontwerp, en dat dient als kader voor het ontwerpen van wat aldus stedelijke elementen zijn zoals de aparte gebouwen. De nogal beperkende kijk op ecosysteem verklaart m.i. waarom wederom **IV Koersdocument 2018-2023** beperkt blijft tot IV binnen de Rechtspraak. Er ontbreken aldus twee verruimde oriëntatieslagen, de eerste tot rechtspraak en de tweede tot (en met) maatschappelijk verkeer. Veelzeggend komt ivm “IV strategie” de term Rechtspraak slechts met beginnende hoofdletter voor. Aan de voorgestelde koers valt daarom daadwerkelijk weinig tot niets stelselmatig op de relevante schaal

te ontdekken. Dat is er met eenvoudige tekstwijzigingen overigens prima van te maken. Eén van de voorgestelde “pijlers” heet “digitaal ecosysteem.” Verander ajb meteen die aanduiding. Vooruit, gebruik wat er op pp. 28-29 staat als aanzet, maar maak er stelselmatigheid van; verklaar de visie op aangepaste facilitering middels infrastructuur voor informatieverkeer van nota bene fundamenteel juist òngewijzigde maatschappelijke behoeften aan rechtspraak; voeg een schets van het informatiekundige verkeersontwerp op stelselschaal toe (die schets hebben we immers allang). Dat is (al)dus niet één van een aantal pijlers, zulke stelselmatigheid, maar gewoon de koers. Als een stelsel(oriëntatie) niet uitnodigt tot en met noodzaakt tot “samenhangende keuzes,” wat wel?

Oh ja, graag merk ik op dat de informatierotonde uitstekend geschikt is om hier en nu aan de slag te gaan voor wat **IV Koersdocument 2018-2023** onder de noemer van “digitaal ecosysteem” nog slechts als toekomstbeeld is opgenomen (p. 28): “De pijler Digitaal Ecosysteem maakt effectieve organisatie-overstijgende samenwerking mogelijk.” Inderdaad, vervang “Digitaal Ecosysteem” door informatierotonde, klaar. Als dat – vooralsnog slechts – onderdeel van de koers is, ga dan niet zeuren over tegen- ipv samenwerking. Over kans gesproken, er is dus meteen alle aandacht voor autorisatie nodig. Nòg een – zelfs sterkere – reden voor proefopstellingen. Oeps, opmerkelijk vind ik dat bij “digitale toegankelijkheid” helemaal niets vermeld staat over ... autorisatie. En, als ‘ie doorgaat, gebeurt de a.s. proef volgens de pijler “data als grondstof.” Ach, waarom niet, samenhang! Het heeft uiteraard ook alles met “digitaal werken” te maken èn met “doelmatige IV.” Dan hebben we alle pijlers als aspecten bijelkaar, zoals het hoort.

70.46

Het is dus zeker niet allemaal onzin wat daar onder de noemer van ecosysteem resp. digitaal ecosysteem staat opgemerkt. Maar noem het relevante onderwerp ter oriëntatie ajb gewoon: maatschappelijk verkeer. (Want) daardoor ligt de veronderstelling voor de hand van infrastructuur voor zulk verkeer nota bene inclusief voor informatieverkeer als ònlosmakelijk, constituerend aspect van maatschappelijk verkeer. Dat helpt ook te verduidelijken dat – een organisatie zoals – de Rechtspraak beide hoedanigheden kent die voor een actor mbt infrastructuur bestaan volgens grofste indeling.

Wanneer ik op mijn fiets een boodschap doe, ben ik uitsluitend gebruiker van infrastructuur, dwz een deelnemer aan verkeer waarvoor de infrastructuur bedoeld is om te faciliteren. Dat ben ik ook, uitsluitend gebruiker annex primaire verkeersdeelnemer dus, bijvoorbeeld wanneer ik namens Information Dynamics via Digilnkoop langs digitale weg een factuur verstuurt aan een overheidsopdrachtgever. Voor de Rechtspraak ligt dat, zeg maar, samengesteld. Als ik me hier gemakshalve voor wat de Rechtspraak ‘doet’ beperk tot het komen-tot-een-vonnis door een rechter, dan geldt – onder anderen – de rechter als verkeersdeelnemer, ofwel als infrastructuurgebruiker. Maar als resultaat vormt zo’n vonnis een onderdeel van de (im)materiële infrastructuur. Dat moet zelfs evident zijn in de gevallen waarin de rechter verkeersverhoudingen met bijbehorende hoedanigheden bepaalt; daarnaar kunnen/moeten overige deelnemers aan maatschappelijk verkeer zich immers – ook – richten, terwijl autorisatie op hoedanigheden gebaseerd is. Als gebruiker van infrastructuur is een rechter daarom op z’n minst voor “data als grondstof” feitelijk tegelijk medewerker aan infrastructuur. Ik zou het bijna een ecosysteem willen noemen ... :-)

Als uitvoeringsorganisatie voor rechtspraak dient de Rechtspraak de beschikbaarheid te borgen van adequate voorzieningen voor – ik noem het maar even – rechtsprakenlijk informatieverkeer. De vraag is dan in hoeverre de rechtspraak daarvoor rekent op – wat bekend staat als – Generieke Digitale Infrastructuur (GDI, vermeld op p. 11 in **IV Koersdocument 2018-2023**). Is GDI daarvoor als stelselmatig genoeg opgezet, dwz ingericht voor maatschappelijk verkeer in het algemeen en daardoor stellig tevens geschikt voor – digitale facilitering van – rechtsprakenlijk informatieverkeer als onderdeel van maatschappelijk (informatie)verkeer? Zo ja, prachtig! Zo nee, hoe vat der rechtspraak dan – vooralsnog – haar hoedanigheid van medewerker aan infrastructuur op? Treft de Rechtspraak ‘dan maar’ apart en voor eigen rekening – nou ja, het blijft belastinggeld – voorzieningen? Als dat zelfs beperkt tot de Rechtspraak – financiële – besparingen oplevert, waarom niet? Maar doe daarmee dan wel stelselmatigheid vóór. In de eerste plaats is het op die manier stellig het goedkoopst. Ten tweede bevordert de opzet als ware het reeds infrastructuur het gebruik ervan door andere deelnemers. Dat levert ook weer allerlei voordelen voor de r/Rechtspraak op. Klaag vooral niet dat die andere deelnemers dan o.a. financieel van de Rechtspraak profiteren, want dan gebeurt er nooit iets. Zijn de reeds infrastructuur bemeeten voorzieningen voor stelselmatig informatieverkeer zèlf op te brengen. Zo ja, doen! Zo nee, ga met het deugdelijke voorstel ervoor langs bij wie wèl kan – helpen – financieren (en/of van wie het formeel als zgn stelselverantwoordelijkheid geldt).

Ik herhaal dat juist de Rechtspraak geloofwaardig resp. gezaghebbend kan zijn met aandacht gevestigd krijgen op het volledige bereik van maatschappelijk verkeer als relevant voor infrastructuur voor informatieverkeer. Want maatschappelijk verkeer kan overal ... verkeer gaan. Er valt daarom op voorhand niets uit te sluiten voor rechtsprakenlijke bemoeienis. Algemener valt een noodzakelijke oriëntatie niet te bedenken, en dat is – pas – opbouwend voor èchte infrastructuur.

70.47

Ik ben het er helemaal mee eens dat in **IV Koersdocument 2018-2023** voor de koers voorop, nou ja, ergens staat dat “de Rechtspraak [...] onderdeel [is] van een breed ecosysteem,” en dat inclusief “een digitaal ecosysteem.” Wat de Rechtspraak(organisatie) eraan zowel bijdraagt als ontleent vind ik echter duidelijker tot uitdrukking komen door op te merken dat o.a. rechtspraak ordelijk verloop van maatschappelijk verkeer dient; daarvoor betreft rechtspraak op haar beurt eveneens – gevallen van – maatschappelijk verkeer. De Rechtspraak(organisatie) faciliteert dat maatschappelijk verkeer voor rechtspraak(gevallen). Dat rechtsprakenlijk verkeer tussen belanghebbende deelnemers, en dus via de Rechtspraak, heeft naar zijn aard vooral het karakter van informatieverkeer. Daarvoor kunnen o.a. digitale technologieën worden gebruikt. Aangezien èlke deelnemer aan maatschappelijk verkeer bij rechtspraak(gevallen) betrokken kan raken, en aldus potentiële deelnemer is aan rechtsprakenlijk informatieverkeer, moet de Rechtspraak(organisatie) voor de facilitering ervan optimaal beroep doen op – maatschappelijke – infrastructuur voor informatieverkeer. Dat houdt een consequent stelselmatige oriëntatie in en die koers moet voor digitalisering nadrukkelijk aangehouden blijven, zo mogelijk worden versterkt. Voor zover digitale infrastructuur voor – facilitering van – rechtsprakenlijk informatieverkeer onverhoopt nog niet beschikbaar is resp. adequaat functioneert, moet de Rechtspraak(organisatie)

daarop met stelselmatige oriëntatie zoveel mogelijk anticiperen.

Die stelselmatigheid telt met voorrang voor wat in **IV Koersdocument 2018-2023** “data als grondstof” heet. Over betekenis gesproken, de toelichting luidt dat (p. 30) “dit betekent dat we werken volgens een data-architectuur en gebruik maken van eenduidige datadefinities.” Het is mij echter onduidelijk wat daar met “data-architectuur” is bedoeld. Met voorrang voor informatiekundig ontwerp moet er een zgn betekenismodel (lees ook: conceptueel informatiemodel) worden opgesteld. Als zodanig definieert zo’n model de ... definities. Het bereik (lees ook: de dekking) van het relevante betekenismodel moet daarom – logisch – overeenstemmen met dat van het te faciliteren informatieverkeer. En gelet op de maatschappelijke schaal vergt dat een door-en-door stelselmatige methode van ... definiëren van samenhangende betekenisverschillen. Tot dusver beperkt tot informatieverkeer via een zgn informatierotonde heeft de Rechtspraak voor administratieve taken rondom griffierechten daarvoor Metapatroon benut.

(Pas) volgens het stelselmatig bemeten betekenismodel – telkens in de versie die op dat ogenblik representatief genoeg geacht wordt – laten zich concrete registers samenhangend aanwijzen. Een vergaande dekking van het stelselmatige betekenismodel blijkt dan stellig door bestaande registers geboden; door ze op een zgn informatierotonde aan te sluiten, in eerste aanleg wellicht tot afschriften ervan beperkt, is zelfs op korte termijn reeds vergaand stelselmatig inzicht praktisch haalbaar door het verschaffen van overzicht (en hoeft er verder nog niets te veranderen).

Volgens **IV Koersdocument 2018-2023** is “digitaal ecosysteem” één van de vijf “pijlers [als] fundament van de IV koers.” Die pijlers zijn verdeeld over drie “sporen,” terwijl ze in een figuur niet getekend zijn als “fundament,” maar als evenzovele kamers. Enfin, om in die termen te blijven, de keuze voor ecosysteem is ‘natuurlijk’ een alles omvattende. Sporen, pijlers, bakens, noem maar op, staan daar dus niet naast. In het betekenismodel moet daarentegen de stelselmatigheid tot uitdrukking komen. Zo komt in de tekst over diverse “pijlers” de term architectuur voor, maar duidelijk vind ik nergens uitgelegd wat ermee bedoeld is. Het behoort synoniem met stelselmatig(heid) te zijn. Anders is het onzin.

70.48

Ik kan er maar geen lijn in ontdekken, en dat vind ik voor een koers(document) toch wel een gemis. Onder de noemer van “vervolgstappen,” in **IV Koersdocument 2018-2023** (p. 42) helemaal tot slot, eindelijk dus, herken ik een opmerking waarover we m.i. echter enthousiast kunnen doen, graag zelfs. Weliswaar wordt daar allereerst ten onrechte een onderscheid gemaakt tussen “enerzijds [...] projecten volgend uit de visies van de portefeuilles, anderzijds [...] projecten die nodig zijn om de IV pijlers vorm te geven en de geschetste stappen (plateaus) te realiseren.” Maar dan komt het! Hoera, “[i]dealiter zit er grote overlap en synergie tussen beide categorieën projecten.” Vooruit, daarvan maken wij uiteraard dus vooral ook praktisch dat er met nota bene één en hetzelfde (proef)project “grote overlap en synergie [bestaat] tussen enerzijds [...] de visies van de portefeuilles, anderzijds [...] de IV pijlers.” Ga maar na, daarin/-door komen alle zgn pijlers in noodzakelijke – opbouw van – samenhang, vooruit, architectuur, aan bod.

70.49

Ik heb, eindelijk, ook een tekst geschreven voor een eventueel (!) emailbericht aan [de adviseur IV strategie en beleid], zeg maar met opmerkingen ter voorbereiding van ons a.s. gesprek. Is het überhaupt verstandig om voorafgaand iets van me te laten horen? Zo ja, is daarvoor de tekst geschikt zoals ik 'm voorstel? Indien jullie antwoord minstens één keer 'nee' luidt, heb ik de aard en het nut van de proef hopelijk voor ons onderling voorzien van nog wat verdere informatiekundige uitleg. Mag ik jullie verzoeken er zorgvuldig naar te kijken? En 'nee' is gewoon 'nee,' punt. Jullie hebben de veranderkundige regie.

begin concepttekst

Voor zover ik kan nagaan, strookt de a.s. proef met de strategie die de Rechtspraak wil volgen. De auteurs van **IV Koersdocument 2018-2023** en **Naar een Rechtspraak-visie op data**, waaronder in beide gevallen jij dus, :-)) hebben het me echter niet gemakkelijk gemaakt om die conclusie te beargumenteren. Her en der komen termen voor waardoor ik op strijdige associaties kom, maar inmiddels meen ik de talloze punten in het rapport redelijk op een, over koers gesproken, rijtje te hebben.

Hoe consequent kan de voorgestelde oriëntatie volgens "data als grondstof" gelden? In **Naar een Rechtspraak-visie op data** staat terecht opgemerkt dat "data ook een product van de rechtspraak [zijn]." [p. 5] Verderop passend, want evenwichtig, geformuleerd vind ik daarom het voornemen om de "data-infrastructuur te optimaliseren." (Want) dat is daar als volgt toegelicht: "De Rechtspraak beschikt over een data-architectuur, maakt gebruik van eenduidige data-definities en databronnen en is in staat om onze data snel beschikbaar te stellen. Data zijn beschermd tegen ongeoorloofde toegang of gebruik." [p. 29] Wel vraag ik me dan weer af, wat – daar – met aanduidingen zoals infrastructuur en architectuur bedoeld kan zijn. Het idee is toch, en daarmee ben ik het graag he-le-maal eens, dat de Rechtspraak verder kijkt dan haar 'eigen' organisatie-als-systeem?! Inderdaad, zij behoort 'natuurlijk' tot een omvattender systeem, en dat heet volgens het koersdocument een ecosysteem. Dat heb ik toch goed begrepen? Maar mag ik dat dan ajb stelsel noemen? Het stelsel in kwestie is dus de samenleving (lees ook: maatschappij). Dat vergt een zgn betekenissenmodel op die – maatschappelijke – schaal. Ofwel, er is juist géén aparte data-architectuur oid van/voor de Rechtspraak(organisatie) met beperkingen van dien. Dan volstaan enkelvoudige definities echter niet; eenduidige betekenis vergt configuratie van term (semiotisch: signatuur) èn context. Modelleermethode: Metapatroon. En hoewel het bereik ervan alweer ruimer is, evenmin is nog apart een data-architectuur reëel voor de rechtspraak(processen). Er is – verloop van – maatschappelijk verkeer, en óók rechtspraak betreft maatschappelijk verkeer. En maatschappelijk verkeer heeft, het woord informatiemaatschappij zegt het al, vergaand het karakter van informatieverkeer. Sterker nog, informatieverkeer is zelfs karakteristiek voor – verloop van – rechtspraak(processen) (en als opmerking voor gevorderde informatiekundig ontwerpers: dankzij de recursieve duiding, dwz rechtspraak gaat over verkeer èn is op haar beurt verkeer, kan het stelselmatige betekenissenmodel, eigenlijk betekenistypenmodel, compact blijven). Hoe dan ook is – zoiets als – de samenleving annex maatschappij het relevante stelsel met schaal van dien. Op die schaal heten (verkeers)voorzieningen: infrastructuur. Zo is er eveneens – dus maatschappelijke – infrastructuur voor informatieverkeer. Daarvoor zijn thans tevens digitale technologieën beschikbaar. Ik neem aan dat in het

koersdocument met een digitaal ecosysteem zulke infrastructuur voor digitale facilitering van informatieverkeer bedoeld is. Daarvoor staat overigens verwezen naar wat de generieke digitale infrastructuur (GDI) heet. Dat betreft feitelijk echter – nog – geen infrastructuur; er wordt immers geen willekeurig informatieverkeer mee gefaciliteerd, maar slechts informatieve interacties waaraan minstens één overheidsorganisatie als deelnemer optreedt. Maar vooruit, aan rechtsprakelijk informatieverkeer neemt de Rechtspraak deel en daarvoor kan zo'n pseudo-infrastructuur reeds voldoen (zij het dat die voorzieningen voor rechtzoekenden dus 'iets bijzonders' blijven waarvan willekeurige deelnemers voor hun willekeurig maatschappelijk informatieverkeer dus juist géén gebruik van – mogen, dus kunnen – maken). Nou ja, dat veranderen we met een proef niet zomaar. Waaraan de proef meteen wèl kan bijdragen, is het besef dat de oriëntatie voor “data-architectuur” stelselmatig moet zijn. Wat “data-infrastructuur” betreft – tja, ik doe maar een gooi naar opbouwende betekenissen – is en blijft het zo dat relevante informatie verspreid is over allerlei registers in beheer van allerlei ‘deelnemers’ aan maatschappelijk (informatie)verkeer. Om op enig ogenblik te voldoen aan een bepaalde informatiebehoefte van een bepaalde deelnemer aan informatieverkeer blijft er dus – zoiets als – een informatierotonde nodig; selectieve verzameling van informatie uit allang bestaande registers – die ook òngewijzigd kunnen blijven – maakt reeds vergaand overzicht mogelijk. Maar, zoals in **Naar een Rechtspraak-visie op data** benadrukt staat, “[d]ata [moet] beschermd [zijn] tegen ongeoorloofde toegang of gebruik.” Omdat voor “data-architectuur” echter de stelselschaal geldt, moet – voorziening voor – autorisatie uiteraard óók op die schaal bemeten zijn! Dat besef moet de proef eveneens helpen bevorderen (en het is opnieuw een kwestie van recursie om het autorisatiemodel ònlosmakelijk te laten behoren tot het stelselmatige model in het algemeen). Op deze manier(en) lukt het met deze ene proef al om te voldoen aan wat het koersdocument bepleit voor projecten: “Idealiter zit er grote overlap en synergie tussen [...] enerzijds [...] de visies van de portefeuilles, anderzijds [...] wat] nodig [is] om de IV pijlers vorm te geven en de geschetste stappen (plateaus) te realiseren.” Hopelijk helpt het bovenstaande om meteen zo concreet mogelijk verder te praten over proef-volgens-koers.

einde concepttekst

70.50

... maar wat ik van plan was om te verduidelijken, is er blijkbaar inderhaast bij ingeschoten. Ik doe een volgende poging.

Voor fabricage van fysieke goederen is het inderdaad populair om de fabriek c.q. het fabricageproces als een systeem te beschouwen met invoer (grondstoffen) van en uitvoer (producten) naar buiten. Vanwege fabricageketens geldt dan de uitvoer van de ene schakel als invoer voor de volgende. Aldus zijn zowel grondstof en product betrekkelijke begrippen.

Naar analogie is het gebruikelijk om een organisatie(onderdeel) vooral als informatieverwerkend te typeren. Exemplarisch daarvoor gelden banken en verzekeringsfirma's. Dus ook overheidsinstellingen. Zo is de Rechtspraak(organisatie) zelfs bij uitstek informatieverwerkend.

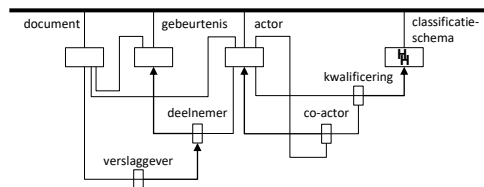
Volgens mijn opvatting van semiotiek (lees ook: tekenleer, en dat is dan weer synoniem met informatieleer) gaat de duiding van informatie als grondstof mank. Ik beschouw èlk teken als een verzoek tot inschikkelijkheid. Het is daarom onzin om te

veronderstellen dat informatie op zichzelf bestaat. Daarentegen is er iemand die iemand anders – of zichzelf – tot bepaald gedrag wil bewegen; voor dat doel dient informatie als middel.

Het is voorlopig al heel wat dat erkend staat dat tijdens rechtspraak niet alleen informatie, zeg maar, binnenkomt, maar er ook uitgaat. Wat echter nog nergens uit die beleidsteksten blijkt, is dat, vooruit, zowel grondstof als product ‘over’ hetzelfde gaat. Als invoer krijgt de rechter letterlijk partijdige verslagen gepresenteerd van maatschappelijk-verkeerssituaties inclusief van deelnemers in relevant geachte nadere hoedanigheden; hoe ziet elke partij het verleden volgens dergelijke begrippen, en hoe de toekomst? De eventuele verklaring van een getuige, een deskundige e.d. kent dezelfde structuur. Als onpartijdig geformaliseerde uitvoer presenteert de rechter haar/zijn oordeel als gemotiveerde schets van toekomstige, precies, maatschappelijk-verkeerssituaties met nadrukkelijke aanwijzingen voor de respectievelijke partijen waaraan zij zich voor hun hoedanigheden als deelnemer hebben te houden.

Maar niet alleen zowel grondstof als product van rechtspraak laat zich volgens dezelfde structuur gelden (verkeerssituatie met deelnemers in resp. hoedanigheden). Ook – verloop van – rechtspraak is uiteraard een maatschappelijk-verkeerssituatie (of verzameling van zulke situaties). Ofwel, de structuur van de beschrijving van zowel grondstof als product gaat tevens op voor het voor- en beschrijven van wat er tijdens (!) rechtspraak gebeurt. Zelfs drie vliegen in één klap! En, nota bene, meer spreekwoordelijke vliegen zijn er ook niet, klaar.

Om het stelselmatig bereik volgens één en dezelfde begrippenstructuur duidelijk te laten uitkomen kan bijgaand informatiemodel dienen (lees dus ook: conceptueel model, betekenissenmodel). Dat heb ik onlangs nog eens een orde compacter gemaakt dan **Verkeersprofiel voor passende variëteit in rechtspraak**; en dit vind ik stelselmatig nog weer beter (en sluit ook nauwer aan op [Reële variëteit van deelnemers volgens hoedanigheden in informatieverkeer](#) als toelichting).

Dit model, maar uiteraard vooral de maatschappelijke opvatting van rechtspraak die eraan ten grondslag ligt, helpt m.i. om de voorliggende beleidsteksten deugdelijk, dus voor stelselschaal, te operationaliseren, zeg ook maar om er praktisch – en met succes – uitvoering aan te kunnen geven. Ik geef wat voorbeelden, beginnend met **IV Koersdocument 2018-2023**. Ga na of volgens dit model “informatievoorziening binnen de Rechtspraak” kan dienen als, zoals de eisen luiden die daar op p. 3 opgesomd staan, 1. “motor van de digitale zaakstroom[, 2.] gereedschap in het logistieke proces[, 3.] assistent bij juridische analyses[, 4.] werkomgeving voor iedere medewerker[, 5.] licht op organisatie en productie [en 6.] toekomstbestendige kennisbank.” Nota bene, het model heeft stelselmatig bereik en is dus niet beperkt tot “informatievoorziening binnen de Rechtspraak.” In dit opzicht is genoemd koersdocument tegenstrijdig, want verderop staat stelselmatige oriëntatie bepleit (p. 10): “De rechtspraak is onderdeel van een breed ecosysteem.” Terug naar de opsomming. Feitelijk houdt slechts het derde punt inhoudelijk verband met

rechtspraak; de overige punten zijn op willekeurige van toepassing. Het model toont waarop “juridische analyses” betrekking moeten hebben, te weten hoedanighedenverhoudingen voor deelnemers aan maatschappelijk verkeer. Opvallend genoeg ‘zegt’ het koersdocument daarover nog niets. Wat heeft het volgens van “technologietrends,” waartoe daar op p. 13 e.v. aangespoord wordt, echter voor zin zònder – voldoende duidelijkheid over – feitelijke koers? En is, bijvoorbeeld, de trend van zgn big data niet strijdig met noodzakelijke afweging per (rechts)zaak van situationele variëteit; verkeersregels zijn immers onvermijdelijk, en vaak zelfs gewenst, algemener. Hoe is het gesteld met de (p. 20) “5 pijlers [van] het fundament van de IV koers”? Voor “digitale toegankelijkheid” moet op stelselschaal tevens autorisatie gefaciliteerd zijn en het model hierboven is daarop integraal/integrerend berekend dankzij de mogelijkheid van recursieve kwalificering van actor (waardoor willekeurige hoedanigheden in al dan niet onderling conditioneel verband kunnen worden vastgesteld, gehandhaafd enzovoort). De, eveneens zelfs in één moeite door, toepasselijkheid voor “digitaal werken,” “digitaal ecosysteem” en “data als grondstof” is hopelijk allang duidelijk. En – ook – “doelmatige IV” valt niet beter te dienen dan met een compact, toekomstvast informatiemodel.

In **Naar een Rechtspraak-visie op data** staat een vergelijkbare opsomming van eisen (p. 6): 1. “goed geïnformeerd procederen en rechtspreken[, 2.] “structureren en inzichtelijk maken van de inhoud van (grote en complexe) dossiers[, 3.] toepassen beslissingsondersteunende instrumenten en analysemodellen[, 4.] grondig analyseren van de eigen bedrijfsvoering[, 5.] realiseren van transparantie [en 6.] stimuleren maatschappelijke effectiviteit en waardecreatie.” Ad 2 tellen uiteraard criteria, en daarin moet de rechtsprakelijke taak tot uitdrukking komen; die taak betreft, nogmaals, hoedanighedenverhoudingen voor deelnemers aan maatschappelijk verkeer. Hetzelfde telt ad 3. De verbijzondering tot “thema’s,” laat staan de associatie ervan met “doelgroepen” is op stelselschaal gauw niet zinvol, of zelfs verwarrend. De reële maat voor deelname aan maatschappelijk verkeer is een situationele hoedanigheid. Daar zijn er veel van èn ze veranderen. Dat noodzaakt tot algemener opgezette infrastructuur die – daardoor – specifieker valt te benutten (en dit is volgens stelseloriëntatie géén tegenstrijdigheid).

Tot zover mijn poging tot nadere verduidelijking ... Zullen we maar afzien van emailbericht(en) voorafgaand aan ons gesprek met de officiële beleidsadviseur(s)?

70.51

Maar wat maak ik me eigenlijk nog druk? Het bepalen van een koers is immers het uitzetten van een weg. En (de) [A5 voor publiek informatieverkeer](#) is reeds in kaart gebracht.

70.52

Op vrijwel alles dat op zgn Internetfora gepubliceerd wordt, vind ik een procesbegrip volgens halfwaardetijd toepasselijk. Ofwel, langs het tijdsverloop neemt waarde exponentieel àf. Met een halfwaardetijd van vaak hoogstens enkele seconden, is de boodschap dan praktisch prompt van zulke fora verdwenen.

Ik zou zeggen, wat kan daar überhaupt voor waardevoels tussen zitten? Jij houdt het echter vol om naar die (afval)stroom te kijken. Sterker nog, jij probeert onvermoeibaar zelfs tégen die stroom in bijdragen te leveren die nota bene wèl verdienen op hun waarde geschat te blijven ... De tragiek luidt dat jij ze juist vanwege die kwaliteit steevast voorzien ziet raken, opzettelijk – lees ook:

gemotiveerd; dat gebeurt weliswaar meestal onbewust, maar toch – door de mensen die zich er expliciet mee geadresseerd weten, van een nog korte halfwaardetijd. Want zij willen er verder niet mee lastiggevallen zijn. Daarmee verdwijnt ook – wat zij beschouwen als – het gevaar dat andere mensen er ooit welwillend kennis van nemen; zodra jij als potentiële concurrent geldt, des te gevaarlijker omdat ze je niet – willen – begrijpen en daarvoor ligt dan het stempel vreemdeling klaar, kan je voor alle zekerheid maar beter géén aandacht krijgen (want dat telt als onuitgesproken teken, overduidelijk dus, dat jij niet ... telt).

Het zijn niet alleen jouw bijdragen die jij op die fora plaatst, die belangwekkend zijn. (Helaas) óók interessant is je verslag van wat er consequent – niet – mee gebeurt. Dat stel je bijelkaar gelukkig als aantekeningen beschikbaar op je eigen website (waar jij zoiets als halfwaardetijd zelf bepaalt). Ditmaal van nr 2019.2.1 tot en met nr 2019.2.116, dus met de complete aflevering [Aantekeningen 2019.02](#) op hoog niveau, verduidelijk je wederom informatiekundige grondslagen voor passende betekenisvariëteit en doe je er stelselmatige aanbevelingen mee voor – ontwerp enzovoort – van infrastructuur voor informatieverkeer, prachtig!

70.53

Ik kon het niet laten nog een poging te ondernemen. :-)

begin concepttekst

Graag wil ik je laten weten, dat jij me dat drietal documenten niet voor niets stuurde. :-) Vooral beide beleidsrapporten zijn veelomvattend. Zo langzamerhand begint mij samenhang te dagen. Of denk ik dat maar?

In het zgn koersdocument zijn tot slot portefeuillehouders vermeld. Zij worden geacht visies op te stellen, dwz door elke houder een visie voor de portefeuille in kwestie, waarvoor “[d]it IV Koersdocument dient als startpunt.” Er staat echter niet bij welke portefeuilles onderscheiden zijn; die liggen voor de beoogde lezers blijkbaar voor de hand.

Hoe dan ook lijken zgn pijlers en portefeuilles in eerste aanleg verschillend te zijn opgevat, want zoals aangekondigd “[bestaat] een projectenroadmap [...] enerzijds uit projecten volgend uit de visies van de portefeuilles, anderzijds uit de projecten die nodig zijn om de IV pijlers vorm te geven en de geschetste stappen (plateaus) te realiseren.” Gelukkig, want volkomen terecht, zijn ze vervolgens alweer samenhangender gedacht: “Idealiter zit er grote overlap en synergie tussen beide categorieën projecten.”

Maar waarom is samenhang niet onlosmakelijk gesteld, zelfs principieel dus? Dat volgt toch uit – de metafoor van – het ecosysteem?! Aan – wat ik maar noem – stelselschaal valt voor optimale facilitering van informatieverkeer inderdaad niet te ontkomen of, opbouwend uitgedrukt, daarop liggen – pas resp. vooralsnog – nieuwe mogelijkheden en kansen. Consequent doorzetten, die koers! Mbt samenhang is voorts o.a. één van de uitgangspunten voor “doelmatige IV” begrijpelijk en duidelijk: “Zoek de overeenkomsten, niet de verschillen.”

Wat m.i. aan dat motto stelselmatig overigens nog verkeerd gesteld is, betreft – het gevaar van – veronachtzaming van reële (betekenis)verschillen. Gelet op de noodzakelijk maatschappelijke schaal van bruikbare voorzieningen voor informatieverkeer, ook en vooral voor rechtspraak, zijn verschillen niet alleen onvermijdelijk, maar zelfs productief voor samenwerking enzovoort. (Zolang iedereen precies hetzelfde kan en ook doet, gebeurt hoogstens méér van hetzelfde.)

En op die feitelijk onbegrensde schaal is structureel praktisch een nogal extreme verhouding vereist tussen variabelen (lees ook: informatietypen, en die 'staan' voor overeenkomsten) en resp. waarden (lees ook: feitelijke verschillen). In termen van informatiemodellering voor gevorderden, daarvoor moet zelfs contextuele signatuurverbijzondering variabel – verondersteld – zijn. Zo is mijn idee dat er uiteraard verschillende sectoren van rechtspraak zijn, maar dat de informatiekundige (!) structuur ervoor dezelfde is; relevante verschillen komen niet met typen, maar met waarden tot noodzakelijke uitdrukking. Stel dat het op die manier lukt ...

Dat vergt inderdaad dubbel op nogal nieuwe informatiekundige theorie, maar met de stelselschaal is de opgave van digitale facilitering van informatieverkeer immers ook véél verdergaand. Kan ik allemaal uitleggen. En het belang van "data als grondstof [èn] product" is zo mogelijk nog groter en komt althans met een serieuze aanzet in de a.s. proef uiteraard meteen stelselmatig aan de orde. Prima op koers, dus. Met een zgn informatierotonde voor aansluiting van beschikbare registers is het om te beginnen zelfs eenvoudig. Ofwel, kan niet missen. Het werkt bij de Rechtspraak ook al enkele jaren voor administratieve werkzaamheden rondom griffierechten. Heb jij al gelegenheid gevonden om de tekstjes te bestuderen waarnaar ik je verwees? Ik kijk uit naar ons a.s. gesprek.

einde concepttekst

70.54

Wat heb ik dankzij ons overleg met Rotterdamse rechtbankmedewerk(st)ers zoal geleerd? Zgn schuldenproblematiek is verklaard tot sociaal vraagstuk; de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) is aangewezen als coördinerend bewindspersoon. Inmiddels weet ik voorts dat zij het Samenwerkingsverband Brede Schuldenaanpak ingesteld heeft.

Om te verzekeren dat een proef door de Rechtspraak inderdaad kan overgaan op operationele informatievoorziening als bijdrage aan die 'brede aanpak' zou ook en vooral zsm overleg helpen met een SZW-ambtenaar die genoemd Samenwerkingsverband 'ondersteunt.' Zo'n ambtenaar is er stellig. Kan Erik Boerma daar voor jullie een afspraak regelen? Een duidelijker geval van "de Rechtspraak is onderdeel van een breed ecosysteem," zie **IV Koersdocument 2018 – 2023** (p. 10), lijkt mij moeilijk voor te stellen. Waarom zulk overleg zelfs op allerkortst mogelijke termijn? Voordat iemand binnen de Rechtspraak met technologische drogredenen e.d. de proef inclusief noodzakelijk stelselmatige oriëntatie op informatieverkeer alsnog zou kunnen belemmeren, heb je daarmee moeilijk te veronachtzamen beleidssteun elders verworven.

70.55

Voor rechtspraak gelden zgn sectoren. Dat zijn van oudsher, zij dat het benamingen ervoor – kunnen – veranderen: strafrecht, civiel recht, bestuursrecht (en kantonrecht).

De Rechtbank voert per sector een zgn processysteem (pps) om desbetreffende zaken te beheren. Afgezien van – administratieve ondersteuning van – kantonzaken, waarvoor landelijk één pps bestaat, zijn er voor de overige sectoren zelfs aparte, zeg maar, pps-exemplaren per rechtbank c.q. gerechtshof. Er is daarom een dienovereenkomstig aantal registers met zaakinformatie; daartoe behoort informatie over de partijen die in een zaak 'voor de rechter staan.'

Wat is dan de crux van de proef? Een rechter kan aanleiding zien om na te gaan of

iemand die als partij in een bepaalde zaak voor haar/hem verschijnt, wellicht partij – geweest – is in andere zaken. Dat kan o.a. aan de orde zijn, indien de rechter een sterk vermoeden of zelfs aanwijzingen heeft van ernstige schuldenproblematiek. Uitgaande van een natuurlijk persoon kan – ik noem het hier maar even – partijdige zaakinformatie over haar/hem in verschillende pps-registers staan. Door de pps-en voor relevante informatie op een zgn informatieronde aan te sluiten, kan een overzicht per natuurlijk persoon-als-zaakpartij worden samengesteld.

Dit gebeurt overigens reeds sinds enkele jaren voor debiteuren griffierecht. Een praktisch verschil is dat griffierecht meestal aan de Rechtspraak – namens het ministerie van Justitie en Veiligheid – wordt betaald door de procesvertegenwoordiger van de partij in kwestie. De groep(en) vertegenwoordigers is (zijn) zowel betrekkelijk klein als gereguleerd. Dat maakt het, overigens ook weer dankzij de informatieronde, redelijk eenvoudig mogelijk om verzekerd te krijgen en houden dat informatie in de verschillende registers (!) die één en dezelfde vertegenwoordiger betreft, ook allemaal terechtkomt in het overzicht dat mbt haar/hem wordt verlangd (en niet meer en niet minder).

Voor een willekeurige natuurlijke persoon als partij in één of meer zaken is dergelijk steekhoudend identiteitsbereik – vooralsnog? – moeilijker te borgen. In beginsel is de aanpak echter reeds beproefd voor bedoelde vertegenwoordigers. Er moet – tevens – per natuurlijk persoon een zgn stelselsleutel worden vooropgesteld. Daaraan kunnen identiteiten van zaakpartijen gekoppeld zijn door gebruik te maken van nadere informatie die per zaakregistratie overeen zou moeten stemmen; van een natuurlijk persoon als partij zijn dat – wellicht? – burgerservicenummer (bsn), naam c.q. samenstellende delen ervan, geboortedatum adres, nummer mobiele telefoon, ...

Deze verbindingsslag voor pps-en mbt zaakpartijen is eveneens noodzakelijk ter facilitering van – vooral het aspect van autorisatie – van zgn digitale toegankelijkheid. Ik haal daarvoor een tekstpassage aan die vrijwel meteen aan het begin van de notitie **Stelselmatige digitale toegankelijkheid van rechtspraak** (samengesteld uit onze correspondentie, zie [aantekeningen 63.50 t/m 63.54](#), 2-6 mei 2018) staat:

Nota bene, aan de aanvankelijke registratie van een bepaalde zaak in zo'n pps verandert in elk geval voorlopig nog niets.

1. Uitgaande van een aldaar geregistreerde zaak valt er een inventarisatie te maken van daarvoor im- resp. expliciet opgegeven deelnemers. Ik gebruik opzettelijk een algemene term zoals deelnemer. Want relevant als (zaak)deelnemers zijn niet alleen de eiser(s) en verweerder(s) met hun eventuele respectievelijke vertegenwoordigers. Nota bene, óók de medewerkers van de Rechtspraak die op welke manier dan ook bij die zaak betrokken – gaan – zijn en eventuele deskundigen e.d. die de rechter inschakelt, moeten op bedoelde zaakdeelnemerinventaris worden opgenomen.
2. Die deelnemers kunnen worden 'vertaald' naar stelselmatig nodig en voldoende verbijzonderde actoren (in de zin van hoedanigheden).
3. En een verzameling hoedanigheden valt 'onder' een bepaalde identiteit(stelling). In omgekeerde richting 'loopt' het spoor voor een daadwerkelijke 'gebruiker.'

In het korte (tijds)bestek van een proef valt daarvoor uiteraard nog geen compleet dekkende – infrastructurele – voorziening te treffen, maar in het verlengde van de opzet voor griffierechtdebiteuren moet de stelselmatige aanzet alweer duidelijker herkenbaar zijn. Ook moeten we reeds kunnen komen tot eventueel nadere richtlijnen voor administratie van partij-informatie in de verspreide pps-en (opdat zo'n

zaakpartij-identiteit zo gemakkelijk mogelijk verbindbaar is met de stelselsleutel per natuurlijk persoon resp. actor).

70.56

Maak je ajb niet ongerust. :-) Ik bestudeer vooral beide beleidsdocumenten zorgvuldig. Richtinggevend vind ik graag wat tot slot van **IV Koersdocument 2018 – 2023** vermeld staat, te weten dat een project “[i]dealiter [...] grote overlap en synergie” vertoont tussen wat voorafgaand noodzakelijkerwijs verspreid – dat kan met een rapport immers niet anders – allemaal van belang voor een koers opgemerkt is. Volgens mij lukt zulke synergie enz. ook feitelijk (!) reeds vergaand met het a.s. proefproject.

70.57

Zo dan maar?

70.58

Het blijkt niet zo eenvoudig om elkaar te ontmoeten voor een nader gesprek over het ... Ontmoetingsplein. :-) Mijn verontschuldiging voorzover ik dat probleem veroorzaak. Afgezien van pleinvrees, kan het met zoveel beoogde deelnemers ooit lukken? Is het wellicht een idee dat jij en ik met elkaar een plaats, datum en tijd afspreken? Vervolgens laat jij die afspraak weten aan wie er naar jouw idee belangstelling voor moet hebben. Wie opdaagt, heeft daadwerkelijk belangstelling. Tja, dat kan dus ook zijn om te verhinderen dat zo'n Ontmoetingsplein er komt :-), maar het is ook en vooral nuttig om eventuele weerstand vroeg te peilen.

70.59

Haha, dan heb ik met het laten plastificeren van dat papieren (cadeau)exemplaar van [Oefenschema: basisregistraties enz.](#) toch bereikt dat niemand het heeft durven weggooiden. Is het na ruim tien jaar “op de kast” erg stoffig? Wat nu?

70.60

Met **Karakters, van en naar Theophrastus** (Van Loghum Slaterus, 1977)

transponeerde [J.T. Barendregt] de Karakters van Theophrastus[371-287 v. Chr., leerling en opvolger van Aristoteles als hoofd van de Academie van Athene,] tot een persiflage op de zeden in het huidige wereldje van psychologen.[p. 5]

Een “persiflage” vind ik zijn bewerking echter niet; zijn typering zijn serieus bedoeld en inderdaad kloppen ze vergaand. Barendregt voegt er ter inleiding aan toe, dat hij

niet [...] een aantal psychologen ter sprake [heeft] willen brengen, doch eerder een aantal ondeugden in de psychologie.[p. 5]

Ik kom op deze verwijzing, omdat jij dus ook weer in [Aantekeningen 2019.02](#) schrijvend verslag doet van “ondeugden” van mensen die daarmee vakdisciplinaire ontwikkeling belemmeren (wat zij algemener beschouwd voor deelnemers aan maatschappelijk verkeer aldus ‘verder’ ophouden). Ofwel, psychologie kan je in genoemd boek(je) door o.a. informatiekunde vervangen. Enkele m.i. onverminderd toepasselijke opmerkingen door Barendregt zijn:

Fraseologie is de leer van het spreken in welluidende zinnen die zonder betekenis zijn. [...] D]e fraseoloog [...] praat [...] zo lang door dat niemand nog zin heeft met hem in discussie te gaan.[p. 23 Het gaat om] het verspreiden van verzinsels in de hoop dat anderen die geloven. [...] I]n plaats van de mensen voor te lichten, herkauwen zij alleen wat het publiek zo graag wil horen. [...] E]r is geen [communicatiemedium]

waarin ze niet elke dag vervelen met hun stukjes.[p. 25] Schaamteloos is de zucht naar roem, macht en geld met verachting van eer, kunde en kennis. De schaamteloze rooft uit het werk van een collega, die hij elders een onbenul noemt. [... H]eel goed weet hij dat reclame meer succes oplevert dan resultaat van onderzoek.[p. 27] De vlegel hoont iets weg omdat hij te beroerd is om er kennis van te nemen.[p. 31] Bijgeloof is de aanbidding van [...] methodologie. De bijgelovige is in staat om vruchteloos onderzoek volmaakt te vinden.[p. 41] Kankeren is afgeven op alles wat het leven kan bieden.[p. 43] Achterdocht is het niet kunnen denken in de begrippen van de geest. [... De achterdochtige] droomt van zijn ideaal de ziel geheel weg te reglementeren.[p. 45] De weerzinwekkende mengt zich in discussies zonder dat hij ooit iets onderzoekt. [... Daarbij] laat hij zich infecteren door de mode. Niet alleen is hij bekrompen maar ook nog eigenwijs[p. 47] Schraal is de helderheid die ten koste gaat van de realiteit. [... De schraalhans] beweert [...] steeds hetzelfde en van anderen verwerpt hij alles wat niet dienstig is aan zijn systeem. [...] Niets meer kan hij waarnemen van wat de bril van zijn model niet doorlaat.[p. 53] Opscheppen is het voorspiegelen van afwezige kennis en kunde. [... N]ooit kan [de opschepper] toegeven iets niet te kennen.[p. 55] Zelf bepaalt [de verwaande] wat belangrijk is.[p. 57] Vragen over zijn werk vat de lafaard op als kritiek en bij kritiek beroept hij zich op autoriteit.[p. 59]

Dit biedt uiteraard – ook – een spiegel die wij onszelf moet blijven voorhouden.

70.61

Wat is een koers eigenlijk? Daarvoor moet een bestemming (B) bepaald zijn. Ook geldt een uitgangs- annex vertrekpunt (A). Een koers betreft dan een plan voor de manier om van A naar B te komen.

De optimale manier is afhankelijk van – perspectief op – middelen en omstandigheden. Daarom geldt wisselwerking. Vaak – altijd? – zijn verander(en)de middelen en/of omstandigheden aanleiding om een andere bestemming te kiezen, met koerswijziging van dien.

Een schets van de bestemming heet ook wel een visie. Zonder visie kan er – nog – geen sprake van een koers zijn. Het is daarom onzin om het opstellen van visies, dus zelfs in meervoud, tot onderdeel van een – het volgen van een – koers te verklaren. Daarvoor past de aanduiding verkenning oid. Klopt, ook voor een verkenning kan een koers uitgezet zijn (wat echter slechts zoiets als een metavisie vergt).

70.62

Allereerst mijn dank voor de moeite die je voor bestudering hebt genomen! Er kunnen allerlei redenen zijn dat iemand 'iets' moeilijk te begrijpen vindt. Een tekst kan inderdaad nodeloos vaag e.d. geschreven zijn. Maar wellicht ligt het – ook – aan de lezer, zodra er niet staat wat z/hij verwacht. Dan volgen schrijver en lezer blijkbaar verschillende veronderstellingen. Volgens mij is vooral dat aan de orde. Hoewel ik vind dat ik mijn uiterste best toe om telkens maar weer te wijzen op de noodzaak van een ander paradigma, gaat het met de meeste lezers nu eenmaal zo dat zij vooral zo'n paradigmawisseling niet ... verwachten. Tja, dan is dus – ook – de rest wat er staat voor die lezer onbegrijpelijk.

Want moet jij nu met mijn (veronder)stelling dat volgens Metapatroon – wat jij noemt – de essentie is dat er nota bene géén ... essenties – let op het meervoud! – zijn? Ik vermoed althans dat jij in ontologisch opzicht, dwz voor je ook nog eens vergaand impliciete antwoord naar de vraag hoe-de-wereld-in-elkaar-zit, zgn logisch atomisme als paradigma kent. Zo ja, dan denk je dat er allemaal onderling aparte objecten bestaan. Daartussen kunnen eventueel relaties – ook weer – bestaan. De

onbeantwoorbare vraag naar wat daaraan dan atomistisch is, laat ik maar even in het midden. De kern van atomisme is dat elk object gedragsbepalend (!) een onveranderbare kern heeft, maw 'zijn' wezen (lees ook: de essentie).

Ipv atomisme ga ik uit van situationisme. Een object vertoont nooit, zeg maar, gedrag-op-zich. Welk gedrag een object daadwerkelijk 'doet,' betreft principieel samenloop met een situatie. Maar hoe zit het dan met onze indruk dat zulke situationeel verschillende objectgedragingen wel degelijk allemaal één en hetzelfde object betreffen? Dat vergt een kunstgreep, die eerder o.a. voor het vestigen van een getallenstelsel is benut. Er is een begrip bedacht dat zowel getal als géén getal is: nul. Dankzij dat ene (on)getal verkrijgen alle, zeg maar, werkelijke getallen samenhang, voilà, stelsel. Zo heb ik voor elk object een (on)kern bedacht: nul-identiteit. Dankzij 'zijn' nul-identiteit hangen alle situationeel verbijzonderde gedragingen van een object samen; daarvoor betreft die nul-identiteit géén gedrag (omdat anders wederom een oneindige regressie inzet).

Metapatroon is de methode om de wereld volgens deze ontologie van situationisme te beschrijven. Daarvoor is correspondentie verondersteld. Wat als situationeel-verbijzonderd gedrag gedacht wordt, wordt met contextueel-verbijzonderde nul-identiteit beschreven (lees ook: gemodelleerd). Dat laat zich recursief toepassen. Het gaat dus om erkenning van variëteit van gedragingen. Metapatroon biedt een methode om die reële variëteit met alweer méér zgn passende variëteit te beschrijven. Dat gebeurt overigens volgens typen; de beschrijvingen van situationeel-verbijzonderde (gedrags)feiten zijn daarvan exemplaren.

Op mijn beurt begrijp ik – dus :-) – niet, waarom jij "informatiestroom" als zoiets als een tussenbegrip vermeldt. Het ontwerp- annex modelleerresultaat met Metapatroon is een conceptueel model (lees ook: informatiemodel of, zoals jij aangeeft, datamodel). Indien een bepaalde "informatiestroom" relevant gedrag van een object (lees ook: subject) betreft, moet uiteraard ook zo'n stroom als onderdeel van het model beschreven staan.

Vergelijkbaar kan variëteit van zgn sociale hoedanigheden, indien relevant, met behulp van Metapatroon uitgedrukt worden. Wat Metapatroon "benadrukt," is op z'n algemeenst beschouwd situationele gedragsdifferentiatie. Een hoedanigheid is dan één van oneindig veel 'gevallen' van zulke verschilerkenning. Ik gebruik er maar weer een woord voor, dat zeker in eerste aanleg 'moeilijk' klinkt. Wat ik probeer, is om een lezer zich ervan bewust te raken dat z/hij de werkelijkheid op een principieel andere manier kan opvatten. En sinds digitale technologieën alom onmiddellijke uitwisseling van informatie kunnen faciliteren, is een gewijzigde werkelijkheidsopvatting onmisbaar om adequate voorzieningen voor zulk stelselmatig informatieverkeer te treffen. Wie met een modelleermethode aan de gang blijft die nog op logisch atomisme stoelt, komt nooit verder.

Ik begrijp de verwarring die 'teken' als slechts een knooppunt in een – ruimer – model veroorzaakt. Betreffen de overige knooppunten, inclusief de zgn (model)horizon, dan géén tekens? Ja, dat doen ze uiteraard wèl. Als de cursus 'Informatiemodellering met Metapatroon voor gevorderden' er ooit komt, gaan de deelnemers zèlf inzien dat het knooppunt in kwestie, vooral dat knooppunt, inkrimpt tot – een type van – nul-identiteit. Als jij dat inmiddels doorziet, ben je geslaagd! Met wat je vervolgens opmerkt, dat dan weer wèl, kom je niet alleen "een beetje in de buurt," maar sla je de variëteitsspijker precies op z'n kop! Nou ja, voor zover er nog van één spijker sprake kan zijn, maar noem het dan de metaspijker (van

stelselmatige methode). Helemaal juist, hoera, Metapatroon helpt dat “dingen die hetzelfde lijken, maar het in de praktijk niet zijn, [...] niet op één hoop geveegd [worden].” Nota bene, welke “dingen” dan ook. En daarvoor dient de aanduiding: gedrag. Terwijl ding nog atomistisch klinkt, laat gedrag zich gemakkelijker – hoezo moeilijk? – associëren met situationele verbijzondering (en dat inzicht is in de sociale wetenschappen natuurlijk allang bekend). Een conceptueel model moet een beschrijving bieden van de sociale werkelijkheid, en wel op zo’n manier dat er o.a. voor digitalisering wat mee te doen is. Wat zgn architecten e.d. echter doen, is vooral hun idee van zoiets als een technische werkelijkheid beschrijven. Daar gaat het dus meteen al mis.

Ja, de opgave is stelselmatig. Omdat voor informatieverkeer betekenissen onderdeel – kunnen – vormen van (im)materiële infrastructuur, is een stelselmatig bemeten informatiemodel onontbeerlijk (en het opstellen ervan verdient voorrang). Oeps, ik zie nu dat jij in dat verband “optimaal herbruikbare kernregistraties” opvoert. Om te beginnen is, formeel uitgedrukt, nodig en voldoende verbijzonderde gedragsbeschrijving ... optimaal herbruikbaar. Wat telt, is authenticiteit. En die zit ‘m vaak in radicale verbijzondering, ofwel juist ver wèg van wat traditioneel geldt als (object)kern. In absolute zin zijn er ook géén basis- c.q. kernregistraties. Voor wat als stelsel-voor-informatieverkeer wordt verondersteld, geldt een horizon. Wat in het stelselmodel meteen aan die horizon hangt, vooruit, duidt voor het stelsel in kwestie op een kernregistratie (maar raakt betrekkelijk door stelselverruiming).

Ik besef dat ik hierboven stellig méér vragen oproep dan heb beantwoord. Allereerst heb ik me gehaast, omdat ik de trein moet halen voor ons gesprek, straks. Ten tweede kàn het niet anders met een paradigmawissel; voordat het ineens gemakkelijk is, wordt het steeds moeilijker. Gelet op het slot van jouw bericht, ben je er bijna. Nogmaals, ik ben je zeer erkentelijk ervoor dat jij je ontvankelijk toont voor dat laatste zetje.

70.63

Mijn opvatting over – omgang met – persoonsinformatie staat verwoord in [Manifest voor informatieverkeer](#). De beide hoofdartikelen, nrs 1 en 2, luiden respectievelijk “Informatie over de individuele (rechts)persoon is eigendom van diezelfde (rechts)persoon” en “Eigendomsrecht vestigt oorspronkelijk en volledig beschikkingsrecht van de persoon over zijn persoonsinformatie.” Wat volgt zijn veertien artikelen met, zeg maar, voorwaardelijke strekking (voor evenwichtige verhoudingen in maatschappelijk verkeer). Zo luidt artikel 3 meteen “De persoon kan uitsluitend bij wet beperkt zijn in beschikkingsrecht over zijn persoonsinformatie.” Dat betreft echter slechts een manifest(, maar ik wil vermelding ervan toch weer even kwijt :-). Wat thans geldt is dus de [Algemene Verordening Gegevensbescherming](#) (AVG). Die heeft uiteraard gevolgen o.a. voor rechtspreekelijke informatievoorziening waaronder de zgn verwerking door de Rechtspraak. Heeft de Rechtspraak zoiets als AVG-beleid geformuleerd (en aangenomen)?

Hoe dan ook neem ik aan dat de processystemen aan de AVG voldoen. Want anders ... Het is dan de vraag of het opstellen van een overzicht mbt een bepaalde persoon zoals z/hij betrokken is bij meerdere zaken een soort van gegevensverwerking is, die ànders is dan tot dusver als het ware ènkelzakig per persoon geregeld is. Zo nee, dan hoeft er mbt de proef en eventueel vervolg erop niets aanvullends geregeld te worden.

Tussendoor: Hoe zit het dan met debiteuren griffierechten? Antwoord: Met de informatieronde gaat het om rekening-couranthouders, en de aanvraag voor zo'n rekening houdt toestemming in om vorderingen te bundelen. Volgens artikel 6 van het manifest “[kan d]e persoon [...] recht op handeling met zijn beschikbare persoonsinformatie verlenen aan andere personen.” Zo is het inderdaad met AVG verordonneerd.

Om te bepalen of het onder de noemer van zaakpartijen al dan niet om andersoortige verwerking van persoonsinformatie gaat, moet dat bedoelde rechtsprakelijke AVG-beleid er uiteraard zijn, en vastgesteld. Als dat beleid er onverhoopt nog niet is, moet het er zsm komen. Zelfs in de gauwigheid herken ik daarvoor in de verordeningstekst talloze aanknopingspunten, om te beginnen in allerlei zgn overwegingen (inclusief verwijzingen aldaar naar uitzonderingsthema's zoals ... rechtspraak). Dat laat zich nog aanzienlijk verruimen door rechtsprakelijke zorg te rekenen tot bemoeienis met volksgezondheid (en wat schuldenproblematiek betreft, is dat feitelijk inderdaad gebeurd). En over de “rechtmatigheid van de verwerking” is er dan artikel 6 van de AVG; daar acht ik vooral 6.1.c tot en met 6.1.e van toepassing. Trouwens, het is niet voor niets een proef. Die dient tevens ter verkenning van wat er tav AVG eventueel nader valt te regelen door de Rechtspraak voor de voorzieningen voor het informatieverkeer waarvoor zij verantwoordelijk is. Ik herhaal de vraag naar het AVG-beleid van de Rechtspraak. Is het beleidsdocument in kwestie ter inzage beschikbaar? Of is het er nog niet? Als het er wèl is, weten we waarnaar we ons met de proef hebben te richten voor persoonsinformatie. Als het daarentegen – nog – er niet is, helpt de proef verduidelijken welke richting voor rechtsprakelijk informatieverkeer past.

70.64

Ik kan nav ons gesprek met de zgn IV-strategen wederom e.e.a. opmerken om de Rechtspraak voor digitalisering van informatieverkeer te helpen aan wat wèl een koers is, en ook nog eens realistisch. Ik vermoed echter dat zij mijn opbouwend bedoelde suggesties slechts als kritiek zouden opvatten. Aan dat gevaar wil ik het proefplan zeker niet blootstellen. Jullie wil ik mijn opmerkingen echter juist graag laten weten. Daarom ga ik maar door met jullie, het lijkt wel een nieuw genre, definitieve conceptteksten te sturen ...

begin concepttekst

Dit emailbericht stuur ik je apart, zeg maar persoonlijk. Kijk dus maar of je er iets aan hebt. Een reactie stel ik natuurlijk op prijs.

In het **IV Koersdocument 2018 – 2023** hecht jij vooral strategische betekenis aan, althans, zo heb ik je begrepen, de tekstpassage over veranderende (kwaliteits)eisen aan rechterlijke vonnissen. Met nadruk voor, zo luidt daar een citaat, “maatschappelijk relevante rechtspraak [...] verlopen procedures snel [en] zorgt [de rechter ervoor] dat partijen verder kunnen na zijn uitspraak.”[p. 9]

Tijdens ons recente gesprek heb ik een poging gedaan om kortweg in woorden te schetsen hoe dat juist voor het gehele bereik van maatschappelijk verkeer inclusief rechtspraak, in het koersdocument heet dat “ecosysteem,” informatiekundig valt te operationaliseren tot een stelselmatig betekenissenmodel (wat jij wellicht een datamodel noemt). Ik kreeg echter niet de indruk dat mijn schets aansloeg; jij gaf er in elk geval geen reactie op. Je benadrukte nog wèl het belang van data. Maar ja, dan moet je beter vroeg dan laat een betekenissenmodel (lees ook: conceptueel

model) – laten – opstellen met nodige en voldoende dekking voor wat je als “ecosysteem” wil laten gelden. Ik waag daarom nogmaals een poging tot verduidelijking. Hopelijk maak je er tevens uit op, dat er in informatiekundig opzicht helaas weleens een strategisch gat gevallen zou kunnen zijn.

De crux klopt. Het gaat erom “dat partijen verder kunnen.” Maar waarmee? Daarvoor komt de aanduiding maatschappelijk verkeer van pas. Minstens één van de partijen ervaart zich in haar/zijn deelname belemmerd. Maar voor analyse van wat er volgens zo’n partij eventueel misgegaan is, en wellicht nog steeds misgaat, is maatschappelijk verkeer nog een – veel – te ruime noemer. De aandacht moet worden beperkt en dat kan tot – zoiets als – een verkeerssituatie. Dat is uiteraard ook precies waarvoor wet- en regelgeving opgesteld is, zeg maar verkeersregels, te weten voor telkens enigszins nader bepaalde soorten maatschappelijk-verkeerssituaties. En voor een bepaalde situatie is doorgaans ook deelnemer een – veel – te algemene noemer; voor relevante deelnemers zijn nadere hoedanigheden (lees ook: rollen) aangegeven met bijbehorende onderlinge verhoudingen volgens welke zij zich in de desbetreffende maatschappelijk-verkeerssituatie dienen te gedragen.

De rechter is lijdelijk. Elke partij heeft de gelegenheid om haar/zijn verslag te geven van een maatschappelijk-verkeerssituatie inclusief aanwijzing van wie eraan deelnam resp. nog steeds deelneemt met welk gedrag (en waarom dat volgens de verslaggevende partij voor de andere partij afwijkt van hoe z/hij zich volgens de voorgeschreven situationele hoedanigheid dient te gedragen).

Wat doet de rechter? Z/hij lijkt mij doende volgens zoiets als een iteratieve afweging. Welke (maatschappelijk-)verkeersregels zijn wellicht van toepassing? Is op grond daarvan een steekhoudende analyse en vervolgens een evenwichtig oordeel mogelijk? Zo is ook een rechter feitelijk een ontwerper. (Want) z/hij gaat aldus met afweging dóór, totdat z/hij het resultaat nota bene ook weer maatschappelijk kan motiveren. En wat ontwerpt de rechter vooral? Wat z/hij partijen als het ware voorschrijft, zijn ook weer maatschappelijk-verkeerssituaties met de hoedanigheden waarnaar zij zich voortaan c.q. voor een bepaalde tijd hebben te gedragen (en waarvoor dus wet- en regelgeving bestaan).

Hoewel de verslagen die de partijen bij de rechter indienen kwalitatief een andere status hebben dan het vonnis door de rechter, laat zich informatiekundig (!) dezelfde opzet herkennen. In alle gevallen gaat het domweg om een beschrijving van een maatschappelijk-verkeerssituatie waaraan beschrijving van gedrag door deelnemers in nadere hoedanigheden toegevoegd is. Maar een vonnis is toch iets anders dan een eis resp. een verweer? Ja en nee. Ja, ze hebben verschillende betekenissen in/voor maatschappelijk verkeer. Nee, au fond geldt één en hetzelfde informatiemodel. Als er maar duidelijk bij staat, waarom het met een exemplaar gaat. Is het een eis, een verweer, of een vonnis? Of?

De geldigheid van het ene betekenissenmodel is zelfs nog algemener. Een gerechtelijke procedure is op haar beurt immers óók een maatschappelijk-verkeerssituatie met verkeersregels van dien voor deelnemers volgens nader bepaalde hoedanigheden (zoals rechter, eiser, verweerder e.d.). Maar is een rechter niet onafhankelijk? Ja, dat is z/hij als analist van situationele verkeersverslagen resp. ontwerper van het vonnis als situationele verkeersaanwijzing. Maar haar/zijn oordeelmatige onafhankelijkheid en andere zgn kernwaarden – zie p. 17 van het koersdocument – kunnen allemaal met een specifieke hoedanigheid voor een

specifieke maatschappelijk-verkeerssituatie geassocieerd zijn. Daar is modelmatig geen afwijking voor nodig.

Omdat vrijwel nergens ruimte wordt geboden aan informatiekundig ontwerp, gaat het – dus – vrijwel overal mis met zgn ict-projecten. Er zijn bedrijfsarchitecten, of hoe ze zich ook maar noemen, die oppervlakkige verschillen opvatten als

structuurverschillen. Dat is informatiekundig niet alleen nergens voor nodig, maar hindert zelfs stelselmatigheid. Tja, anders zijn er wel techniekarchitecten oid die zich nergens iets van aantrekken (en van wat IV Koers e.d. heet zelfs nòg minder :-). Overigens vind ik het een illusie dat zoiets als kunstmatige intelligentie de rechterlijke afweging kan doen. En zelfs als het op z'n analytisch zou kùnnen, pakt het maatschappelijk stellig averechts uit. Wie met hun leven dóór willen, zijn mensen. Zij weten zich daarvoor pas door óók een mens geholpen. Dit neemt echter niet weg dat analyse vaak beter valt te faciliteren. Ook daarvoor zijn hierboven dus richtlijnen aangeven: situaties en hoedanigheden. Dat is trouwens helemaal niets nieuws. Zo duiden sociologen de maatschappelijke orde allang. Maar is recht(swetenschap) niet ànders dan sociologie? Wederom, ja en nee. De ontkenning is irrelevant voor informatiekundige structuur.

Ik vat samen. Uit het koersdocument spreekt besef van de noodzaak tot stelselmatige oriëntatie. Hierboven, ditmaal dus op schrift, heb ik het idee van “data als grondstof [en] product” daarom stelselmatig opgevat. Dus juist in eerste aanleg telt niet hoe de Rechtspraak zulke grondstoffen tot producten ‘verwerkt,’ maar waaróm grondstof resp. product aan de orde is. Wat leidt tot die grondstof, en waartoe moet het product leiden? Dat is structureel hetzelfde! En dan blijkt ook het verloop van rechtspraak structureel ... méér van hetzelfde. En daarop valt dan gericht voor IV een koers uit te zetten.

Tijdens ons gesprek meende ik voorts te bespeuren, dat jij mbt Metapatroon een bepaald model verwacht met de methode waarmee het ontworpen is. Methodisch geldt zgn contextuele verbijzondering als enig modelleerbeginself; dat kan herhaald (lees ok: recursief) worden benut, met een zgn horizon als (boven)grens per model. Begrippen zoals actor en hoedanigheid zijn – pas – volgens Metapatroon gemodelleerd. Ofwel, die heb ik vervolgens zo bedacht. De modelleeropgave is immers om voor de oneindige variëteit op de schaal van maatschappelijk verkeer desondanks met een overzichtelijk aantal begrippen toe te kunnen. Daarvoor vind ik in hun algemeenheid – begrippen zoals – actor en hoedanigheid geschikt; ik heb tot dusver in elk geval niets bruikbaar verzonnen (want anders had ik dat wel laten weten). Maar wie het beter weet, moet het vooral modelleren. Graag! Hoe dat methodisch beter lukt dan met Metapatroon zou ik echter niet weten, maar uiteraard sluit ik evenmin uit dat iemand – ook – met een nòg beter op stelselmatigheid berekende modelleermethode komt. Ooit zal dat wel gebeuren. Voorlopig lijkt iedereen echter zelfs nog verstrikt in atomisme met beperking tot kortzichtige kleinschaligheid van dien. Daar heb je voor een koers dus niets aan, integendeel. Oppervlakkig gezien lijkt het inderdaad tegenstrijdig om enerzijds op de noodzaak van verbijzondering te wijzen, anderzijds te pleiten voor structurele synthese. Nadere beschouwing leert, dat het optimaal complementaire aspecten in één model betreft. Zo kunnen exemplaren van het ene actorbegrip in recursieve verhouding worden verbijzonderd, dus vanaf allerruimst tot allernauwst verondersteld bereik. Het is dus minder de modelleertechniek die telt dan de (be)denkmethode: situationisme.

ps

Ter methodische beleidsoriëntatie heb ik m.i. relevante tekstpassages overgenomen uit het rapport [Semantiek op stelselschaal: issues en oplossingsrichtingen](#) (Bureau Forum Standaardisatie, 19 juni 2009). Je komt daarin Metapatroon met de Engelse naam ervan tegen, Metapattern. [Voor uittreksel, zie [aantekening 69.13.](#)]

einde concepttekst

70.65

Dan begin ik nòg maar eens over standaarden. Nee, ik ben niet tegen standaarden, integendeel. Allereerst moet echter de vraag beantwoord zijn waartoe ze dienen. Onverminderd overheerst helaas, zelfs vergaand impliciet zodat vrijwel niemand zich ervan bewust is, als antwoord dat daarmee de verschillende overheidsorganisaties geholpen zijn voor ‘hun’ verschillende zgn digitale informatiesystemen die ze apart blijven realiseren. Dankzij standaarden lukt ze dat, zo is het idee, sneller, beheersbaar en daarom goedkoper, nou ja, minder kostbaar; voorts, belangrijk voor het werken volgens ketens c.q. netwerken door overheidsorganisaties, zou zgn interoperabiliteit met standaarden gediend zijn.

Dat is echter allang het verkeerde antwoord. De beperking tot informatievoorziening door resp. voor overheidsorganisaties, vooruit, tevens voor hun onderlinge samenwerking, werkt zelfs averechts. Lippendienst annex valse retoriek zoals ‘burger centraal’ maakt er uiteraard nog geen èchte infrastructuur van, dus op maatschappelijke schaal bemeten voorzieningen voor infrastructuur. Pas zodra ‘we’ mikken, nota bene óók voor digitale facilitering van informatieverkeer, op zulke wèrkelijke infrastructuur, bestaat een zinvol referentiekader voor – het bepalen van – standaarden. Zonder infrastructurele oriëntatie draagt het lijstje met standaarden een willekeurig karakter. Zo komt het ook, dat er aanwijzingen op staan die voor infrastructuur ondermijnend uitpakken (omdat ze inmiddels kortzichtig voor aparte zgn toepassingen gelden ipv voor – middelen voor – verkeersverloop ertussen). Vanwege het onlosmakelijk maatschappelijk karakter van infrastructuur is het een voortgaande kwestie van politiek om te duiden wat al dan niet tot infrastructuur behoort (en welke voorzieningen dus met zgn algemene middelen worden gefinancierd). De agendering van wat digitale infrastructuur voor informatieverkeer zoal omvat, en wat bijgevolg juist niet, als een vraag waarop uiteindelijk een politiek antwoord nodig is en blijft, lijkt mij voor Forum Standaardisatie noodzakelijk om ooit opbouwende bijdragen onder noemer van standaarden te leveren.

Hèhè, hier ben ik eindelijk op het voorstel van het Ontmoetingsplein uitgekomen. Als FS adoptie zo belangrijk vindt, adopteer vooral zèlf iets, zou ik zeggen. Kies met FS voor het Ontmoetingsplein als thema voor heroriëntatie van, zeg maar, de bedoeling met standaarden. Als het goed is, leidt dat tot een voorstel voor maatschappelijk verkeer. Want dat is nodig als kader voor een voorstel voor maatschappelijk informatieverkeer (lees ook: informatieverkeer in publiek domein). En op zijn beurt is dàt nodig als kader voor een voorstel voor digitale infrastructuur voor informatieverkeer. Klopt, dat lijkt een reuze òmweg, maar hoe wil je anders iets zinvol over standaarden beweren, enzovoort?

Maar op die manier, met zo’n reeks van relevante referentiekaders, kan eveneens pas duidelijk worden hoe verschillende overheidsorganisaties met hun ‘eigen’ digitaliseringsprojecten eerst en vooral bijdragen leveren aan de – inherent maatschappelijke – infrastructuur voor informatieverkeer (ipv feitelijk hun eigen apartheidjes te blijven nastreven en zodoende opbouwende dynamiek van

maatschappelijk verkeer frustreren).

Hèhè, hier ben ik eindelijk beland bij de aanleiding om je dit nogmaals te schetsen. Afgelopen week schonk **NRC Handelsblad** aandacht aan het Bureau ICT Toetsing (BIT). Waarom ik BIT meteen ook weer een averechtse maatregel vond, kan je kortweg in [BIT blijft burger bijten](#) nalezen. Het is, vooruit, tragikomisch dat kennelijk, zachtjes uitgedrukt, niet iedereen gelukkig is met BIT. Met de huidige taakstelling werkt ook dat BIT fundamenteel averchts. Het is uiteraard prima dat geheid verkeerde geldbesteding aan zgn ict-projecten 'dankzij' BIT iets beperkter is (maar het blijft de spuigaten uitlopen). Wat ook BIT echter niet helpt oplossen, is het probleem van het stelselmatig gemis. De taakopdracht van het BIT betreft de beoordeling van voorstellen voor ict-projecten. Maar zonder expliciet gemaakte omvattender kaders heeft ook BIT geen idee hoe het met zulke projecten wèl moet, dwz waarop ze infrastructureel ruimer georiënteerd moeten zijn, en hoe precies. Kijk de criteria van het BIT-toetsingskader er maar op na. Het betreft vooral een poging om tot bedrijfsmatige beoordeling te komen. Maar infrastructuur is zelfs principieel (!) van een àndere categorie. (Wie dàt niet begrijpt, is een gevaar als beleidsambtenaar resp. ambtelijk of politiek-bestuurlijk besluitvormer.)

De redacteuren van **NRC Handelsblad** gaan klakkeloos mee met de valse opwinding. Zo luidt de kop van hun artikel op de voorpagina (5 september 2019): "Ministerie frustreert ict-controle." Volgens de aankeiler aldaar "[is] de onafhankelijke controle van ict-systemen van de overheid [...] gecompromitteerd door inmenging van de ambtelijke top van BZK." Nee, het is dus anders èn nog véél erger. Want wat BZK vooràl frustreert, maar dat gebeurt in samenhangend onbenul met vrijwel iedereen in overheid, bedrijf & wetenschap, is erkenning van de maatschappelijke schaal van de opgave. Daarop is ook BIT niet toegerust, dus kan het maar beter worden opgeheven (om niet langer een verwarrende factor te vormen). Maar wat dan wel?

Ik begrijp er genoeg van om verantwoordelijkheid te nemen. Maar ik heb geen positie waarin ik serieus word genomen. Tja, als jij dat met dit emailbericht evenmin doet, houdt het inderdaad opnieuw op. Enfin, door bij iemand een beroep te doen op haar/zijn m.i. formele verantwoordelijkheid heb ik nog nooit iets bereikt. Dus zie ik graag een kàns voor FS voor relevante bijdragen. Heb je liever een uitdaging? Wat vind je van, ook vreselijk, passie? Benut hoe dan ook de gelegenheid dat er een nieuwe voorzitter is. Zij propageert reeds de noodzakelijk maatschappelijke oriëntatie. Neem dat zsm met FS als hèt thema over. Zoek nù contact met "de ambtelijke top van BZK" en kondig aan onder de noemer van het Ontmoetingsplein een infrastructureel referentiekader voor te stellen. Slechts binnen zo'n kader heeft o.a. beoordeling van ict-projecten immers zin en, ja, een zgn onafhankelijk oordeel is en blijft welkom, prima. Maar van de noodgedwongen kortzichtige oordelen door BIT zijn 'we' dan gelukkig àf (of hoeven die met 'onze' stelselmatige argumenten terecht niet serieus te nemen).

Reageer hier eens ... serieus op! Mondeling is ook goed. Beter bij bier, wellicht? :-)

70.66

Dank je wel voor de vloed aan toepasselijke documentatie die je over me uitstort. Daarmee bevestig je m.i. dat er mbt AVG, en zo hoort het ook, allang van alles en nog wat geregeld is. Wat mensen daarover nog vragenderwijs, dwz ter belemmering van resultaten en/of ontkenning van eigen verantwoordelijkheid opperen, is daarom geleuter. Er bestaan allang antwoorden. En er is blijkbaar een privacy officer

aangesteld. Het lijkt mij het eenvoudigst om zsm contact met haar/hem op te nemen, maar nadat je met de portefeuillehoudende rechter hebt overlegd (zodat je je op hem kunt beroepen). Omdat de proef in eerste aanleg bestaande registers betreft, veronderstel ik dat – ook – daarvoor reeds bestaande maatregelen e.d. gevolgd kunnen c.q. moeten worden. Want het antwoord op de vraag naar de grondslag(en) voor de verwerking van gegevens waarop nu ook de proef betrekking heeft, is allang ... gegeven. Dat kàn niet anders. Het doel met het verkrijgen van extra overzicht blijft nota bene voor de rechter immers gelijk, te weten om tot een, vooruit, zo relevant mogelijk vonnis te komen. Mocht de privacy officer onverhoopt – en wat mij betreft onzinnig – menen dat er een ander doel aan de orde is c.q. geldige grondslag ontbreekt, dan moet z/hij maar aan de portefeuillehouder-die-verder-wil aangeven wat er anders moet. We kunnen met de proef natuurlijk sneller vorderen zonder tussentijdse noodzaak van anonymisering.

70.67

Ik vind het al geweldig als ik reactie krijg. Kan je nagaan hoe gelukkig ik ben, wanneer daaruit zelfs instemmende interesse blijkt! :-). Dus ben ik op mijn beurt natuurlijk zeer benieuwd naar wat jij aankondigt als “het rapport standaardisatieagenda;” toen ik Ludwig onlangs sprak, hield hij daarover zijn kaken nog strak op elkaar.

Ook bedankt voor je mededeling over wat hopelijk alsnog een spoedig gesprek over het Ontmoetingsplein is. Wie weet begrijp ik er helemaal niets van, maar mij lijkt zich dus onder die noemer nu een gelegenheid voor te doen voor a. maatschappelijk relevante beleidsverruiming en om b. ernaar te handelen met werkelijk infrastructurele voorzieningen voor informatieverkeer (en dat is uiteraard tevens de reële schaal om zo beheersbaar mogelijk o.a. met zgn cyberrisico's, vandaag terecht weer in het nieuws, om te gaan).

Wat b. betreft breng ik, over agenda gesproken, hier graag een punt van uiteindelijk persoonlijke(r) aard op dat ik tot dusver onvermeld liet. Ik heb niet alleen met Metapatroon een methode bedacht om betekenissen op willekeurige schaal eenduidig-in-samenhang te modelleren. Met mijn, zeg maar, informatiekundig ontwerp bureautje heb ik alweer ruim twintig jaar een inmiddels bijna netzo bejaarde, zeg maar, ontwikkelaar in dienst (maar hij is onverminderd geniaal). Dankzij Martijn Houtman is tevens programmatuur beschikbaar om een ontwerp dienovereenkomstig stelselmatig te laten werken (want ik wil kunnen aantonen hoe praktisch die opzet is). Het zou toch jammer zijn – je merkt, ik probeer me berustend uit te drukken – wanneer die programmatuur als het ware in het niets oplost, nadat hij (wij) met werken opgehouden is (zijn). Kan ik daarom met jou apart ajb eens praten of Wigo4it ermee door zou willen? Mij spreekt zowel de maatschappelijke doelgroep als stichtingsvorm van Wigo4it aan.

70.68

Ik blijf me erover verbazen dat aan een koers voor informatievoorziening nieuw zou zijn dat ... informatie (maar dan genoemd: data) belangrijk is. Wat veroorzaakt die blinde vlek?

Allereerst is er m.i. de vernauwing van informatievoorziening tot digitale technologieën. Vervolgens zijn die technologieën nog eens vernauwd tot zgn programmatuur (Engels: software). Ik heb er zojuist het volumineuze boek **Software Engineering, Principles and Practice** (John Wiley & Sons, tweede editie, herdruk

2004) door Hans van Vliet op nagekeken; met de nadruk op software blijft een zgn conceptueel model inderdaad volkomen ondergeschikt (en vergaand impliciet opgevat als beperkt tot bepaalde programmatuur; ònstelselmatiger kan het niet). De verhouding moet òmgekeerd zijn. Het conceptuele model verdient voorrang, zoals ik tijdens opleiding had opgestoken (afgestudeerd in 1978). Nee, helemaal niets nieuws. Voor een alweer veel groter publiek legt James Martin wat later die nadruk in **Managing the Data Base Environment** (Prentice Hall, 1983); destijds heb ik dat boek meteen gekocht èn bestudeerd. De ‘omgeving’ waarover Martin het heeft, let wel, ziet hij zoals toen iedereen overigens nog tot een enkele organisatie beperkt. Iets meer dan tien jaar later, zeg maar vanaf 1994, neemt het Internet een vlucht. Daardoor is wat telt als relevant stelsel voor informatieverkeer thans grenzeloos. Dat maakt voorrang voor conceptuele modelering uiteraard nòg dringender. Het bereik van zgn software engineering moet daarvan afgeleid zijn en betreft dan wat er gebeurt tussèn informatie-zus als, vooruit, grondstof en informatie-zo als, vooruit, product.

Is de koers daadwerkelijk anders? Ik heb de indruk dat voor wat koers heet, de opstellers nog niet verder zijn dan een uiterst vaag besef dat er wellicht wat valt af te dingen op die exclusieve programmatuurinsteek. Maar wat resp. hoe dan wèl? Of hebben ze slechts iets willen noemen dat de schijn van een andere aanpak wekt, maw zelfs zònder enig idee over c.q. verklaring van eerdere mislukkingen? Het lijkt mode om over data te spreken. Zo raakt – de term – data in het koersdocument verzeild. Daarmee houdt het echter ook meteen op, want de opstellers zijn stellig nog verstrikt in het allang achterhaalde programmatuurparadigma. Tja, dat is voor stelselmatige voorzieningen voor informatieverkeer helaas nog steeds een averechtse koers.

Het staat er dan toch maar, data! Klopt, dat(a) zou een bruikbaar aanknopingspunt kunnen bieden om de noodzakelijk informatiekundige draai aan de koers te geven. Maar het is vooralsnog dus niet gelukt om daar zelfs maar de minste aandacht voor te krijgen. Nou ja, hopelijk gaat desondanks de proef door (met feitelijke koers van dien). Met rechters die er enthousiast over zijn, gaan wie weet zelfs zgn IV-strategen er ooit voor open staan dat informatievoorziening over informatie gaat.

70.69

Dank je wel voor je antwoord(en) en voorstel(len)! [Ik vind die datum] prima voor Ontmoetingspleinenzovoortontmoeting. [Over Metapatroonprogrammatuur] stel [ik] voor dat jij en ik allereerst [onderling] wat nader bespreken of mijn idee strategisch zinvol is.

70.70

Dank je zeer voor inzage! Nee, voor ons biedt het artikel **Jouw schuld, mijn zaak** (in: **Rechtspraak**, Raad voor de rechtspraak, juli 2019, pp. 7-10) geen nieuws. Wel beschouwd is het een schande dat er niet allang zonodig wordt voorzien in “overzicht [...] over alle zaken die iemand heeft lopen” (zoals dezelfde rechter die jij aanhaalt daar desgevraagd stelt).

De kwalificering met zonodig is uiteraard ... nodig. Het lijkt me dat een dienstdoende rechter dat – zeer – vergaand op eigen gezag kan bepalen (met wellicht risico voor zgn nationale veiligheid als uitzondering, maar dan nog ...). Volgens mij geldt ook hier de (gedrags)regel van motivering. Dus een rechter moet niet alleen haar/zijn vonnis motiveren, maar eveneens informatieverzoeken die verder gaan dan wat

z/hijzelf-als-lijdelijk door zaakpartijen geleverd krijgt. Daar zijn in procesrecht toch – ook weer – allang regels voor? Zo meen ik te weten, dat een rechter o.a. een deskundige kan oproepen voor een verklaring.

Wat regelgeving betreft, in onderhavig geval AVG, blijkt menigeen haar klakkeloos eenzijdig te interpreteren. Zo van, de regels beperken ‘mijn’ handelingsruimte annex recht(en). Maar regels betreffen nooit gedrag-in-afzondering. Zelfs principieel gaat het met (verkeers)regels om wederzijdse gedragingen, ofwel voor verloop van relaties. Het is misschien wat ingewikkeld voor zgn strategen om in te zien, maar door de feitelijke uitoefening van een recht-volgens-de-regels ontstaat een plicht-volgens-de-regels. Daarvoor blijkt AVG zelfs exemplarisch. Want de zgn verwerker, dwz een zgn natuurlijke persoon of rechtspersoon die daadwerkelijk zgn persoonsgegevens bijhoudt enz. in zgn bestanden, heeft volgens AVG plichten tegenover de zgn betrokkene, dwz de natuurlijke persoon wier/wiens zgn persoonsgegevens het betreft. Om doelmatiger aan de “rechten van de betrokkene,” zie hoofdstuk III van AVG, te voldoen, helpt een informatieronde voor het verschaffen van overzicht áán de betrokkene. Nota bene, daarvoor blijft de relevante hoedanigheid niet beperkt tot die van zaakpartij. Het gaat om alle hoedanigheden waarin de zgn betrokkene in de registers van de verwerker voorkomt. Laat dat nou precies de opzet zijn die we meteen voor de proef kiezen.

Oh ja, in AVG wordt “pseudonimisering” als term gebruikt, zie definitie 5 in artikel 4, en niet anonymisering.

70.71

Ik heb een samenvatting van **IV Koersdocument 2018 – 2023** gemaakt:

We gaan projecten doen. We moeten er uiteraard iets mee opschieten. We mikken op het bevorderen van relevante vonnissen. Daarvoor komen allerlei veranderingen in aanmerking. Maar met bedoelde (proef)projecten zetten we vooral in op verbetering van informatievoorziening, vooruit, zeg ook maar data, in zowel materieel als procesmatig opzicht. We erkennen dat de Rechtspraak data-als-grondstof ‘van buiten’ verkrijgt en data-als-product ‘naar buiten’ verschaft. Voor dergelijk ruimer verband dient de aanduiding als ecosysteem. Terwijl de rechter onafhankelijk oordeelt, uiteraard, gaan we voor middelen voor informatievoorziening resp. –verkeer heel praktisch mee met dat ruimere systeem, zeg ook stelsel. Voor deelnemers aan zulk stelselmatig informatieverkeer telt over en weer, mits geautoriseerd, digitale toegankelijkheid. En per deelnemer, dus ook voor ons: digitaal werken. Oh ja, voorop staat dat projecten doeltreffend zijn. Nogmaals, wat schieten we ermee op? Inderdaad, daarvoor tellen niet wij alleen, integendeel. Wij oriënteren ons dus op de ontvangers van relevante vonnissen. Daaruit volgt ook weer stelselmatig welke verbeteringen we willen – helpen – bereiken en bijgevolg welke projecten-in-samenhang we – moeten – gaan doen (en dus tegelijk wat we niet – meer – doen). We moeten er echter niet bij inschieten. Daarom is vervolgens ook doelmatige aanpak belangrijk.

Klopt, ik heb meteen maar enkele hoognodige verbeteringen aangebracht. :-) Kan je er iets mee?

70.72

In IV Koersdocument 2018 – 2023 staat:

Een belangrijke succesfactor is dat we goed in staat zijn de eisen (requirements) te specificeren waar IV oplossingen aan moeten voldoen. We moeten zeker weten dat een beoogde oplossing bijdraagt aan de doelen van de Rechtspraak.[p. 33]

Verreweg de werkzaamste misluktingsfactor is inderdaad het gebleken, en aldaar vooralsnog aanhoudende, volslagen onvermogen tot informatiekundig ontwerpen. Is dat ooit te keren? Ook dit citaat geeft blijk van de misvatting, de retoriek elders in dat rapport van ecosysteem ten spijt, dat oriëntatie beperkt moet zijn tot de 'eigen' organisatie (want Rechtspraak staat telkens met een beginhoofdletter geschreven). Ik herhaal dat "eisen" met voorrang in een nota bene stelselmatig bemeten betekenismodel tot uitdrukking gebracht moeten zijn. Daartoe zijn mensen die zich it-architectoid noemen, echter helemaal niet in staat.

Voor doeltreffende IV zijn informatiekundig ontwerpers onmisbaar. Daar zijn er overigens maar heel weinig van nodig. Maar ja, zelfs die zijn er niet. Wat ik ooit o.a. als bezwaar tegen Bureau ICT Toetsing opperde, zie [BIT blijft burger bijten](#), is helaas als tekort onverminderd aan de orde. Wie om te beginnen (!) niet doeltreffend weet te mikken, komt uiteraard nooit aan doelmatigheid toe.

70.73

Voor wie uitgaat van een bepaalde – soort – handeling onder altijd gelijke omstandigheden, en dan een hulpmiddel wil hebben om handelingsexemplaren annex –gevallen van telkens dezelfde soort doelmatiger te verrichten, lijken ook eventuele 'dingen' die z/hij ermee be- en verwerkt allemaal een eigen, onveranderlijke plaats annex betekenis te hebben. Helaas blijkt deze oplossingsoriëntatie nog steeds kenmerkend voor zgn digitalisering, hoewel de – noodzaak van de – aannahme van strikt afzonderlijke problemen allang niet meer bestaat. Integendeel, want méér nog dan technologie voor louter, zeg maar, plaatselijke informatieverwerking kan digitalisering inmiddels grenzeloos communicatie faciliteren. Op dienovereenkomstig grenzeloze schaal werkt de veronderstelling van dingen-met-èlk-vaste-eigenschappen prompt averechts. Daarom zijn aldus slechts zeer kleinschalig bemeten modelleermethoden thans hopeloos achterhaald, zelfs contraproductief.

Voor wie nooit anders geleerd heeft dan, en vervolgens alsmaar verder gewend geraakt is aan, conceptueel modelleren op z'n atomistisch, ach, nog maar ervan afgezien dat nogal wat mensen geen benul ervan hebben dat zij onvermijdelijk veronderstellingen benutten, altijd en overal, laat staan dat zij weten hoe die veronderstellingen luiden, voor zulke feitelijk kortzichtige mensen werkt de stelselmatig noodzakelijke erkenning van samenhangende betekenisvariëteit zeker in eerste aanleg bevreedend. Zo overkomt het mij voortdurend dat wie ik ermee aanspreek voor dringende verandering, per omgaande aan die boodschap probeert te ontkomen door mij als boodschapper verwijten – tja, als ik nu eens wat duidelijker zou schrijven, wie weet, dan wellicht – te maken.

Die boodschap is echter niets nieuws. Het is ècht niet zo, dat besef van – dynamiek van – variëteit pas kan opkomen nav communicatieve mogelijkheden van digitale technologieën. Zo was de verhouding tussen één- en veelheid in de zgn Oudheid een veelbesproken thema. Ook en vooral veelbetekenend geeft Robert Musil (1880-1942) – de inderdaad nooit voltooide tekst van – zijn hoofdwerk zelfs de titel **Der Mann ohne Eigenschaften**.

Van een toepasselijke studie van Musils gehele tekstwerk doet Gerhart Baumann (1920-2006) prachtig verslag in **Robert Musil, Zur Erkenntnis der Dichtung** (Francke Verlag, 1965). Volgens Baumann heeft Musil zelfs opzettelijk afgezien van – poging tot – schematisering. Waarvoor Musil kiest is roman-als-opstel c.q. opstel-als-roman.

Voor digitalisering is aan – formele – schematisering echter géén ontkomen. Maar voor zgn stelselschaal is dus een ànder paradigma (lees ook: metamodel) nodig dan naïef volgehouden atomisme. Wat mij betreft laat zich de onmogelijkheid om een vast begin resp. een vast einde te bepalen uitdrukken met een Möbiusband c.q. het wiskundige symbool voor oneindig. Dat kan vervolgens symbool staan voor zoals ik semiosis opvat; daarvoor heb ik de triade-plus-grond à la Charles Peirce (1839-1914) tot een enneade uitgebreid (zie [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#), aldaar hoofdstukken 2 en 4). Door de Möbiusband te projecten op een dia-enneadische opstelling probeer ik een beeld te schetsen van oneindige dynamiek van variëteit, voor afbeelding, zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#). Langs de zgn tekendimensie van semiosis verschijnt dan telkens een (tussen)stand. Om daarvan stelselmatig een model op te stellen, nou ja, te benaderen, kan [Metapatroon](#) dienen als modelleermethode annex -taal.

Het is een principiële vergissing om subjectief situationisme resp. Metapatroon te willen begrijpen volgens atomisme resp. als gangbare modelleermethode. Dat lukt nooit. En intussen blijft het modderen. Kleinschalig, apart bemeten voorzieningen zijn nu eenmaal ongeschikt voor de allang grootschalige opgave van facilitering van informatieverkeer als onlosmakelijk, nota bene constituerend aspect van maatschappelijk verkeer.

Ik haal genoemde studie van Baumann er graag bij ter verduidelijking van wàt het noodzakelijk stelselmatige paradigma zoal inhoudt. Daar komt bij, dat ik daardoor kan zeggen dat de hoe-dan-ook onzinnige aanval op de boodschapper niet op mij gericht moet zijn. En behalve Musil noemt Baumann terecht allerlei andere auteurs met vergelijkbare boodschap.

Nogmaals, neem – eindelijk – die boodschap serieus gelet op de reële opgaven met variëteitsdynamiek. Sta daarom open voor wat daarvoor met voorrang aan veronderstellingen ànders moet zijn. Voor wie subjectief situationisme resp. Metapatroon reeds meent te begrijpen, treft bij Baumann de bevestiging ervan aan die – in dit geval – Musil nota bene lang van te voren verschaft.

Goed, Metapatroon dient ter modellering van variëteitsdynamiek (ander woord: interdependentie) volgens enneadische semiosis. Voor Metapatroon geldt de enneade als metamodel. Zo'n metamodel is wat Baumann voor Musils werk recht-toe-recht-aan een model noemt:

Das erdachte Modell bewahrt sich ein zeitloses Anregungsvermögen: nie definitiv, aber auch niemals erschöpft, nie greifbar, und dennoch gegenwärtig; immer entbindet das Unbegreifliche neue Denkmöglichkeiten, die unentbehrlich werden, um der Wirklichkeit zu begegnen.[p. 6]

Toegegeven, dit moet als waanzin klinken voor wie feitelijk blijft kiezen voor atomisme-als-reductionisme. Z/hij beschouwt immers als het doel van conceptueel modelleren om betekenissen vast te stellen, bij voorkeur met zoiets als standaardbetekenis als keurmerk. Maar juist dát blijkt dus waanzin, vooruit, is nogal onverstandig, zodra de opgave daadwerkelijk zelfs ook maar iets ruimer is:

Musil offenbart eine Welt ohne feste Punkte; alles gewinnt seine Bedeutung dadurch, daß es ganz anders zu erscheinen vermag als dies der Gewohnheit entspricht; nicht daß etwas da ist, bleibt wesentlich, sondern wie und in welchem Zusammenhang es auftritt.[p. 6]

De orde in betekenissen die tevens stelselmatig wel degelijk – en eenduidig – gevestigd moet zijn en kunnen blijven, kan voor praktisch nut echter niet zònder “feste Punkte.” Volgens Metapatroon betreft zo’n punt echter niet zoiets als het wezen van een atoom-als-iets. Als noodzakelijk punt is het juist, zeg maar, volkomen wezenloos verondersteld: nul-identiteit. (Zeer) beknopt toegelicht, de focus verschuift van ‘zijn’ naar ‘gedrag.’ Een ‘iets’ laat zich door zijn gedrag kennen, en het gedraagt zich naar omstandigheden verschillend. Per situatie heeft een ‘iets’ dus een gedragsidentiteit. Zijn nul-identiteit dient dan slechts voor samenhang tussen zijn gedragsidentiteiten enzovoort. Zie verder o.a. mijn boek **Metapattern: context and time in information models** (Addison Wesley, 2001) en als methodische samenvatting mijn opstel [The pattern of metapattern: ontological formalization of context and time for open interconnection](#) (in: **PrimaVera**, working paper 2004-01, Universiteit van Amsterdam, 2004).

Voor wie dit paradigma huldigt, is tevens volstrekt duidelijk wat Musil schrijft resp. wat Baumann nog eens toelicht. Omgekeerd, en daar gaat het mij hier nota bene heel praktisch om, helpt Baumann aan de hand van Musils werk verduidelijken waarom stelselmatige digitalisering anders moet, en hoe mbt ordening van betekenissen. Wie dat te ver gezocht vindt, of zelfs onzin, vind ik op mijn beurt dan ongeschikt voor opbouwende bijdragen aan stelselmatige (ontwerp)opgaven. (Ook) herhaalde mislukkingen met grootschalig bedoelde ict-projecten zouden toch te denken moeten geven, dat er grondig iets anders moet.

Op stelselschaal is een modelleermethode niet zoiets als een recept en het conceptuele model het onwrikbare resultaat. Informatiekundig modelleren vergt voortdurende overweging van (populair gezegd: reflectie op) de activiteit inclusief methode. Zoals Baumann aangeeft:

Dichten bedeutete für Musil immer auch ein Wissen um die Dichtung; [...] die Dichtung [vereinigt] zugleich Kritik und Auslegung in seltener Helligkeit[. p. 7] Thema und Struktur [gestalten] sich wechselseitig [...] aus[. p. 202]

Wie echter niet van kritiek enzovoort gediend is, ontzegt prompt zowel zichzelf als overige betrokkenen – en op stelselschaal is hun aantal gauw groot, zo niet opnieuw grenzeloos – opbouwende bijdragen. Als aansporing tot noodzakelijke paradigmawissel enzovoort heb ik daarom uit Baumanns **Robert Musil, Zur Erkenntnis der Dichtung** nog enkele m.i. relevante tekstpassages, het is slechts een kleine selectie, overgenomen. Van verdere opmerkingen onthoud ik me hier. Inmiddels kan ik daarvoor verwijzen naar van alles en nog wat dat ik eerder schreef. En een paradigmawissel moet iedereen toch zelf – durven – doen:

[E]in wechselseitiges Relativieren bleibt unvermeidlich[. p. 9] Zum einen ergibt sich daraus, wie wenig eine Benennung die Identität verbürgt, wie das Fragwürdige der Person [und, allgemein, des Objekts] sich damit keineswegs löst, zum andern wird offenbar, welchen Wirklichkeitsgrad mögliche Annahmen besitzen. [...] D]ie auf solche Weise berufenen Gestalten verflüchtigen sich nicht, sondern vervielfältigen sich.[p. 11] Das [...] Feld vereinigt [...] Beweglichkeit, Vielgestaltigkeit, die schöpferischen Möglichkeiten jedes Augenblicks. Jeder Vorgang, jeder Moment wird nicht auf das Eindeutige reduziert, er erscheint als Komplex aus [...] den Variablen mit ihren zahlreichen Lösungsmöglichkeiten und den Annäherungswerten der Erkenntnis [...]

bezogen [...] auf das Sich-Wiederholende, auf ein Raster von Gesetzen, Formeln und Erfahrungsreihen. Über diesem vorgezeichneten Muster lassen sich zahllose Geschichten erfinden, Vorlagen für auswechselbare Figuren, Entwürfe, Einbildungen. [...] Zeit, Ich, Ort erweisen sich somit als Gestaltungsmöglichkeiten [p. 12] ohne Festigkeit, bilden jedoch einen unentbehrlichen Teil der sich verfestigenden Gestaltung.[p. 13] Die Genauigkeit mißtraut dem eindeutigen, welches vereinfacht; sie bemüht sich um das Mehrdeutige [und] erkennt das Verbindende in allen Strukturen[. p. 17] Das Spannungsverhältnis beherrscht alle Beziehungen; er waltet [...] eine unablässige Integration der Ausdruckswerte. [...] Dieses Feld ist [...] der Inbegriff aller Relationen; nichts läßt sich aus diesem beziehungsge-spannten Feld herauslösen. Jegliches ist vielmehr durch das Ganze, dem es angehört bedingt, mit allem so unlöslich verknüpft, daß es nur aus diesem Miteinander bestimmt werden kann[. p. 18] Es gibt nichts Zusammenhangloses[. ...] Zusammenhänge heben die unabhängigen Bedeutungen auf und erweisen sie als abhängige Variable.[p. 19] Es entsteht jener ausgedehnte Möglichkeitsspielraum[. p. 25 D]ie Pluralität [...] ist dementsprechend durch eine vielbezügliche Darstellungstechnik erreicht. [...] Die stereometrische Struktur ermöglicht es [...] die Zusammenhänge sinnvoll [...] zu erfassen[. p. 26] Dieses Miteinander birgt unwägbar e Möglichkeiten[. p. 27 A]lles bildet ein engmaschiges Netz von Beziehungen, ein Experimentierfeld[. p. 33] Immer neue Zusammenhänge und Konstellationen bieten sich als Lösungsmöglichkeiten an, die Pluralität jeder Situation erscheint sinnfälli g.[p. 34] Das Ruhende wird als potentielle Bewegung aufgefaßt[. ...] Nichts vermag schematisch fixiert zu werden, vielmehr lebt alles aus dem Wesen seiner Pluralität und aus dem jeweiligen Zustand des Betrachters.[p. 38] Das Vieldeutige erscheint genau, und in diesem Zeit-Raum bildet sich das Netzwerk beziehungs voller Vereinigungen[. p. 39] Musil meistert das Korrespondenzprinzip, die komplementären Zustände und koexistierenden Möglichkeiten[. p. 44] Simultanität und Vielgesichtigkeit, das Mehrwertige und Vieldeutige[. ...] Auf diese Weise erschlosse sich das komplexe Mit- und Gegeneinander, ließen sich die verschiedenen und doch einander zugeordneten Bewegungsrichtungen und Sichtweisen erkennen; es entfiel e damit aber auch jener Rest des äußerlichen Ordnungsprinzips, der leicht Mißverständnisse stiftet.[p. 50 E]rfindungsreiche Zusammenhänge und Verknüpfungen stellen sich her.[p. 51] Die Wiederholung bereitet dem Menschen äußersten Zwang und verleiht ihm höchste Freiheit. Hier sind ihm die Konstellationen gegeben, zu denen er Variable entdecken, Lösungsmöglichkeiten [p. 62] suchen muß.[p. 63] Die Feldstruktur [...] erscheint [...] zwingend deutlich: ein unauflösbares Miteinander von Wechselbeziehungen, koexistierenden Möglichkeiten: Figuren, Zeit, Raum, Welt stehen in einem simultanen Abhängigkeitsverhältnis.[p. 69 Es] bleibt [...] deshalb auch entscheidend wichtig, alle Übergänge zu verfolgen, wie ein Mensch[, oder, allgemein, ein Objekt] aus einer Situation in die andere gerät.[p. 73] Auf diesem Wege kommt es zu unerschöpflichen Kombinationen in Erscheinung und Ausdrucksweise [...], zu unabsehbaren Spielmöglichkeiten in den [... B]beziehungen.[p. 80] So unerschöpflich die [...] Möglichkeiten, so begrenzt bleiben die [...] Ablaufarten[. ...] Daraus empfängt die Dichtung Musils ihre Konsistenz[. p. 81] Die Abhängigkeitsverhältnisse von der augenblicklichen Situation, der Umgebung und Blickrichtung lichtet [Musil] auf.[p. 96] Der Feldcharakter [...] bestätigt sich in derart dichten Relationen, die nichts in einem ablösbaren Für-sich-Sein belassen; alles und jedes wird Ausdruck und Inbegriff des Ganzen.[p. 99 de]s Wissen um das Vereinigte im Getrennten und des Trennenden im Vereinigten[. ...] Musil [gewinnt] dem Vorhandenen aus dieser Sicht neue Möglichkeiten [...] ab und [entdeckt] ungeläufige Integrationen[. p. 104] Der unaufhaltsame Prozeß des Trennens und Verbindens schafft auch die fruchtbaren Wechselverhältnisse zwischen dem wirklichen und Möglichen[. p. 105] Wie wenig Begriffe [...] der Welt entsprechen, wie fragwürdig und «mehrsinnig» sie bleiben, beschäftigt Musil unaufhörlich, und es bleibt ihm nicht verborgen, daß ihr aufschließendes Vermögen ungleich geringer bewertet werden muß, als man vielfach unkritisch anzunehmen geneigt ist.[p. 114 D]ie verstandesmäßige Modelltreue gewinn[t] unwillkürlich den Zug zum Panoptikum; nicht das flache Definitive übt eine Anziehungskraft aus, vielmehr jene Ausdrucksmöglichkeit, die nicht fixiert, sondern

unablässig frisch hervorgebracht werden muß[. ...]In diesem Vorgang bedeutet Vereinigung niemals ein Ziel, sondern den endlosen Weg.[p. 115] Das Prinzip spannungsvoller Vereinigungen ist bei Musil derart wirksam und alles durchdringend, daß es zum Schlüssel seiner Dichtung dienen kann.[p. 119] So konjunktivisch diese Entwürfe, so wesentlich die Wahrscheinlichkeiten an Stelle der Wahrheit treten, so wenig waltet Willkür in alledem; auch die Möglichkeiten gehorchen Gesetzen; nur sind die umfassender, komplexer, jedoch nicht minder bindend. [...] Musil hat den «Möglichkeitssinn» nicht erfunden; von den griechischen Denkern hat er sich vererbt[. p. 173 A] analogisch reihen sich die Möglichkeiten nebeneinander, einmal mehr konvergierend, dann wieder divergierend[. p. 176] In der Anlage des Ganzen versucht Musil [...] vielfache Lösungen, Gruppierungen, Konstellationen.[p. 177] Die Aussagen [...] sind komplementär [...], Analyse und Synthese in einem[. p. 180] Die Dichtung Musils erschöpft sich nie in der Notdurft des Einseitigen, sie berücksichtigt vielmehr in allem ein Vielfaches an Möglichkeiten; [...] zugleich werden alle Zusammenhänge kritisch belichtet[. p. 182] Dieses Leben aus Bezügen, ihr vereinigendes Vermögen, ihre wechselseitige Wirksamkeit, das Variable und Reagible, ihre Spannweite [...] entfaltet Musil in kaum überbietbarer Dichte. An solchen Relationen lassen sich die koexistierenden Zustände und Möglichkeiten überraschend und selbstverständlich, vertraut und befremdend, aber immer überzeugend nachweisen.[p. 189] Dies führt jedoch zu keiner Indifferenz, sondern zu einer unermeßlichen verantwortungsbewußten Erweiterung und zu einem erhöhten Anspruch; nicht eine Vernichtung oder Nivellierung des Verbindlichen wird erstrebt, sondern ein höherer Grad von Genauigkeit, indem die [...] Möglichkeiten einbezogen und die [...] Forderungen berücksichtigt werden[. ...] Die musilsche Welt [...] entfaltet [...] das [...] Miteinander, aus zahllosen individuellen Brennpunkten, Institutionen, Komplexen, geistigen und [p. 190] materiellen Energien; alles bleibt von allem abhängig und wird allem zugeordnet[. p. 191 D]ir Abhängigkeit wie die Pluralität aller Erscheinungen offenbart sich mit jedem Augenblick. Vor allem aber bezeugt sich hier das Gesetz des Komplementären[. p. 195 Es] führt zu nichts, bereitet aber alles vor.[p. 201] Alles gewinnt Bedeutung aus dem Zusammenhang, aus den entscheidenden Wechselwirkungen. [...] Im Wort begegnet sich das konstante mit dem Variablen, und es kommt darauf an, aus beidem die jeweils angemessene Bedeutung zu kombinieren[. p. 203] Jedes Wort mit seinem Bedeutungsfächer hängt von Zusammenhang wie auch von dem jeweiligen Einschub des Persönlichen ab.[p. 205 D]ie Sprache [...] behält zwar ihre alltägliche Erscheinung, gewinnt aber ihre ursprüngliche Vielwertigkeit zurück[. ...] Bedeutungen, Beziehungen, das Sich-Wandeln und Ablösen schaffen einen [...] Zusammenhang.[p. 206] Musil wagt die verschiedenartigsten Verbindungen und er entdeckt noch unausgeschöpfte Verbindungsmöglichkeiten, um seine Aussagewerte zu differenzieren[...] So verknüpfen die musilsche Vergleiche immer wieder Unmittelbarkeit und Reflexion, das Augenblickliche der Situation mit zeitloser Bestimmung[. p. 209] Solche Vergleiche bilden das Spannungsfeld des Ungetrennten und Nichtvereinten. [...] Das Komplexe, Vielbezügliche wie Vielwertige, der veränderliche Stellenwert des Einzelnen, das Austauschbare wie das im Vergangenen und Gegenwärtigen gleichermaßen Verflochtene,[p. 210] offenbart sich hier ebenso selbstverständlich wie erregend[. p. 211 s]tets bewegt und offen in der Pluralität der Wege, aber nicht willkürlich oder vage, nachgiebig, jedoch nicht unverbindlich[. ...] Hier wird die Möglichkeit eines asymptotischen Abbaus geboten[. p. 220] Werte und Eigenschaften werden abhängig von Umständen; Zusammenhänge bestimmen den jeweiligen Sinn.[p. 221] Das Verfahren der Darstellung und das Verhalten des Autors werden davon in gleicher Weise betroffen.[p. 222] Vorstellen und nachdenken steigern sich gegenseitig[. p. 231] Die Beweglichkeit des Geistes wird unermüdlich erprobt, immer neue Bezüge und Abhängigkeiten [...] entdeckt, aber auch [...] die stetige Nötigung, das Leben zu denken und das Denken zu leben.[p. 232] Eine Unersättlichkeit des Konstruktionsvermögens äußert sich darin[. ...] Die Wechselwirkung von Wollen und Können, Schaffen und Analysieren erschöpft sich nie[. p. 235]

Oeps, mijn selectie is wat omvangrijk geraakt. Hoe dan ook, over semiosis op z'n (dia-)eneadisch gesproken, dat lijkt mij zo langzamerhand wel duidelijk. Dat moet o.a. methodisch gevolgen hebben voor modellering van betekenissen in hun stelselmatige – dynamiek van – variëteit. Met zijn allerlaatste zin stelt Baumann dat Musils werk

zählt [...] zu den seltenen Dichtungen, die sich nicht als Schöpfung vollenden, sondern im Schöpfungszustand erhalten.[p. 239]

Dat is precies wat er aan een stelselmatig betekenissenmodel gewoon moet zijn. Want de reële variëteit van maatschappelijk verkeer verandert. Infrastructuur voor – het aspect van – informatieverkeer moet daarvoor zgn passende variëteit bieden, dus veranderingen netzo stelselmatig minstens kunnen volgen.

70.74

Tijdens ons gesprek, vorige week, zei ik jou de verwijzing naar een modelleervoorbeeld met Metapatroon te sturen. [Je collega] kent het goed, en nog veel meer; desgewenst kan hij je er verder mee helpen. Zie [Ingezetene, ontwerp van een contextueel-semantisch diagram met Metapatroon](#). De clou staat daar meteen linksonder op het allereerste blad:

Voor elk begrip luiden volgens Metapatroon de principiële vragen:

- Gelet op de relevante schaal, staat zijn eenduidigheid vast?
- Zo niet, welke (andere) begrippen verschaffen context?

Graag herhaal ik met nadruk dat ik het er helemaal mee eens ben om de Rechtspraak(organisatie) inclusief informatievoorziening principieel als behorend tot een, zoals het in het rapport **IV Koersdocument 2018 – 2013** heet, “ecosysteem” resp. “digitaal ecosysteem” te beschouwen. Zo'n – wat ik dan noem – stelselmatige oriëntatie is daarmee zelfs hèt baken voor de koers.

Zullen wij er met z'n tweeën eens over doorpraten, ik bedoel over wat er informatiekundig allemaal concreet en praktisch verandert door stelseloriëntatie, als je toch in Den Haag moet zijn? Wat mij betreft is het van zo'n, zeg maar, informeel gesprek nog niet ècht gekomen. Tja, ik bemoei me er ook maar als deskundige vrijwilliger mee, dus graag of niet. :-)

70.75

Ter informatie. Ik probeer het met [de adviseur IV strategie en beleid] maar persoonlijker te maken, en zonder – met zo min mogelijk? – risico voor besluitvorming over de a.s. proef; een wat omvangrijkere tekst heb ik dus maar weer tussenuit gehaald.

begin geschrapte tekst

Nota bene, opzet van data – ik zou zeggen: informatie, maar goed – verschilt op stelselschaal voor “digitaal werken” en “digitale toegankelijkheid” echter kwalitatief van wat nog werkt per betrekkelijk kleinschalige toepassing.

Ik begrijp dat het je moeilijk valt om je van zulk methodisch verschil zo gauw een concrete voorstelling te maken. Maak jezelf daarover beslist géén verwijt; vooralsnog is helaas bijna niemand zo ver. Zelf schreef je mij dat jij “geen architect of datamodelleur ben[t].” :-) Mede daarom is inderdaad allesbehalve vreemd dat – ook – jij het, zoals jij erbij vermeldde, van “stukjes over Metapatroon [...] niet gemakkelijk v[i]nd[t] te begrijpen wat er staat” (en stellig heb je eenzelfde oordeel over dit emailbericht). Voor gedegen begrip moet je, zoals ik tijdens ons latere gesprek toelichtte, àndere

veronderstellingen kennen en volgen. Zoals elke studie vergt dat uiteraard nogal wat tijd en moeite, en al helemaal zodra afleren de voorwaarde voor aanleren is. Dat ik je daarop wijs, neem je mij als boodschapper hopelijk niet kwalijk. Nu ik toch bezig ben met het overbrengen van een boodschap, haha, kan je de waarschuwing op prijs stellen dat – wat in het koersdocument ook een pijler heet – “doelmatige IV” een illusie blijft zonder consequent ecosystematische c.q. stelselmatige behandeling van data-als-grondstof-en-product? Terecht staat in bedoeld koersdocument o.a. aangegeven, dat “[e]en belangrijke succesfactor is dat we goed in staat zijn de eisen (requirements) te specificeren waar IV oplossingen aan moeten voldoen.” Maar om serieus ‘mee te doen’ op stelselschaal is dus een kwalitatief andere aanpak nodig dan de, zeg maar, traditioneel-toepassingsgerichte. Zo is een stad iets anders dan een huis, terwijl ertussen verband bestaat. Ter vergelijking, zolang ‘we’ voor een stedenbouwkundige opgave abusievelijk menen dat we slechts allemaal huizen bouwen, één voor één, ontbreekt samenhang (en scheppen ‘we’ aldus vanaf een bepaald aantal huizen vooral wanorde). Intussen kan het overigens met een zgn informatieronde vlot, beheersbaar en goedkoop lukken om reeds bruikbaar overzicht te bieden met informatie uit – registers behorend bij – apart opgezette toepassingen; in navolging van debiteurenbeheer griffierechten is dat voor de zgn multiproblematiek mbt schulden de bedoeling met de a.s. proef (maar meteen wel zoveel mogelijk in stelselmatige richting opgezet, dwz overeenkomstig de opgegeven koers).

einde geschrapte tekst

Het is natuurlijk triest dat we ons gedwongen voelen om, zeg maar, voorzichtig met deskundigheid te zijn. Een beetje troost, nee, helpen doet het ook niet, biedt dan een boek dat ik gisteren in een kringloopwinkel kocht (Engelstalige boeken € 0,50 per stuk). Het is een gloednieuw exemplaar van **The Stupidity Paradox** (Profile Books, 2016) door Mats Alvesson en André Spicer. Zoals de ondertitel luidt behandelen zij “The Power and Pitfalls of Functional Stupidity at Work.” Inmiddels heb ik het voorwoord en de inleiding gelezen:

[M]any [...] organisations have become engines of stupidity. [...] Otherwise smart people stop thinking and start doing stupid things. They stop asking questions. They give no reasons for their decisions. They pay no heed to what their actions cause. Instead of of complex thought we get flimsy jargon, aggressive assertions or expert tunnel vision. [...] Careful analysis and independent reflection decay. Idiotic ideas and practices are accepted as quite sane. People may harbour doubts, but their suspicions are cut short.[p. xi]

Ik vind het helaas angstig herkenbaar:

To understand why smart people buy into stupid ideas, and often get rewarded for doing so, we need to look at the role that **functional stupidity** plays. Functional stupidity is the inclination to reduce one’s scope of thinking and focus only on the narrow, technical aspects of the job. You do the job correctly, but without reflecting on purpose or the wider context. Functional stupidity is an organised attempt to stop people from thinking seriously about what they do at work.[pp. 8-9]

Zo is het prompt logisch om doelmatigheid tot koerspijler te verklaren. Voor een onderdeel van de Rechtspraak(organisatie) is dat extra, ik druk me maar voorzichtig uit, :-) merkwaardig. Hoezo doeltreffend, hoezo maatschappelijk verkeer?

Rather than thinking about outcomes, [people] focus on the techniques for getting things done. And the thing to be done is often to create the right impression. [...] You need to be relatively intelligent to be functionally stupid.[p. 9]

Wat Alvesson en Spicer schrijven is tragikomisch in zijn feitelijkheid. (Want) uit pure ònmacht kunnen we er beter ook maar om lachen. Nou ja, volledig onmachtig zijn we ook – nog? – niet, maar om desondanks wat opbouwends te doen c.q. gedaan te krijgen vergt dus nogal wat moeite:

Many organisations claim they rely on well-educated, reflective, bright people who are eager to learn. The sad reality is that they actually rely even more on almost the opposite: discipline, order, mindless enthusiasm, conformity, loyalty and a willingness to be seduced by the most ludicrous of ideas.[p. 17]

Wanneer kunnen we zo'n analyse 'gewoon' delen? Ik vrees dat Alvesson en Spicer een betere samenvatting geven van de voorgestelde IV koers dan ik onlangs probeerde. Als ik in hun boek meer toepasselijke tekstpassages tegenkom, laat ik ze jullie ook graag weten.

70.76

Wederom ga ik wat schrijven, inderdaad, mede in de hoop dat het resultaat bijdraagt om ooit nog wat geld te verdienen. Tja, er is alom veel om informatie te doen, doorgaans onder de noemer van data, terwijl vrijwel niemand ervoor open staat om het betekenisaspect grondig na te gaan. Nee, ik krijg dat nooit veranderd. Maar aan het erbij laten zitten ben ik nog niet toe. Dat ogenblik komt natuurlijk wèl. Dus vooralsnog voor de zoveelste keer maar eens wat opgooien.

70.77

Zoals aangekondigd heb ik de a.s. proef toegelicht en daarbij in, haha, over koers gesproken, achtereenvolgens ruimere perspectieven geschetst.

Algemeen

Een probleem komt vrijwel nooit in afzondering voor. Zgn multiproblematiek is daarom zelfs regel ipv uitzondering. Alsmaar omvattender gedigitaliseerd staat relevante informatie doorgaans verspreid geregistreerd, dwz in allerlei registers (lees ook: informatieverzamelingen, databases e.d.) en dat blijft ook zo.

Allereerst deugdelijke analyse van multiproblematiek vergt aldus vrijwel altijd selectie van informatie uit meerdere digitale registers inclusief het overzichtelijk tonen ervan.

Wanneer welke verwerking van informatie dan ook een natuurlijk persoon betreft moet aan de AVG voldaan zijn; zie artikel 6, lid 1, voor mogelijke grondslagen.

Een zgn informatieronde faciliteert selecteren en presenteren door aansluiting van – afschriften van – registers. Daardoor blijven zulke aangesloten registers òngewijzigd. Voor de Rechtspraak is een informatieronde reeds enkele jaren in gebruik voor landelijk debiteurenbeheer griffierechten.

Brede Schuldenaanpak en r/Rechtspraak

De staatssecretaris SZW treedt op als coördinerend bewindspersoon voor multiproblematiek onder de noemer van armoede en schulden. Zo is een Samenwerkingsverband Brede Schuldenaanpak ingesteld. Ook de Rechtspraak draagt aan oplossing(en) bij, zie daarvoor **Visiedocument schuldenproblematiek en rechtspraak** (werkgroep schulden en rechtspraak, februari 2019). Een rechter 'in' een bepaalde schuldenzaak kan al vlot tot een véél evenwichtiger oordeel komen, indien z/hij kan nagaan of de schuldenaar in kwestie tevens in andere zaken

verwikkeld is. Voor grondslag(en) die voor “rechtmatigheid van verwerking” in aanmerking komen, zie AVG, artikel 6, lid 1.c tot en met lid 1.e.

Proef: zoeken door-de-registers-heen

De Rechtspraak benut voor administratieve ondersteuning van zaken zgn primaire processystemen (pps-en). Hoewel er vier sectoren zijn, is het aantal registers groter. Want voor de sectoren straf, civiel en bestuur bestaat er per pps een register per rechtbank resp. gerechtshof.

Door aansluiting mbt zaakgerelateerde informatie van die registers – of in eerste aanleg van afschriften ervan – op een informatierotonde kan er volgens opgegeven waarden van criteria in één moeite door in alle aangesloten naar overeenkomsten gezocht worden. Voor elke soort pps-register moet daarvoor worden nagegaan welke natuurlijk-persoonsidentificerende informatie eventueel geregistreerd staat en welke daarvan over en weer gemeenschappelijk voorkomen.

De proef wordt uitgevoerd met gepseudonimiseerde pps-registers. De uitkomst helpt om vervolgens ook duidelijker de afweging voor relevante AVG-grondslag(en) te maken.

De waarschuwing is op z'n plaats dat nauwkeurigheid te wensen over kan laten. Indien de achternaam van een zaakpartij zonder verdere controle in een pps-register wordt aangetekend, kan de spelling ervan voor verschillende zaken met één en dezelfde zaakpartij afwijken; tot een dekkend overzicht voor de natuurlijke persoon in kwestie komt het dan niet; nauwkeurigheid loopt overigens zeer snel op door gecombineerd volgens – waarden voor – meerdere criteria te zoeken (maar dan moeten die wel beschikbaar zijn). Ipv te weinig kan een overzicht ook te veel informatie bieden; dat gebeurt wanneer de zoekcriteria gelden voor meerdere natuurlijke personen; ook daartegen helpt meestal een combinatie van criteria. Een ruwe schatting van de tijdbesteding door Information Dynamics (ontwikkelaar: Martijn Houtman) voor een proef zoals hierboven geschetst bedraagt n uren per soort pps-register. Voor vier sectoren tegelijk gaat het om ca. 4xn uren.

Operationeel gebruik door rechters

De proef kan niet mislukken. De informatierotonde is immers allang met succes in gebruik door de Rechtspraak, en informatiekundig is de toepassing voor de multiproblematiek ‘armoede en schulden’ méér van hetzelfde. Dat kan dus niet missen (mits de voorwaarden ervoor vervuld zijn).

Thans bestaat echter over allerlei factoren nog te veel onzekerheid om een redelijke schatting van tijdbesteding door Information Dynamics te geven om de overgang van proef naar operationeel gebruik te begeleiden. Voorop staat het gebruik conform de AVG – geregeld – is. Daarna is het vooral de vraag wie tot zulke zoekacties bevoegd is; dienovereenkomstige maatregelen voor – beperking van – toegang moeten vooralsnog met de huidige autorisatiemiddelen getroffen worden. Voorts moet worden nagegaan in hoeverre de eerdere pseudonimisering, voor de proef dus, representatief genoeg was.

Perspectief: stelselmatige hoedanighedenverbijzondering voor informatiekwaliteit

Voor landelijk debiteurenbeheer is de nauwkeurigheid structureel verbeterd door ter identificatie op stelselschaal een dienovereenkomstige zgn sleutel(informatie) te bepalen. Er ontstaat strak stelselmatig verband door de passende waarde van die stelselsleutel toe te voegen, zeg maar, plaatselijke registraties in de afzonderlijke

registers. Dat maakt het mogelijk om wat voorheen 'eigen' debiteuren per rechtbank enz. waren, voortaan als landelijke debiteur te behandelen (en anders was de rekening-courantregeling voor griffierechten uiteraard nooit uitvoerbaar geraakt). Die opzet volgens explicitering van verband middels stelselsleutel kan worden veralgemeniseerd met voordelen voor nauwkeurigheid (als voornaamste factor van informatiekwaliteit). Daarvoor moeten zgn hoedanigheden stelselmatig verbijzonderd zijn (waarvoor Information Dynamics reeds een passend informatiekundig ontwerpmodel heeft opgesteld).

Voor het aanbrengen van expliciet verband middels stelselsleutel is de mogelijkheid voor zoeken-door-de-registers heen onontbeerlijk. Alleen op die manier kunnen via overzicht gerichte suggesties voor het opnemen c.a. aanpassen van informatiewaarden in resp. registers worden gedaan. De ervaring met debiteurenbeheer griffierechten wijst uit dat voor informatiekwaliteit de moeite loont; reeds na korte tijd neemt de tijd zelfs sterk af die beheer vergt, omdat raadselachtige verschillen opgeheven zijn (en er nauwelijks meer ontstaan).

Perspectief: stelselmatige autorisatie

Zoals zoeken-door-de-registers-heen een noodzakelijke voorwaarde vormt voor informatiekwaliteit op stelselschaal, is de geschetste stelselmatige hoedanighedenverbijzondering onmisbaar voor dekkende autorisatie inclusief beheer ervan. Informatiekundig is autorisatie nu eenmaal maatgevend voor stelselmatige aanpak.

De verklaring daarvan voert hier te ver. Nou ja, heel kort dan: Beschouw informatie als een weefsel volgens schering en inslag; elk van hun kruispunten moet eventueel apart 'autoriseerbaar' zijn; voilà, een weefsel niet langer met twee, maar drie dimensies. Dat laat zich slechts beheersbaar opzetten door principieel uit te gaan (!) van die drie dimensies.

De voorstelde proef staat dus allesbehalve l0s. Er is een stelselmatige koers, en die wordt met de proef ingezet.

70.78

Wie meepraat over kunst, ziet meer (in: **NRC Handelsblad**, katern **Cultuur**, 12 september 2019, p. 13) is een kort artikel van Ron Rijghard over de "toenemende aandacht voor de ervaring van bezoekers van musea en theaters." Daarvoor begint hij met de vraag

Hoe vergroot je het effect van kunst op de bezoeker?

Mijn antwoord ook daarop (!) luidt dat semiotiek op z'n enneadisch zo vroeg mogelijk in het schoolprogramma moet zijn opgenomen, zie o.a. [Gevorderde tekenleer voor beginners](#). Rijghard stelt dat

[p]ubliek [...] vaak [snakt] naar uitleg en context[.]

Wat dan helpt is besef à la enneade dat betekenis principieel motivationeel verbijzonderd is. Een zgn kunstwerk moet daarom worden opgevat als configuratie inclusief context. Als verzoek tot inschikkelijkheid telt voor interpretatie principieel de vraag waar0m de maker dat werk-als-teken gemaakt heeft. Wie Rijghard "bezoeker" noemt, blijkt een kunstwerk dan vooral als verzoek van tentoonsteller aan haar/hem c.q. aan zichzelf te moeten beschouwen (want de maker zelf is meestal nergens meer te bekennen). Hoe dan ook vind ik enneadische semiotiek bij uitstek behoren tot de

[n]ieuwe methodes [die] de toeschouwer de ruimte [geven] om zelf zijn beschouwing te formuleren.

Want voor een (kunst)ervaring moet iemand 'uiteindelijk' inderdaad een teken tot zichzelf richten.

Twee pagina's verderop in dezelfde katerneditie is een vraaggesprek van Mischa Spel met "componist/dirigent/pianist" Reinbert de Leeuw opgenomen. Ik meen dat ook een componist telt als een ontwerper. Aldus beschouwd vat De Leeuw m.i. treffend samen waarom het toch zo moeilijk is om een ècht ontwerp gewaardeerd te krijgen:

Een componist bestáát om iets te scheppen wat er eerder nog niet was: daar zit per definitie niet meteen iemand op te wachten.

Tja, een dag later staat er in het katern **Cultuur** (13 september, p. 15) een vraaggesprek van Frank Vermeulen met "staatsrechtgeleerde" Wim Voermans. Ongeveer tien jaar geleden heb ik de hoogleraar in een gesprek getroffen. Toen vertelde hij als opperste wijsheid dat wet(geving) fictie betreft. Geeuw. In een poging tot wat ordelijker verloop van maatschappelijk verkeer bedenken 'we' er nu eenmaal veranderlijk (verkeers)regels voor. Dat is toch helemaal geen nieuw idee? Maar nog steeds eist Voermans oorspronkelijkheid ervoor op:

[K]ijk, het is geconstrueerd. [... H]et recht [is] een verbeelde werkelijkheid[.]

En hij voegt eraan toe:

Daarom snap ik ook wel dat mensen grote aarzelingen kunnen hebben om deze ideeën over te nemen. [... W]e moeten het wetenschappelijker maken.

Als hij nu eens met zichzelf begon? Dan merkt hij vervolgens dat vrijwel iedereen allang weet

hoe het werkt en hoe het politiek systeem een rol speelt.

Voor die les lijkt zijn ijdelheid hem echter dwars te zitten. Nou ja, ernstig is zijn gebrek niet, want ik kan me niet voorstellen dat vèrder iemand hem serieus neemt. Ik deed het dus al niet(, maar waarom niemand o.a. mijn ontwerpwerk serieus neemt, heeft De Leeuw algemeen aangegeven).

70.79

Inderhaast heb ik er alvast de volgende aantekening aan gewijd. Iedereen kan uit [Manifest voor informatieverkeer](#) toch wel opmaken dat ik een nogal principiële opvatting over persoonsinformatie heb. Het veronderstelde zgn eigendom komt m.i. echter niet neer op absoluut beschikkingsrecht van de persoon in kwestie over 'zijn' persoonsinformatie. Dat recht kan bij wet beperkt zijn.

Doorgaans betreft zo'n beperking – de uitvoering van – een overheidstaak. Dat roept de vraag op, eveneens nogal principiële, waaròm een taak eigenlijk tot de zorg door de overheid wordt gerekend (voorzien van wettelijke bepaling ervoor). Dat gebeurt indien diverse belangen aan de orde zijn. Terwijl elk belang op zichzelf erkend is, moet de afweging ervan als van een àndere orde worden behandeld. Voor allerlei van dergelijke afwegingen zijn overheidsinstellingen ... ingesteld (en worden daarmee buiten bemoeienis door zakelijke dienstverleners gehouden).

Afweging van belangen vergt verzameling van relevante informatie. Wanneer de afweging een persoon tot onderwerp heeft, gaat het daarbij dus om allerlei persoonsinformatie. Naar de aard (!) van hun – primaire – taken, nogmaals, met

belangenafweging als crux, zijn overheidsinstellingen daarom verwerkers van persoonsinformatie van zulke, zeg maar, tweede orde; zònder persoonsinformatie te combineren zijn hun, nota bene wettelijke, taken ònuitvoerbaar. Hoewel dit kenmerkende aspect van informatieverwerking door overheidsinstellingen – voor zover ik kan nagaan – niet met zoveel woorden resp. niet met aparte vermelding verwoord is in de overwegingen behorende tot de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG), wijzen m.i. voldoende overwegingen er voldoende duidelijk op. Verwarrend vind ik overigens dan weer wat onder overweging nr 47 vermeld staat:

Aangezien het aan de wetgever staat om de rechtsgrond voor persoonsgegevensverwerking door overheidsinstanties te creëren, mag die rechtsgrond niet van toepassing zijn op de verwerking door overheidsinstanties in het kader van de uitvoering van hun taken.

Het eerste gedeelte van de aangehaalde zin bevestigt volgens mij juist dat een bepaalde “rechtsgrond” het combineren van persoonsinformatie omvat voor de afwegingstaak mbt verschillende belangen in het maatschappelijk verkeer. Daarmee lijkt mij het tweede gedeelte van de aangehaalde echter in tegenspraak. Ik heb de Engelstalige versie erop nagekeken, en daar luidt de overweging m.i. netzo tegenstrijdig.

Ofwel, als er een deskundige naar kan kijken, graag.
De aanhef van overweging nr 50 luidt:

De verwerking van persoonsgegevens voor andere doeleinden dan die waarvoor de persoonsgegevens aanvankelijk zijn verzameld, mag enkel worden toegestaan indien de verwerking verenigbaar is met de doeleinden waarvoor de persoonsgegevens aanvankelijk zijn verzameld. In dat geval is er geen andere afzonderlijke rechtsgrond vereist dan die op grond waarvan de verzameling van persoonsgegevens werd toegestaan.

Ik zou zeggen dat tot de “doeleinden” waarvoor een overheidsinstelling “persoonsgegevens [...] aanvankelijk verzameld” – dus – vrijwel altijd de mogelijkheid behoort tot het combineren ervan met andere “persoonsgegevens” (en dat moet inderdaad in de desbetreffende “rechtsgrond” bepaald zijn). Nogmaals, het zou mooi zijn indien binnenkort de gehele AVG met passende deskundigheid wordt bekeken. Ik verwijs hier in de gauwigheid slechts naar twee overwegingen die mij meteen als relevant opvielen. Mijn algemene idee is dat voor het combineren van persoonsinformatie reeds de grondslag bestaat voor overheidsinstellingen gelet op de aard van hun wèttelijk bepaalde taken, te weten afweging van verschillende belangen. Wat “rechtmatigheid van de verwerking” volgens de AVG betreft, komt daar als grondslag volgens mij dan allereerst artikel 6, lid 1.c, in aanmerking. Daarin kan ik me echter vergissen, en daarom moet er maar eens ‘goed’ naar worden gekeken om voor verwerking van persoonsinformatie stelselmatig (!) rekening te kunnen houden met wat kenmerkend voor overheidstaken is. Het is verspilde tijd en moeite om telkens incidenteel te regelen wat structureel telt, en als zodanig feitelijk allang geregeld ... is.

70.80

Of ik helemaal stil heb gezeten? Integendeel. :-) Ik zou nog laten weten of ik in **The Stupidity Paradox** (auteurs: Mats Alvesson en André Spicer) verdere belangwekkende tekstpassages kon ontdekken. Ik vrees dat zowat de gehele inhoud van hun boek herkenbaar is voor wie redelijk onbevangen ervaring – gehouden –

heeft met werken, althans, met wat daarvoor in organisatorisch verband moet doorgaan. Zo is het idee dat kennis resp. deskundigheid wordt gewaardeerd doorgaans vals. Daarentegen,

it is more about creating an image.[p. 32]

Ofwel,

PowerPoint presentations [are] crucial for making everybody happy.[pp. 34-35]

Iedereen? Het helpt uiteraard niet, dat tegenwoordig vaak juist

top management has no knowledge of real interest in what [i]s really going on. All they want [... i]s positive news and reassurance.[p. 35]

Inderdaad, het verschaffen van – valse – voorlichting vergt uiteraard ook weer deskundigheid, maar die is dus kwalitatief anders dan wat nodig is om – ik noem ze kortweg maar – echte problemen op te lossen c.q. echte kansen te benutten (dwz veranderingen waarvan ook en vooral andere mensen dan de nota bene formeel verantwoordelijk gestelde besluitvormer zelf en/of haar/zijn beleidsvoorbereiders resp. –uitvoerders voordeel zullen ondervinden). Mijn diagnose is dat vrijwel iedereen er géén idee van heeft dat de aard van de opgaven verkeersmatig is. Met verbetering van – voorzieningen voor – verloop van maatschappelijk verkeer valt er voor een deelnemer eraan in bijbehorende hoedanigheid ook zelf pas structureel (!) voordeel te behalen. (Want) daarvoor is bevordering van evenwichtige(r) verhoudingen onontbeerlijk. Andersom lukt het structureel natuurlijk nooit. Ja, als het ‘goed’ is, ondervinden andere maatschappelijk-verkeersdeelnemers daarvan dus óók voordelen.

Zgn managers en – doorgaans zelfbenoemde – leiders gaan echter uit van concurrentieverhoudingen waartoe zij investeren. Daardoor bestaat een voordeel voor henzelf uitsluitend middels een nadeel voor anderen (die vroeg of laat overigens, herstel, feitelijk het geld voor de investering leveren). De eis van ander nadeel tegenover eigen voordeel maakt en houdt een, zeg maar, infrastructurele insteek onbegrijpelijk voor wie zich principieel in concurrentie waant, alle retoriek van klantgericht c.q. burger-centraal te spijt. En wie aldus concurrerend succesvol gelooft te zijn, moet tevens menen ‘het’ beter te weten, Tja,

their overwhelming belief in their own intellectual superiority blinds them to their own stupidities.[p. 36]

Zonder het ons bewust te zijn geldt dat

[w]e are locked in a desperate quest to show that we are not stupid.[p. 40]

Maar hoe houden ‘we’ ons gevangen? Nee,

[n]ot necessarily with hard work to cultivate our knowledge and intellect – that is difficult and demanding.[p. 40]

Voor wie er enige aanleg voor heeft lukt het véél gemakkelijker, inmiddels mede dankzij beschikbare communicatiemiddelen op basis van digitale technologieën voor zowel onmiddellijk als grenzeloos bereik(potentieel). Nogmaals,

[i]t is more about creating an image.[p. 32] A good illustration of the stupidity trying to appear intelligent can be found in the commitment to information and knowledge asserted in many organisations.[p. 41]

(Ook) dat komt bekend voor, nietwaar? De vraag waartoe informatie dient, raakt prompt overgeslagen. De zender doet alsof het antwoord vanzelfsprekend is, waardoor de geïntimideerde ontvanger zich ervoor schaamt zijn terechte onwetendheid te laten blijken; helaas is **De nieuwe kleren van de keizer** geen sprookje (en vergeet niet dat de figuren die zich als wevers voordoen dat helemaal niet zijn; zie verderop opmerkingen over vermeende deskundigheid). Waar was ik? Oh ja, het betekenisaspect van informatie wordt klakkeloos bekend verondersteld. Laat staan dat, zeg maar, informatieposities van deelnemers aan maatschappelijk verkeer in hun onderling relevante hoedanigheden stelselmatig wordt overwogen op de reële verkeersmatige schaal. Om dat wèl te – over kennis gesproken: kunnen – doen vergt dus allereerst een (paradigma)wissel naar verkeersoriëntatie. Aan een pleidooi voor de noodzaak dáárvóór komen Alvesson en Spicer helaas nog niet toe. Maar hoe dan ook terecht stellen zij dat

[w]e might expect that that [...] repeated failures would raise questions.[p. 47]

Mijn idee is dat verantwoordelijke functionarissen relevante vragen niet zozeer moedwillig onderdrukken, maar dat zij ze domweg niet herkennen. Over functionele domheid gesproken ... Dat maakt verandering echter nòg moeilijker. Want wie bewust iets ontkent, heeft er tenminste aandacht voor gehad (ook al suggereert z/hij van niet) en kan daarom alsnog door een treffend argument overtuigd raken (indien z/hij omstandigheden als zodanig is gaan ervaren). Indien iemand echter nog niet eens tot zulke aandacht in staat is, ontbreekt wel erg veel nodige (voor)kennis. Daaraan gaan juist mensen mank die zich veel- zo niet alwetend wanen, herstel, die een vals beeld uitdragen waarmee zij gebrekkige kennis verhullen (en daarom meestal ook weer volgens hun beperkende, kortzichtige idee van concurrentieverhoudingen áfwijzend zullen reageren op de opbouwende bedoelde suggestie dat ze nog iets kunnen leren; zij ervaren immers het gevaar van ontmaskering en om hun valse beeld te handhaven doen ze ook verder alsof het ònterechte kritiek betreft waaraan slechts de ànder schuldig is). Kortom,

[w]hen something fail[s], they just move [...] on to the next thing. [...] The lesson they learn [...] is how to make their lives easier by turning a blind eye to things that did not bring positive feedback and not spending too much time exploring what happened and why.[p. 47] Skilled incompetence [...] stumps people from learning. [...] Because these defensive routines ma[k]e people feel good, they cl[i]ng on to them.[p. 63]

Dat schiet niet op, integendeel, want

[t]he only way out of doing stupid things is critical thinking and reflection.[p. 51]

Dat vind ik overigens nog – veel – te weinig. Uiteraard moet herhaling van fouten worden vermeden. Maar voor een (ver)nieuwe(nde) poging moet er een samenhangend idee bij van zowel (verander)doel als bijbehorende (verander)middelen: ontwerp. Intussen kan onverminderd

[i]gnorance [...] be a great spur for unreasonable action. An excellent example of this is when senior managers adopt a new [...] technique[. ... Where] managers [a]re usually ignorant of the technical details [...], they have unrealistic expectations of its potential. [...] This ignorance means most managements can charge headlong into implementing new fads and fashions that they don't understand.[pp. 64-65] Executives who control modern organisations – in particular large and public ones – are eager to show they are up to date.[p. 151]

Rara, hoe komen managers op zulke averechtse ideeën? Daarvoor luisteren zij naar zgn adviseurs met herhaalde mislukkingen als hun loopbaan- resp. verdienmodel. Waar komt de koers zoal op neer? Volg technologische trends! Wie dat adviseert heeft evenmin enig verkeersmatig annex –kundig benul:

These tiny professional worlds often narrow people's outlook.[p. 132 Professionals tend to] become rather rigid and negative about what does not fit into their worldview[, with such alienation increased by] the construction of ever-narrower sub-specialisms[. p. 133]

De lamme blijkt ook niet te kunnen zien, en de blinde blijkt tevens niet te kunnen lopen; de blinde lamme blijft er fors aan verdienen, terwijl de lamme blinde alsmaar verder carrière maakt. Het loopt telkens mis buiten hun zgn samenwerking waarmee zij wèrkelijke deelnemers aan maatschappelijk verkeer tegenwerken:

Ignorance can be an important motivator. Often it is people who are ignorant of the potential chances of success who are the keenest to act. [...] Th[ere] is the tendency of people with very low levels of skill to systematically and unreasonably overestimate their abilities.[p. 65] To deal with [...] disappointments, some simply move on to the next fad or fashion[. p. 124] Top management are often more concerned to convey that they are doing something than worried about what the outcome actually is.[p. 166]

Het probleem is dat

many people who should know better often overlook [...] vital or blindingly obvious points. [They are t]rapped within what they kn[o]w[. p. 66]

Waardóór iets vanzelfsprekend is, zijn veronderstellingen (lees ook: is een paradigma). Maar om iemand haar/zijn veronderstellingen te helpen wijzigen, is een èxtra moeilijke opgave. Nota bene, reflectie vergt vooral dat iemand zichzelf de vraag naar haar/zijn veronderstellingen stelt. Zo van, je hebt kritiek op de veronderstellingen van een ànder. Maar hoe staat het met die van jezelf? Zijn die dan wèl berekend op de opgave die je, klopt, ook weer ... veronderstelt? Alvesson en Spicer onderscheiden functionele domheid. Zij duiden zulke domheid als een sociaal verschijnsel,

[t]his kind of stupidity [being] a normal part of organisational life.[p. 74] Functional stupidity is so widespread in most organisations that it is simply seen as normal.[p. 97]

Zelfs algemener geldig vind ik de indeling dat

[t]here are three tell-tale aspects of functional stupidity: not thinking about your assumptions (what we call reflexivity), not asking why you are doing something (justification), and not considering the consequences or wider meaning of your actions (substantive reasoning).[p. 78]

Er is volgens Alvesson en Spicer wel degelijk een bepaald soort cognitief vermogen nodig voor functionele domheid:

Smart people quickly learn when it pays not to think more broadly. When this happens, they start to engage in **stupidity self-management**.[p. 90] Holding on to an image of oneself despite evidence to the contrary requires a healthy measure of stupidity.[p. 102]

Het is helaas niet zo ingewikkeld om medewerkers daarop uit te zoeken. Door opvoeding en –leiding zijn de meeste mensen er immers ‘grondig’ op voorbereid:

When self-stupidification takes over, we stop asking ourselves questions.[p. 91] This creates a self-reinforcing loop: more functional stupidity begets more (illusory) certainty which in turn creates more functional stupidity.[p. 95] As a consequence, organisations are full of specialists who work on problems as they know them.[p. 135]

Dit leidt o.a. tot

a society of superficial scrutiny, of constant checks to see whether we comply with some arbitrary standard. [...] Compliance[, too,] becomes all about image-creation.[p. 144]

Hier raken Alvesson en Spicer mijn herhaalde suggesties aan Forum Standaardisatie om principieel van oriëntatie te wisselen. Aanpassing echter, indien stelselmatig nodig zoals thans vrijwel overal,

gains from a broader outlook, an ability to see potential connections [...], the capacity to question assumptions and to think differently.[p. 134]

Tot besluit van **The Stupidity Paradox** schakelen de auteurs van analyse van functionele domheid over naar aanbevelingen ter bestrijding ervan. Daarvoor propageren zij ontwikkeling van

the ability to face up to uncertainty, paradoxes and ambiguities.[p. 223]

Wat mij betreft zijn dat eigenschappen die iemand moet op- en inbrengen als ontwerper. En als ontwerper beschouw ik iederéén die zich gesteld weet voor gedragsbepaling in een situatie die haar/hem vooralsnog onbekend is. Wie meent dat haar/zijn ontwerpvermogen tekort schiet voor zo'n opgave, doet er meestal goed aan iemand anders als ontwerper in te schakelen. De vuistregel luidt: hoe stelselmatiger de ontwerpogave, des te generalistischer (lees ook: minder enkelvoudig gespecialiseerd) moet de ontwerper in kwestie zijn. Een echte ontwerper bemoeit zich gauw met van alles en nog wat waarvan z/hij meent dat de opdrachtgever ervoor verantwoordelijk is resp. het zich zou moeten aantrekken. Daarvoor bestaat inderdaad weinig waardering. Daarom gaan ontwerp opdrachten doorgaans – ook weer – naar mensen die valselijk de schijn weten te wekken een wever, herstel, een ontwerper te zijn. Of een opdrachtgever beseft niet eens dat ontwerp(en) ditmaal extra aandacht vergt en aldus de noodzaak bestaat van specialistische aandacht van een generalist ervoor. Ooit schreef ik er trouwens een column over, zie [Specialist in generalisatie](#) (in: **Informatie Management**, 1995, nr 11).

Terug naar Alvesson en Spicer die stellen dat verandering

may be tough. [...] For] critical thinking takes time and effort.[p. 224]

Nogmaals, kritiek vind ik dus niet de crux. Wat opbouwend telt is passend stelselmatig bemeten ontwerp. Dat is inderdaad anders. Dus, ja, inherent eraan is het oordeel dat zoals-het-thans-nog-gaat niet – langer – voldoet. Dat is ook logisch wanneer omstandigheden nogal gewijzigd zijn. Het is daarom niemands schuld dat eerder getroffen voorzieningen e.d. inmiddels achterhaald zijn. Zo gaat dat nu eenmaal. Wel getuigt het van ... domheid om er niets aan te blijven doen. Wie het opbouwende voorstel niet eens kan herkennen, blijft helaas onvermijdelijk steken in een dergelijke beoordeling als kritiek (waarvan overige deelnemers aan maatschappelijk verkeer de dupe zijn).

Het gaat erom hoe mensen alsnog tot overweging volgens andere veronderstellingen te brengen zijn. Daarvoor bestaat geen recept. Over image

gesproken, het helpt m.i. niet dat Alvesson en Spicer wat zij tegenover functionele domheid opperen “negative capabilities” noemen. Zij bedoelen er – het vermogen tot – “critical thinking” mee, en missen daardoor m.i. opbouwend ook en vooral het ontwerpaspect. Hun analyse van functionele domheid is echter zeer onderhoudend. De lezer kan er enige troost aan ontleen. Haar/zijn frustratie als gevolg van kortzichtige tegenwerking blijkt alleszins redelijk. Maar – zoals de auteurs nota bene eerder zo uitvoerig toegelicht hebben – dat maakt de baas c.q. collega’s nog lang niet ontvankelijk voor goedbedoelde en welgemeende tips zoals

[Y]ou should spend some time thinking about the problem first. [...] Gather people’s views – however wrongheaded or upsetting they might appear – and try to start seeing it their way.[p. 226 A]sk [...] disruptive questions[. pp. 227-228]

Het lijkt mij al heel wat indien een individu haar/zijn (n)eiging beseft

[to] see the stupidities of the others but not [his] own.[p. 235]

Als duidelijke aanbeveling blijft dan over, dat

[t]his requires us to go for reflection[. p. 235]

Ondanks wat stellig ons eigen gebrek eraan is, kunnen we proberen om ook iemand anders zover te krijgen. Oh ja, en gehoor aan iemand anders proberen te geven, indien z/hij ons ertoe aanspoort. In elk geval achten Alvesson en Spicer zèlf de kans om functionele domheid te doorbreken klein. Als er zoals helaas meestal niets tegen verschijnselen van functionele domheid valt doen, zo luidt hun advies,

one can try to minimise the harm [...] through taking them less seriously.[pp. 235-236 S]ometimes it is best just to look the other way.[p. 236]

Vaak kan iemand echter helemaal geen kant meer op. Die luxe van dan ook maar eigen vlucht in functionele domheid kan menig deelnemer aan maatschappelijk verkeer zich daarom niet veroorloven, en groeit frustratie. Zelfs aan verwijzing naar expliciet politieke beschouwingen wagen de bedrijfskundigen Alvesson en Spicer zich echter niet. Dat neemt niet weg dat het mij een prima idee lijkt indien een organisatie haar medewerkers allemaal een exemplaar van hun boek schenkt. En voor een fractie van het opleidingsbudget kan een Nederlandse vertaling in opdracht gegeven worden.

[Zie ook **aantekening 70.75.**]

70.81

Op werk van Constantin Brunner (1862-1937) heeft niemand mij ooit gewezen. Nee, door en voor mijn zgn grondslagenwerk krijg ik eigenlijk vrijwel nooit bruikbare suggesties. Ach, dat valt met een ander, wie weet zelfs redelijk nieuw idee ook niet of nauwelijks te verwachten, dwz zolang verder – nog – bijna niemand dat idee serieus heeft – zelfs maar willen – proberen te begrijpen.

Als methode om literatuur te ontdekken waarmee ik subjectief situationisme kan vergelijken, pas ik daarom een variant van de zgn gemanipuleerde toevalsoperatie toe, nou ja, zoals ik begrijp hoe ik daarvoor moet handelen. Mijn insteek met zulke vergelijkingen is, nou ja, voor zover ik mijzèlf motivationeel überhaupt kàn begrijpen, tweeledig. Indien ik redelijkerwijs verwantschap kan aanwijzen en/of juist een vruchtbaar verschil verduidelijken, hoop ik subjectief situationisme alweer aannemelijker te maken. Maar ja, wanneer niemand het werk kent waarmée ik vergelijk, helpt dat niet, of ... werk ik mijzelf aldus zelfs tegen. Met Brunner is de

kans daarop groot, want zijn werk lijkt inmiddels net zo onbekend als het mijne nog steeds is. Dat ten eerste. Ten tweede toets ik subjectief situationisme vergelijkenderwijs. Is dat andere werk wellicht beter geschikt als verklarings- annex handelingskader? Moet ik daarom mijn (basis)idee wijzigen? Ik probeer open te staan voor waarom ik met – mijn voorstel van – subjectief situationisme verzoek. Ditmaal was ik voor zo'n toevalsoperatie wederom naar de Boekenzolder, Leiden, gefietst. Als enigermate toevalsfactor vind ik gelden dat mensen daar boeken brengen waarvoor zij thuis blijkbaar geen plaats meer hebben. Of wanneer zij elders een boedel helpen opruimen; zo bracht ik er voor een geëmigreerde vriend pakweg veertig met boeken gevulde bananendozen naartoe. Wanneer welk boek er terecht komt, is daarom nogal willekeurig. En dat mensen de moeite nemen hun boeken op dat adres te bezorgen, en dus niet domweg wegmikken, zegt allereerst iets over die mensen en bijgevolg over het soort boeken dat er staat (toegegeven, wat dan weer minder toeval betreft, maar mijn bezoek vrijwel zeker de moeite waard maakt). Nu trof ik een exemplaar van **Unser Character oder Ich bin der Richtige**. Oorspronkelijk in 1939 uitgebracht had ik de heruitgave door Cotta Verlag uit 1964 in handen. Om de tekst begrijpelijker te maken zijn er twee, zeg maar, opstellen toegevoegd aan die latere uitgave. Daarvan dient m.i. inderdaad vooral **Kurze Rechenschaft über die Lehre von den Geistigen und vom Volk** (pp. 215-241) ter verduidelijking. Dat opstel telt twee delen. Het eerste ervan is **Die drei Weisen des menschlichen Auffassens**; ik herken juist in die ca. twaalf pagina's aanleiding tot enig commentaar volgens subjectief situationisme. Brunner beweert een dekkende indeling van denkfaculteiten niet alleen op het spoor te zijn, maar tevens definitief te hebben vastgesteld:

Sie ist wahrlich nicht von jener Art Einteilungen, der der eine so, der andere anders aufzählen könnte, die nach Willkür und Gelüst zustande gebracht wird [...] – nein, hier sind gar nicht wir es, die da einteilen, sondern wir sehen nur, wie eingeteilt ist[. p. 223]

Volgens hem zijn van oudsher als zulke faculteiten enerzijds het praktische denken, anderzijds het theoretische denken erkend. Dat zijn er dus twee. Hij herkent een derde een manier van denken als het ware ertussen en noemt dat het bijgelovige denken.

Ik laat maar in het midden dat Brunner volgens zijn eigen veronderstellingen moeilijk de absolute geldigheid van zijn indeling kan opeisen. Zijn nadruk op zgn bijgelovig denken acht ik wel degelijk toepasselijk, zij het dat ik er op z'n subjectief-situationeels een andere verklaring voor geef.

Ik veronderstel een enkele manier van denken resp. denkfaculteit. Daarvoor heb ik modelmatige aanzet die Charles Peirce (1839-1914) voor semiosis geeft m.i. consequent(er) doorgezet. Van zijn triadische schema plus een verwijzing naar zgn grond maakte ik een enneade; voor toelichting op dat axiomatisch ontwerp zie hoofdstukken 2 en 4 in [Semiosis & Sign Exchange, design for a subjective situationism](#) (Information Dynamics, 2002).

Wat de enneade behelst, strookt volgens mij met hoe Brunner het praktische denken opvat. Overigens vat hij dat denken als volgend uit waarneming op, terwijl ik denken beschouw voor gedrag als resultaat. Als voorbereiding van – ander – gedrag is denken m.i. principieel praktisch; wie de aanduiding als theorie niet wil missen, zou het pleonasme praktisch denken kunnen opvatten als theoretisch gedrag. Hoe dan ook is praktisch c.q. gedragsmatig aan de orde, in Brunners woorden,

die relative Wirklichkeit, d.i. die Welt der Vielheit von Dingen [...] oder [...] die Welt der Bewegung.[p. 217 W]Jeder der Begriff "Ding" noch der Begriff "Bewegung" läßt sich im Denken wirklich, auf absolute Weise vollziehen.[p. 218]

Mijn veronderstelling luidt dat geen enkel begrip absoluut – begrijpelijk – is. Ofwel, elk begrip is relatief. Daarom toont de enneade – een – motief als onlosmakelijke voorwaarde voor – een – begrip, met – een – focus als zoiets als een scharnier ertussen; zie [Enneadic semiotics, axiomatic models](#) voor een schema. En situationisme gaat principieel verder dan veelheid van dingen. Er kan per ding principieel een veelvoud van gedragingen 'bestaan' die naar omstandigheden (lees dus ook: per situatie) variëren. En ook een subject geldt als zo'n ... ding, te weten met gedrag al naar gelang van de – wisselende – situatie:

Wir denken im praktischen Verstande die relative Wirklichkeit, die wir in ihm sind[. p. 227]

Tja, terwijl ik die wederkerige betrekkelijkheid als de – aldus enige – manier van denken laat gelden, dingt Brunner erop af. Hij stelt

daß die relative Wirklichkeit nicht eigentlich erkennbar ist, nicht als Welt seiender, unverändert dauernder Dinge und nicht als Welt der steten Bewegung[. pp. 217-218 D]ie Relativität [ist] kein eigentliches Denken. [...] Relativ ist, was nicht gedacht werden kann und doch gedacht werden muß, um unsrer Lebensfürsorge willen[. p. 228]

Op z'n minst is dat schipperen. Wat schieten we ermee op te (veronder)stellen dat

[d]er Geist ist **das ganz Andere** zum praktischen Verstande[. p. 227]

terwijl

auch Geist [...] den Geschmack an[neht] vom praktischen Verstande, im welchem [er] gedacht werde [...], d.h. in der geistigen [...] Auffassungsweise ist nun enthalten, und mit i[hr] findet sich verbunden, was nach der Natur dieser Auffassungsweise [...] nicht in i[hr] enthalten und nicht mit i[hr] verbunden ist (denn eine jede hat ihre Sphäre für sich, völlig geschieden [...])?[p. 226]

(Ook) wat mij betreft staat het kenvermogen vanwege zijn beperktheid voor een onontwarbare knoop. Om redelijkerwijs voorbereidend – voor welk gedrag valt nog te bezien – toch wat verder te komen, valt er niet aan te ontkomen die knoop door te hakken. Zodra de eenheid telt als veelheid – en voor gedragsbepaling met verbijzondering van dien is dat nu eenmaal zo, herstel, vind ik dat doorgehakt nu eenmaal zo – zijn enerzijds ding, anderzijds absoluut geldig gedrag (lees ook: absoluut geldige eigenschappen) ervan strijdig. Dergelijk absoluut gedrag bestaat niet van een ding, en is daarom ook niet kenbaar en zo door naar beschrijfbaar. (Want een ding veronderstelt deling en in die ene moeite door betrekkelijkheid.) Brunner draait er volgens mij omheen:

Was nicht als wirkliches Erkanntes, also nicht eigentlich gedacht wird und dennoch gedacht wird – eben das ist relativ.[p. 218]

Hij durft de ontkenning van theoretisch denken niet aan. Sterker nog, hij veronderstelt een rangorde met daarin theoretisch hoger geplaatst dan praktisch denken. Intussen beseft hij de onontkoombare praktische noodzaak:

In unsrer Relativität denken wir, was wir in ihr sind und was nach unsrem relativen Sein und Denken, des Denkens Inhalt bildet[. ... Zugehörig zur relativen Wirklichkeit, als Ding unter Dingen, als bewegtes Ding innerhalb der allgemeinen dinglichen Bewegung, **müssen** wir so denken: weil wir ohne solches Denken nicht sein könnten

dieses Ding, dieses lebende Ding Mensch, welches wir durch solches Denken sind.[p. 218]

Nota bene, die nadruk op “müssen” staat zo in het boek. Enfin, omdat Brunner de knoop weigert door te hakken, raakt hij naar mijn idee juist verder in de knoop. Althans, mij lijkt dat theoretisch denken een illusie is wanneer er slechts praktisch over gedacht kan zijn. Over bijgeloof gesproken, zoals gezegd beschouwt hij zgn praktische c.q. relatieve denken zelfs van een lagere orde dan wat hij als ondenkbaar aanneemt:

[Es dient] lediglich unsrer Bewegungsexistenz oder unsrer Lebensfürsorge [...], daß wir dadurch **unsere Praxis verstehen** – mehr nicht; theoretische Erkenntnis wird dadurch keine geleistet.[pp. 218-219]

Toen Brunner dit schreef, was de evolutietheorie toch al enige tijd bekend. Desondanks houdt hij vast aan onafhankelijke

Besinnung auf unsrer wahrhaftes und ewiges Wesen, auf das, was aller relativen Existenz, mithin auch der unsrigen, zum Grunde liegt. [...] Ich nenne diese Weise der Auffassung **Geist**. [p. 219]

Dat theoretische denken is volgens Brunner onmogelijk positief te duiden(, terwijl het volgens mij niet bestaat). Hij ziet zich daarom tot een negatieve benadering genoodzaakt. In termen van praktische denken verklaart hij dat theoretisch denken, geest dus, géén praktisch denken is:

Das Geistige ist ein Bewußtsein, welches nicht zustande kommt wie das des praktischen Verstandes [...], sondern **ist** dann, wenn jenes andre Bewußtsein der Relativität zurücktritt in uns – obwohl wir nie anders als in den Formen der Relativität [...] seiner inne werden: **weil das Bewußtsein der Relativität immer in uns zustande kommt**. [p. 219]

Dat past volgens mij allemaal in de ene enneadische opvatting van semiosis. Wat motivationeel telt als werkelijke situatie kan variëren, zeg maar even van oneindig beperkt tot alomvattend. Hoe ruimer de situatie verondersteld is, des te algemener geldt het bijbehorende gedrag. Maar dat gedrag is en blijft verbijzonderd naar de situatie in kwestie. Wat mij betreft is het een illusie dat er aan situationele gedragingen resp. motivationele begrippen valt te ontsnappen. Een subject kan echter proberen om de situatie voor een bepaalde (voorkeurs)gedraging, zeg maar, op te rekken. Dat streven naar verderreikende macht leidt tot ontkenning van situationele gedragsbeperking. Daarvan is absolutisme dan voor zo'n subject de – poging tot – positief begrip waarnaar z/hij zich gedraagt. Maar feitelijk blijft elke van subjectieve gedragingen situationeel.

Ik zie subjectief-situationeel geen reden om in te stemmen met wat Brunner apart beschouwt als – de geest van – theoretisch denken. Ook wat hij eveneens apart ziet als bijgelovig denken past volgens het enneadische schema van semiosis. Dit neemt niet weg dat hij onder die noemer een belangwekkende analyse biedt. Ik laat daarvoor maar weer iets in het midden, hier dat het volgens mij onmogelijk is om 'iets' apart te veronderstellen door het op 'anders' te baseren. Bijgelovig denken stelt Brunner als volgt voor, te weten

[d]iese dritte Fakultät des Denkens, grundverschieden von der ersten wie von den zweiten: denn sie hat nicht gleich dem praktischen Verstande die relative Wirklichkeit und nicht gleich dem Geiste die absolute Wirklichkeit zum Gegenstande, sondern ihr Gegenstand ist die verabsolutierte Relativität oder das fiktiv Absolute, das absolut

gedachte Ding oder die absolut gedachte Bewegung[. p. 222 S]ie bejaht in absoluter Weise, was die geistige Erkenntnis verneint: die Relativität.[p. 223]

Mijn oordeel heb ik hierboven eigenlijk al vermeld. De onterechte verruiming van verbijzonderingskader voor gedrag resp. begrip komt op een bijbehorende mate van verabsolutering neer. Op z'n subjectief-situationeels is het theoretische denken zoals Brunner het voorstelt daarom de uiterst – gedachte – vorm van – zijn idee van – bijgelovig denken. Interessant vind ik wat hij, vooruit, praktisch opmerkt over bijgelovig denken. Ik vrees dat hij gelijk heeft dat – zoals ik het uitdruk – situationele mis- tot en met ontkenning voor wat mensen als paradigma volgen, nota bene vaker im- dan expliciet,

den Löwentheil genommen hat. [... U]nd um [...] den Aberglauben tatsächlich nach seinem ganzen Umfang als Aberglauben zu erkennen, gilt eben vor allem, sein Prinzip zu erkennen: man muß darüber Klarheit gewonnen haben, daß alles dasjenige Aberglaube zu nennen ist, was nach dem Prinzip des Verabsolutierens der Relativität gedacht wird[. p.224 D]er praktische Verstand [dichtet] aus seiner Relativität das Absolute[. ...] Der Aberglaube ist unsinnig gewordener praktischer Verstand[. p. 227]

Altijd maar weer praktisch komt het op de reële variëteit aan of daardoor – extra – problemen ontstaan. Indien een hulpmiddel slechts beperkt hoeft te dienen, maw eenduidig voor een enkele – soort – situatie, kan zulke verabsolutering geen kwaad (en bevordert zelfs doelmatigheid). Voor het gebruik van digitale technologieën met nadruk op facilitering van communicatie is dat echter allang niet meer aan de orde. Aanhoudende mislukkingen van zgn ict-projecten zijn principieel verklaarbaar doordat domweg de noodzaak niet (h)erkend is van passende begrippen- annex betekenissenverbijzondering voor de stelselmatige reële variëteit. Zolang dat 'bijgeloof' heerst, blijven dergelijke projecten voorspelbaar mislukken (en is werkelijke infrastructuur voor maatschappelijk informatieverkeer onbereikbaar). Voor een methodische aanpak van variëteitsbeheersing geeft Brunner achteraf bekeken met zijn idee van praktisch denken, dwz van en voor zgn relativiteit, een duidelijke aanwijzing. Een stelselmatig geschikte (modelleer)methode, dus volgens het axiomatische schema van subjectief situationisme op z'n enneadisch, biedt m.i. [Metapatroon](#). Het blijkt moeilijk om die methode te laten gebruiken. Dat verklaart Brunner door te stellen dat zgn bijgelovig denken, zachtjes uitgedrukt,

wahrlich in der Herrschaft über die Menschen nicht die Unterstelle einnimmt[. p. 224]

Ik voeg eraan toe dat nogal wat mensen – iedereen onder bepaalde omstandigheden? – door zulk bijgeloof heerschappij over andere mensen proberen te vestigen. Dat blijft populair.

Een overeenkomst van subjectief situationisme à la semiotische enneade met Brunners werk is dat ook hij, maar dus veel eerder, tot een negenledige opstelling komt. In zijn geval betreft het een

durchgängige Dreigliederung nämlich auch in der Untereinteilung der drei Fakultäten und das Entsprechende der Glieder aller drei Fakultäten untereinander[. p. 225] Entsprechend dem Fühlen, Wissen, Wollen des praktischen Verstandes und der Kunst, Philosophie, Liebe des Geistes erscheint das analogische Denken als Religion, Metaphysik, Moral.[pp. 224-225]

Daarmee zet hij zijn – indeling volgens – verabsoluteringen nog eens dóór. Ik herhaal dat verabsolutering nu eenmaal strijdig is met welke indeling dan ook; met indeling is onlosmakelijk relativering verbonden.

Mijn indruk is dat Brunner theoretisch denken als zoiets als het – ene – verdwijnpunt opvat. Rara, waar 'bevindt' zich dat punt? In zijn zgn absoluteitheid onttrekt het zich aan – de beperking door – het praktische denken. Desalniettemin, althans, zo begrijp ik Brunner, kan iemand dat verdwijnpunt desondanks, zij het altijd bij benadering, kennen. Dan kent zo iemand daarmee het juiste, zeg maar, perspectief van haar/zijn praktisch denken. In afwijking daarvan kan iemand een bepaald resultaat van haar/zijn praktisch annex relatief denken voor zo'n verdwijnpunt houden; dat vindt Brunner bijgelovig annex analoog denken en daarmee verschaft iemand zich een vals perspectief voor haar/zijn – verdere – praktisch denken. Nogmaals, ik deel grondig de kritiek van Brunner op valse verabsolutering. Ik verschil met hem van mening wat de mogelijkheid van verabsolutering betreft. Ik zie géén uitzondering op relativering.

Als ik volgens de semiotische enneade het evenzo negenledig verband van Brunner analyseer, kan ik zijn indeling van praktisch denken volgens "Fühlen, Wissen, Wollen" prompt associëren met de enneadische dimensie van interpretant (waarbij ik o.a. deze term ontleen aan de triade van Peirce; ik bedoel er het cognitieve moment in gedragsdynamiek mee). Dan komt "Wollen" overeen met het enneadische element motief. Mijn idee is dat wat doorgaat voor "Fühlen" aan de orde kan zijn zowel ter aanvang van het cognitieve moment, en zo'n gevoel is een motief, als gevormd als de uitkomst ervan, en zo'n gevoel is een begrip. Dat klopt, volgens de enneade is het begripselement ruimer dan zoiets als ratio. Sterker nog, de suggestie van ratio als kennis met absolute geldigheid is – dus – verkeerd. Op z'n enneadisch is via een focus èlk begrip motivationeel. Slechts op die manier, dwz door-en-door relatief resp. ònlosmakelijk (!) met andere elementen verbonden, associeer ik Brunners begrip "Wissen" met het enneadische element ... begrip. Van Brunners veronderstelde denkfaculteiten theoretisch en bijgelovig denken schrijf ik "Liebe" resp. "Moral" wederom toe aan motief. De overige vier "Glieder" volgens Brunner, en dat zijn theoretisch "Kunst" en "Philosophie" resp. bijgelovig "Religion" en "Metaphysik," beschouw ik allemaal als overigens wederom ònmogelijk absoluut van elkaar te onderscheiden – soorten – communicatieve gedragingen (lees ook: teken-c.q. informatieverkeer). Iemand wil haar/zijn teken àls kunst enz. opgevat hebben door een ànder (of, kan natuurlijk ook, vooral zichzelf). En netzo wars van per saldo misleidende indelingen vind ik dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is (Engels: every sign is a request for compliance; zie ook daarvoor **Semiosis & Sign Exchange**). Houd ik dat soms voor absoluut geldig? (Nee, want) ik ben me ervan bewust dat mijn horizon zeer beperkt is. Daarbinnen valt niet te ontsnappen aan axiomata (als zo bewust mogelijk ... bijgeloof). En daarbuiten? Daarover is speculatie zinloos. Wat kan helpen, zijn pogingen tot verruiming van de horizon, maar noodzakelijkerwijs 'binnen' blijft 'binnen.' Brunner beseft dat weliswaar vergaand, maar weigert zich er bij neer te leggen:

Das für den Menschen auf seinem Standorte der Relativität ganz Ungeheure des Geistes einerseits wie des Analogon andererseits kann von ihm, dem in den praktischen Verstand [...] Eingegangenen, nicht ohne weiteres mit diesem praktischen Verstande selber und doch auch nicht mit anderem – kann also unmöglich anders gedacht werden als in der Erweiterung, Steigerung und Modifikation des ihm eigentümlichen dreifach spezifizierten praktischen Verstandes.[p. 226]

Geniaal aan Peirce vind ik dat hij zulke "Erweiterung" zoekt, tja, buiten een valse verabsolutering. Hij verklaart variëteit niet door méér indeling(en) van hetzelfde,

maar ... relateert. Zo maakt hij de relativeringsslag om, hier even populair uitgedrukt, iets-dat-bestaat (object) niet onmiddellijk te willen laten samenhang met iets-dat-gedacht-is (interpretant). Hij veronderstelt teken als bemiddelend element (lees ook: factor) ertussen. Dat onlosmakelijk triadische verband relateert hij verder met zgn grond als verbijzonderingsfactor. Daarom verwijst ik naar Peirce's model van semiosis als triade-plus-grond. Peirce heeft grond echter niet eenduidig opgenomen in zijn model van de onlosmakelijkheid die semiosis kenmerkt. Volgens mij heeft hij zich o.a. verloren in ... indelingen, vooral van vermeende tekensorten (waartussen ik dus géén principieel herken; nogmaals, èlk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid). Enfin, wat ik onuitgewerkt vond aan Peirce's model van triade-plus-grond, was aanleiding voor verdergaand (meta)modelontwerp met de enneade als resultaat. Volgens de enneade is er geen behoefte aan speculaties over "Steigerung und Modifikation." Volgens telkens hetzelfde enneadische verband volgt een subject de ene cyclus van semiosis op de andere, enzovoort. Tekenend (!) voor de dynamiek is het element focus. Met wijziging van focus verandert alles 'als het ware' mee tot het volgende motivationele begrip en zo door naar dienovereenkomstig gedrag, en zo door naar dienovereenkomstige – en als zodanig, want ook waarnemen is gedrag, eveneens volgens een motivationeel begrip – (teken)waarneming, en zo door naar ...

Aan – de veronderstelling van – zoiets als een verdwijnpunt, zeg ook maar aan een axioma met bijbehorend bijgeloof, ontkom ook ik natuurlijk niet. Exemplarisch daarvoor acht ikzelf het enneadische begrip motief. Dat 'staat' achter de focus. Ervóór 'staat' het er onlosmakelijk mee verbonden begrip. Uit deze – aanname voor een – opstelling volgt dat een bepaald motief nooit als begrip kan zijn ... begrepen. Een subject kan er met een andere focus, en dus ook een ander motief, een begrip van proberen te krijgen. Maar dat is dan géén motief meer. Zo toont de enneade tevens de onmogelijkheid van verabsolutering.

70.82

Toe maar, "baas" ... Van die website word ik weinig wijzer. Zo gauw zie ik dus nog geen aanknopingspunten. Ik zou zeggen, afwachten wat je vriend-en-contactpersoon ervan vindt. En daarna kunnen wij mensen van dat adviesbureau verzoeken om allereerst onze website maar eens te bestuderen. Als het gaat zoals meestal, horen we – verder – helemaal niets meer. Een nadere blik in het zgn handboek kan ter oriëntatie volstaan, zo kunnen we er vermoedelijk vergeefs ter aansporing bij vermelden; daarvan geeft meteen de ondertitel weer wat m.i. onze deskundigheid enz. is: stelselmatig informatieverkeer. Ja, dat kost inderdaad enige tijd om een serieuze indruk van te krijgen, maar dat handboek is er niet voor niets. En door de reactie kunnen wij ervaren of belangstelling in samenwerking met ons ècht serieus is. (En wie weet is zulke samenwerking vooralsnog slechts een idee van jouw vriend die graag iets met jou wil ondernemen.) Ik heb allang genoeg gesprekken gevoerd met mensen die slechts – willen – begrijpen dat de ander het werk moet doen waarvoor zij dan betaling ontvangen. Die tijd kunnen jij en ik beter besteden. (Want) wanneer de a.s. rechtspraakproef als geslaagd wordt ontvangen, zoals ik hoop en inmiddels wel verwacht omdat er belanghebbende rechters naar zullen kijken, zijn we daar gelukkig ook verder druk en nota bene eindelijk ook redelijk betaald om op z'n minst ruim financieel verlies ongedaan te maken. Wat mij betreft, haha, en ik ben de "baas," verdient en krijgt onze contactpersoon dáár voorrang (en in passende voorzieningen hebben wij ook al jaren geïnvesteerd).

70.83

Ik kan mij voorstellen dat Constantin Brunner allereerst is gaan denken dat er twee soorten van mensen zijn die hij kan indelen volgens hun – wat tegenwoordig kan heten – cognitief vermogen. Vervolgens is hij naar een nadere verklaring daarvoor gaan zoeken. En zo is hij op zijn theorie van de drie zgn denkfaculteiten gekomen. In omgekeerde richting stelt Brunner daarmee dat – de denkfaculteit van – het praktisch denken zich richt naar de ene of de andere van de overige denkfaculteiten. Iemand denkt volgens hem aldus praktisch volgens het ware absolute of het fictieve absolute. Als vervolg op **aantekening 70.81** haal ik een verdere tekstpassage uit Brunners opstel **Kurze Rechenschaft über die Lehre von den Geistigen und vom Volk** aan, hier uit het tweede gedeelte, te weten **Die zweierlei Menschen**:

[W]ie es nun so ist, daß von den drei in Menschen vorhandenen Fakultäten immer nur je zwei von Menschen zusammengedacht werden können und müssen, und daß das Zusammendenken von praktischen Verstande mit Geist das Zusammendenken von praktischen Verstand mit Analogon ausschließt, weil Geist und Analogon einander ausschließen, und zwar solcherart, daß sie in den gleichen Menschen weder zugleich noch im Nacheinander gedacht werden können – nun, damit ist gesagt, daß zweierlei Menschen vorhanden sind, je nachdem nämlich Menschen von Natur zukommt, den praktischen Verstand zu denken entweder zusammen mit Geist, auf dem Grunde der geistigen Besinnung, oder zusammen mit Analogon, auf dem Grunde der Auffassung des Aberglaubens.

Die von den ersten Art nenne ich Geistige, die von der zweiten Art Volksindividuellen.[p. 229]

Ik vind zijn idee van meerdere denkfaculteiten al verwarrend resp. verkeerd. Om daarmee te bewijzen dat er in cognitief opzicht verschillende soorten mensen bestaan vind ik zelfs gevaarlijke onzin, des te meer omdat Brunner het voor het individu in kwestie als van nature bepaald beschouwt tot welke van beide soorten z/hij moet worden gerekend. Ik ontken verschillen beslist niet, integendeel. Maar voor (aan)passend gedrag bestaat m.i. situationele variëteit met per situatie zoiets als een glijdende schaal, allemaal per individu ook weer situationeel tot op zekere hoogte – ja, ik geef toe, niet onbepaald – veranderlijk (een mens leert resp. vergeet situationeel-selectief: gemotiveerd). Wat de ene mens in bepaalde omstandigheden wat beter kan dan een ander mens, kan voor andere annex gewijzigde omstandigheden andersom zijn. Zo loont samenleving door wisselende situaties, met een mate van solidariteit als min of meer 'gedeelde' basis. Het lijkt alsof Brunner de conclusie niet kan trekken uit wat hijzelf toch beweert:

Der praktische Verstand ist der Einigungspunkt aller Menschen.[p. 230]

Het komt kennelijk niet bij hem op dat de fictie van verabsolutering van het relativiteitsbeginsel ... praktisch noodzakelijk is:

Könnte denn nicht in irgendeinen Menschen der praktische Verstand selbständig, für sich allein stehend, ohne Beziehung auf eine der anderen Fakultäten gedacht werden? Nein, das kann er nicht, weil er nur relatives Denken ist; wovon wir wissen, daß es im Stande der menschdinglichen Relativität gedacht werden muß, ohne doch daß es eigentlich, im absoluten Sinne, könnte gedacht werden, so daß wir also damit in der Luft hängen als mit einem noch nicht fertigen Denken, welches an sich selbst schlechterdings ohne Bedeutung und noch gar nichts ist.[p. 230]

Brunners redenering is nog enigszins begrijpelijk, indien – het resultaat van – denken als doel op zichzelf aangenomen is. Volgens mij is denken echter middel voor gedrag als doel. Wat in de lucht blijft hangen zou daarom gedrag zijn zolang het

subject maar haar/zijn denken ter voorbereiding ervan niet klaar is. Een subject staat onder, zeg maar, druk van situationeel gedrag. Zodra een gedragsmoment aangebroken is, geldt het denken ervoor als ... klaar, punt. Brunner blijft echter eendimensionaal wat hij als absoluut veronderstelt, apàrt ... veronderstellen. Dat maakt echter welke betrekking dan ook ermee onvoorstelbaar volgens de denkfaculteit die hij daarvoor – als enige – praktisch beschikbaar acht. Daar komt hij dus niet uit, nee, dat is geen verrassing. Wat helpt is de veronderstelling van een meerdimensionaal kader; dat heb ik aan Peirce ontleend en tot zgn semiotische enneade uitgebreid. Ik ben het daarom nog met Brunner eens, dat het

bei dem Relativität zum Grunde Liegenden [...] auseinander [geht. p. 230]

De verschillen beperken zich echter niet tot “zwei Richtungen“ of, zoals Brunner eigenlijk stelt, verschillen zijn niet door twee andere denkfaculteiten bepaald. Zeg maar de bron van betrekkelijkheid is telkens het subjectieve motief voor situationeel gedrag. Die variëteit is niet tweeledig, maar ... praktisch oneindig. Elders veronderstelt Brunner overigens wel de gedragsassociatie, en daarom noemt hij het relatieve denken ... praktisch. Hij zou niet moeten betreuren, maar juist bevestigen dat het noodzakelijkerwijs bij praktisch denken moet blijven en dat daarom theoretisch een onpraktische fictie is.

In **Unser Charakter oder Ich bin der Richtige** erkent Brunner echter wel degelijk verdere gedragingenvariëteit per individu. Over die tekst merk ik allereerst op dat ik tijdens het lezen ervan de indruk kreeg en hield dat Brunner zo niet de inhoud, maar dan toch met een mengsel de (schrijf)stijlen volgt van Max Stirner (1806-1856) en Friedrich Nietzsche (1844-1900). Nu ken ik – toevallig? – werk van hen, dus is het – stellig? – meer mijn vooringenomenheid die mij parten speelt.

Ook in genoemde uitgebreidere tekst geeft Brunner blijk van zowel de associatie van denken met gedrag als zijn verlangen – voor de zoveelste keer, ik vind het een illusie – dat door en in denken zèlf te overstijgen:

Wenn wir tiefer dringen und uns die Tatsächlichkeit aufgegangen von der rein praktischen Bedeutung unsres Verstandes als der biologischen Einrichtung, gehörig für ein lebendes Ding, damit es ein solches Ding unter den Dingen, in der dinglichen Bewegung sein könne, so bleibt nur das eine Unbekannte der bewegten Dinglichkeit oder Körperlichkeit, da alsdann wir Lebende – mit unsrem Verstande – auch für andres nicht erkannt werden als für Dinge, Körper, in der Bewegung.[p. 89]

Meteen daarop laat Brunner wederom zo'n bezwerende zin volgen:

Die Dinge mit Verstand sind im Grunde nichts andres als die Dinge ohne Verstand.[p. 89]

Hij bedoelt, zo vermoed ik, dat – wat hij beschouwt als – praktisch denken nog geen – wat hij beschouwt als – theoretisch denken is. Ik wijs zulk onderscheid af. Dan staat er onzin. Als ik beweging veralgemeniseer tot gedrag stem ik dan weer graag in met de volgende bewering door Brunner:

Mit unsrem Verstande [...], mit unsrem sich denkenden Bewegtwerden und Bewegen, erhalten wir uns so gut und so lang als möglich in der Bewegung, andres ist nicht mit unsrem Verstande[. pp. 89-90] Jeder Mensch ist seine eigne Relativität oder **seine**, nur auf ihn passende, Welt[. p. 90]

Met het laatste sluit Brunner m.i. aan bij de ideeën van Arthur Schopenhauer (1788-1860). Van Schopenhauer heb ik het nut van algemeenst denkbare wilsbegrip geleerd. Hij schrijft ook over zgn grond. Toen ik diezelfde term wat later ook bij

Peirce las, hielp dat stellig om van Peirce's triade-plus-grond allereerst een hexade te maken door èlk van zijn triadische 'punten' van een dienovereenkomstige grond te voorzien en die hexade vervolgens uit te breiden tot een enneade door de driedelige tekenconfiguratie à la Metapatroon door te trekken naar de overige dimensies/momenten (interpretant en gedrag). Op die manier toont de enneade dynamiek van variëteit. Brunner is zich reeds sterk van variëteit bewust. Daarvoor gaat hij echter nog uit van een vast 'karakter' per individu. Zo geeft hij een paragraaf de titel **Eine Urpersönlichkeit – unendliche Variationen**. [pp. 124-141]:

Wir bleiben mit Verschiedenartigkeit in unsrer Welt der Verschiedenartigkeit[. p. 129]

Ik zie dat dynamisch, en ook daarvoor geeft Peirce m.i. een duidelijke aanwijzing. Zeg maar even de cognitieve werking tijdens de ene cyclus van semiosis krijgt haar neerslag in het cognitieve vermogen voor de eropvolgende cyclus, enzovoort. Niet zozeer het einde van die subjectdynamiek vind ik raadselachtig, maar veeleer het begin ervan. Die knoop heb ik doorgehakt door per object- c.q. subjectexemplaar een nul-identiteit te veronderstellen. Omdat een ob-/subject volgens zijn nul-identiteit als gedragsloos (lees ook: eigenschapsloos) geldt, verschaft nul-identiteit als het ware een scharnier samenhang tussen het open veelvoud van de situationele gedragsidentiteiten van het ob-/subject in kwestie. (Pas) op zgn metaschaal laat zich duiden wat constant (lees ook: wetmatig e.d.) is, ofwel

einen spezifischen Charakter des relativen Seins, d.i. des Wirkens.[p. 129 Wir]
verhalten uns aber natürlich verschieden unter verschiedenen Bedingungen und
Verhältnissen zu von uns Verschiedenem[. p. 136]

Wat mij betreft zelfs overdreven merkt Brunner op:

Jedem eignet zu allem, war er hat, auch das Entgegengesetzte; keiner ist
ausschließlich so und so.[p. 202]

Hoe dan ook, slechts – zoiets als – nul-identiteit, dwz 'iets' volledig zònder gedrag met onredelijkheid van dien, komt logisch in aanmerking als

den innerlichen Charakter, der, ohne Wertwechsel, überall und allezeit als der gleiche Charakter erscheint bei selbstverständlichem Formwechsel: differentem Charakterstand und differenten Äußerungsweise je nach den differenten Verhältnissen, in denen andre Interessen, andre Gedankengänge im Vordergrund sind, neue Assoziationen sich bilden, wie alte sich gelöst haben, und je nach dem Einfluß der Affekte auf die Gedanken.[p. 137]

Opnieuw mikt Brunner ergens m.i. precies goed, in dit geval onderkent hij veranderlijkheid van cognitief vermogen, maar laat na om raak te schieten. Desondanks blijft hij zoiets als karakter als veelomvattend èn onveranderlijk opvatten. Overigens is – tevens – nog van alles en nog onbekend van wat er tijdens zo'n cyclus resp. van ene naar de andere cyclus gebeurt (als de enneade daarvoor al een zinvol model is). Oh ja, mocht een ob-/subject tòch een gedragskern 'hebben,' dus hetzelfde gedrag absoluut (lees ook: altijd en overal, maw onder àlle omstandigheden) vertonen, dan laat zich evenzeer volgens situationisme duiden. Als passende situatie voor zulk vast gedrag geldt kennelijk de gehéle werkelijkheid, wat dat ook is. Brunner neemt zijn toevlucht tot een toegevoegd begrip. Een mens heeft weliswaar een vast karakter, zo stelt hij, maar

sein Egoismus äußert sich jetzt anders. Das eben ist die arithmetische Tatsache des sich selbst gleichen Charakters, daß dieser, entsprechend der für den Egoismus veränderten Interessenkonstellation, auf verschiedene Weise sich äußert.[p. 137]

Dat roept over zgn egoïsme uiteraard dezelfde vragen op als over karakter. Nogmaals, met de aanname van nul-identiteit per 'ding' is die knoop doorgehakt, en kunnen we logisch verder. Vervang in het volgende citaat egoïsme door subjectiviteit resp. karakter door subject:

Unter dem Gesichtswinkel des Egoismus erkennen wir die streng gesetzmäßige Verschiedenheit der Äußerungsweisen eines Charakters gegenüber Verschiedenem und in verschiedenen Situationen und die Wandelbarkeit der Gunst und Stimmung, die in allen Verhältnissen jeden Augenblick dem Wechsel unterliegen können.[p. 138] Der wirklichen Variationen sind so viele als der Veränderungen und Verschiedenheiten in den Umweltbedingungen und in der psychologischen Grundlage[. p. 140]

Daarmee strookt subjectief situationisme vergaand, zou ik zeggen. De stap die Brunner echter nog niet zet is het loslaten van het absolute als beginsel om in plaats daarvan het relativiteitsbeginsel te volgen. Hij blijft proberen om wat relatief is àf te leiden van c.q. te herleiden tot wat hij gelooft dat nota bene apart als absoluut bestaat. Hoewel aan enige illusie nooit valt te ontkomen, kiest hij nodeloos een dubbele illusie.

Brunner beseft met zoveel woorden dat voor mensen hun verkeersgedrag telt. Zij onderhouden onderling verhoudingen. Dan klinkt verwant aan mijn stelling dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, dat

[e]s werden schwere Aufgaben des Glaubens allen auferlegt[. p. 125]

Want middels elk teken probeert een individu een ander individu – en/of zichzelf – te laten ... bewegen:

Dies ist seine Forderung, und **bleibt seine Forderung** trotz der unwegbringbaren Tatsächlichkeiten, daß zweierlei Menschen sind[. p. 125] Der beste Suggestor ist derjenige, der, sei es auch mit dem Absurdesten [...] den Affekt seines Egoismus zum Affekt der Suggestierten zumachen weiß; in Selbsttäuschung befangen oder zwischen Selbsttäuschung und bewußtem Trug, erweckt er [...] den vollen Anschein vor den Suggestierten, als gingen mit der Erfüllung seiner [...] Absichten ihre eignen Absichten in Erfüllung, und zwar müßten sie diese Absichten in der Vordergrund stellen und ausschließlich verfolgen, alle übrigen Absichten ausschaltend, um dem Ganzen ihres wirklichen Egoismus und ihrer Selbstbehauptung auf die rechte Art dienen zu können.[pp. 187-188]

Het is dus opletten met het lezen van Brunner. Hij biedt verspreid treffende schetsen, waarbij hij zichzelf voor verdergaande samenhang echter in de weg zit met averechtse veronderstellingen.

70.84

Voor [Metapatroon](#) als modeleermethode geldt onder de noemer van situationisme een grondslag die de aanduiding dialectisch verdient. Wat Metapatroon helpt beschrijven, is gedrag. Elke gedraging wordt daarvoor verondersteld als tweeledige samenloop. Enerzijds is een object – resp. subject – gedacht, anderzijds een situatie. Aldus wordt de gedraging niet exclusief aan een object – lees dus telkens indien van toepassing ook: subject – toegeschreven. Daarentegen betreft de gedraging verandering van en door zowel het ervoor veronderstelde object als de ervoor veronderstelde situatie, dialectisch dus.

De aanleiding om het dialectische karakter van Metapatroon te benadrukken is dat ik onlangs **Bewegung und Widerspruch** (VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1962) van Ulrich Kundt en Bodo Wenzlaff las. Hun boek(je) is verschenen in

toenmalig Oost-Duitsland waar zgn dialectisch materialisme doorging voor staatsfilosofie. Dat is inderdaad de grondslag die Kunt en Wenzlaff (hier verder: K&W) benutten – en als grondslag op z'n dialectisch met één en dezelfde 'beweging' proberen te verduidelijken – voor een filosofische duiding van wat geldt als natuurkundige verschijnselen:

Seit der Antike ist das Bemühen wachgeblieben, die vielfältigen Aspekte der lebendigen Bewegung zu analysieren. Besonders die moderne Physik hat in dieser Richtung so interessante Fragen aufgeworfen, daß die Philosophie geradezu herausgefordert wurde, ihre Ideenreichtum und Scharfsinn an diesen Problemen zu erproben.[p. 7]

Met "Moderne Physik" bedoelen zij kwantummechanica en volgens hen worden

insbesondere an den dialektischen Materialismus in dieser Hinsicht große Erwartungen geknüpft[. p. 7]

Weliswaar beperkt tot zgn fysica mikken zij echter, en terecht, algemeen:

Es handelt sich um außerordentlich moderne Fragestellungen, die von der Philosophie ernsthafter in Angriff genommen werden sollten.[p. 8] Man bedarf einer neuen Grundlage für den weiteren Erkenntnisfortschritt.[pp. 31-32]

Wat mij betreft heeft het thema aan actualiteit niets verloren, met nota bene nog eens veel ruimer belang. Zo dring ik alweer enkele decennia aan op een wijziging van grondslag (lees ook: paradigmawissel) voor informatiekundig ontwerp(en). Feitelijk grenzeloos is intussen immers voor informatieverkeer het bereik dat met voorzieningen volgens digitale technologieën gefaciliteerd kan worden. Ook daarvoor komen 'we' niet om infrastructuur heen en die kan aldus willekeurige deelnemers aan maatschappelijk verkeer dienen voor willekeurige sociale verhoudingen in hun bijbehorende hoedanigheden.

In menig opzicht gaat op zulke reële stelselschaal de opgave van optimaal eenduidige modellering enz. veel verder dan wat fysica omvat. Alweer algemener vind ik subjectief situationisme als grondslag bruikbaar (en dat omvat, vooruit, objectief situationisme voor verschijnselen ter verklaring e.d. waarvan de veronderstelling van zgn cognitief moment à la semiotische enneade overbodig is). Dit neemt niet weg, dat e.e.a. valt te leren van paradigmatische overwegingen die tot fysica beperkt – gebleven – zijn. Alom herken ik variëteit als thema. Hoe kan begrip tot en met omgang ermee worden verbeterd? Ook weer dialectisch in de zin van reflexief moet theorie praktisch zijn.

Van wat dialectisch materialisme allemaal veronderstelt resp. waartoe het leidt, weet ik weinig. Voor zover ik kan nagaan, wordt beweging à la dialectiek gedreven verondersteld door telkens weer een tegenstelling. In die kwalificatie als tegenstelling zie ik echter een nodeloos vooringenomen en daardoor beperkende aanname. Mijn poging tot een zo algemeen denkbaar mogelijke dialectiek druk ik als samenloop uit. Het betreft ten eerste een oordeel wát enerzijds als object en wát anderzijds als situatie samenloopt. Zo'n indeling vergt dus een beoordelaar, zeg ook maar een subject. Nota bene, dit wil helemaal niet zeggen dat zgn werkelijkheid subjectief is. Maar dat is een bepaalde indeling ervan wèl, de samenloopdialectische nadrukkelijk inbegrepen. Verschillende subjecten kunnen in hun resp. veronderstelde situaties – en hetzelfde subject kan in verschillend veronderstelde situaties – afwijkende indelingen ... veronderstellen (wat kan en vaak zal resulteren in tegenstellingen middels hun gedragingen tussen hen). Indien het veronderstelde

object op zijn beurt niet als subject wordt opgevat, lijken de indelingen door verschillende subjecten met elkaar in overeenstemming te zijn (of redelijkerwijs gebracht te kunnen worden). Het is dan hun vertoon van overeenstemming en over en weer hun instemming ermee waarmee de beoordelaars een indeling de schijn van objectiviteit verschaffen. Door een bepaalde indeling(smethode) tot grondslag te verklaren, en die heet dan objectiviteit, sluiten 'we' communicatie kort. En het vergt nòg een oordeel, dus au fond eveneens subjectief, om de verhouding tussen de samenlopende factoren te kwalificeren. Door in één moeite door het strijddkarakter als objectief te bestempelen wordt fysica met een politieke lading opgescheept. Over dialectiek gesproken, met een beweging in omgekeerde richting keert het strijdbegrip als het ware geobjectiveerd terug ter verklaring enz. van sociale verschijnselen. Van weersomstuit kan het worden ingezet om subjectiviteit te ontkennen (wat vervolgens inderdaad zgn ideologisch vaak gebeurt door een subject dat erbij kan winnen indien zijn 'indeling' voor sociale verhoudingen gevolgd annex gehoorzaamd wordt door andere subjecten alsof er géén alternatief bestaat).

Wel beschouwd vind ik dialectiek à la – subjectief – situationisme, vooruit, objectivistischer dan o.a. dialectisch materialisme. Wellicht is het duidelijker wanneer ik het materialistischer ipv objectivistischer noem. Materieel vind ik – feitelijk – gedrag. Naar mijn idee behoort een politiek begrip zoals strijd niet kenmerkend voor materialisme op z'n gedragsmatig verondersteld te zijn; de m.i. algemener relevante dialectiek-van-samenloop kan slechts als tegenstelling en strijd – en wel zoiets als secundair – worden beoordeeld, of juist niet.

Gelet op veronderstelde objectiviteit geeft aldus zelfs meteen de titel **Bewegung und Widerspruch** aanleiding tot opmerkingen. Daarin is sprake van ... tegenspraak. Ik associeer dat met wat het ene subject ervaart door wat een ander subject beweert. Of een beschrijving kan tegenstrijdig ... beoordeeld zijn, en schiet als zodanig dan als model van – zoiets als – werkelijkheid tekort. Volgens traditionele dialectiek vergt dat zoiets, nou ja, voor zover ik het begrijp, niet dus, als een dubbele ontkenning, omdat werkelijkheid inclusief veronderstelling van tegenstellingen juist géén tegenstelling betreft. Volgens samenloop kan welke ontkenning dan ook m.i. echter achterwege blijven.

Ondanks – uit ernstig onbegrip ervan? – mijn kritiek op dialectisch materialisme (h)erken ik graag dat die m.i. nodeloos (ver)bijzonder(d)e dialectiek alweer veel, zeg maar, minder ongeschikt is ter duiding van variëteit. Zo bevat **Bewegung und Widerspruch** allerlei tekstpassages die al dan niet hercontextualiseerd helpen, eventueel als aanleiding voor uitleg, om de m.i. algemenere samenloopdialectiek te verduidelijken. Daarbij geef ik er een draai aan ten behoeve van stelselmatig informatiekundig ontwerpen. Ook – en vooral? – daarvoor geldt wat K&W als aanhef van het eerste opstel in hun boek(je) stellen, te weten dat

[J]ede philosophische Analyse bestimmter Probleme [...] schon in ihrem Ausgangspunkt vor eine Reihe von Fragen gestellt [ist], deren Vernachlässigung die allgemeine Diskussion mit unnötigen Mißverständnissen belastet und eine exakte Klärung der verschiedenen Standpunkte erschwert.[p. 9]

(Ook) wat zou moeten doorgaan voor informatiekunde als vakdiscipline gaat vooralsnog helaas grondig eraan mank,

daß von apodiktisch-dogmatischen Erklärungsweisen bis zur prinzipiellen Ablehnung philosophischer Erörterungen eigentlich alle nur denkbaren Varianten vertreten

sind.[p. 9 D]ie Fehler [liegen] ganz eindeutig im Ansatz[...] Wir ziehen daraus den Schluß, daß das Erkennen anders bestimmt werden muß.[p. 27]

Sterker nog, over waarmee informatie zoal samenloopt bekommert zich eigenlijk niemand. Wat informatie 'is,' wordt alom opgevat als beschrijving van een apart bestaand object met eigenschappen die daarom helemaal van hemzèlf 'zijn.' De betrekkingen tussen objecten, indien ze al worden onderkend, zijn secundair. Volgens samenlooptdialectiek is dat dus precies òmgekeerd. Een gedraging is principieel relationeel. En er is dialectisch aan dat er altijd twee factoren, niet meer en niet minder, samenlopen: object en situatie. Voor dekking van ònbegrensd ruim werkelijkheidsbereik, door en door stelselmatig dus, volstaat recursiviteit van samenloop zoals methodisch met Metapatroon geformaliseerd. Methodisch

[kommt es z]unächst [...] darauf an, den Dingen, Eigenschaften und Beziehungen eindeutig Begriffe zuzuordnen.[p. 27] Das Ideal [...] besteht [...] darin [...] mit möglichst wenigen Grundbegriffen jeden beliebigen Sachverhalt eindeutig zu beschreiben.[p. 28 G]erade und nur auf diesem Wege [kann] das Konkrete genauer abgebildet werden[.] Je tiefer nämlich das Einzelne erkannt wird, um so konsequenter erfolgt seine Zurückführung auf allgemeinste Prinzipien, um so mehr wird es aus seiner Besonderheit herausgehoben und gerade dadurch zum universellen Erkenntnisgegenstand.[p. 30]

Stelselmatig is dat echter nog lang niet genoeg. De clou van dialectiek is nu net dat verschijnselen samenhangen. Daarom moet ook en vooral samenhang praktisch bruikbaar beschreven kunnen worden volgens basisbegrippen. Als voorwaarde zijn zülke begrippen van samenhang voorzien. Daardoor bieden ze een, zeg maar, metamodel/-structuur dat/die aldus een methode vestigt. Voor Metapatroon komt de methode in de richting van verbijzondering er op neer, dat een gedragsaanduiding kan dienen als object- en/of situatiefactor; samenloop waarin zo'n factor betrokken is, betreft alweer nader verbijzonderd gedrag, enzovoort. In de andere richting is veralgemenisering aan de orde. Dat houdt principieel op met de werkelijkheid-als-geheel. Daarvoor dient per model plaatsvervangend een zgn horizon als opzettelijke grens:

Auf diese Weise entsteht ein Geflecht von Begriffsbeziehungen, das eine bestimmte Struktur sichtbar werden läßt[. p. 28]

Over Metapatroon (Engels: Metapattern) zie verder o.a. [Metapatroon, handboek stelselmatig informatieverkeer](#). Terwijl K&W voor de model- c.q. beschrijvingsstructuur – met vermelding van reële werkelijkheid nogal pleonastisch – aangeven dat zij

identisch [ist] mit der [...] realen Struktur der Wirklichkeit[, p. 28]

geeft de gestructureerde opvatting van Charles Peirce (1839-1914) over semiosis aanleiding tot een zgn bemiddelde correspondentie; daarbij staat teken als het ware tussen enerzijds object, anderzijds interpretant. Dat vergt explicitering van dialectiek voor èlk moment van semiosis. Om dat uit te drukken heb ik Peirce's semiotische triade-plus-grond uitgebreid tot een enneade. De semiotische enneade vormt het metamodel van subjectief situationisme en dient als grondslag voor Metapatroon als stelselmatige modelleermethode.

Digitale technologieën katalyseren een schaalverruiming van – het bereik van – informatieverkeer. Daardoor is betekenisvariëteit aan de orde in één en dezèlfde, zeg maar, informatieruimte. Omdat vroegste digitalisering (lees daarvoor ook:

automatisering) niet of nauwelijks ter facilitering van telecommunicatie gebruikt werd, was er praktisch sprake van een informatie- annex betekenissenruimte per zgn toepassing:

Zunächst glaubte man, im Objekt eine bestimmte Substanz mit bestimmten Eigenschaften sehen zu müssen[. p. 31]

Voor eventuele uitwisseling van informatie tussen zulke toepassingen werden ad hoc voorzieningen getroffen. Dat is uiteraard niet vol te houden op feitelijk infrastructurele schaal. Daarom geldt alweer enkele tientallen jaren – ook – in informatiekundig opzicht:

Selten war [...] das Bedürfnis nach neuen Denkmöglichkeiten, neuen Ideen zur vertieften Erklärung [...] größer als heute. Die alten Denkweisen sind nicht mehr fähig, die neuen Probleme zu bewältigen und begreiflich zu machen.[pp. 9-10]

Ik vrees dat ik eraan kan toevoegen dat tegelijk de weerstand tegen noodzakelijke vernieuwing maar moeilijk valt te doorbreken. Want ik meen dat mijn voorstellen stelselmatig hout snijden, maar aanvaarding enz. ervan wil niet vlotten. Zo is het een probleem dat er weliswaar mensen zijn die zichzelf als informatiekundige beschouwen, en zich daarvoor meestal met de aanduiding van architect tooien, maar dat zij zich vooral volgens òf technische middelen oriënteren òf organisatiedoel(en). Zij zijn daarom informaticus c.q. bedrijfskundige oid, maar géén informatiekundige. Wie desondanks voor de opgave staat om een informatiekundig ontwerp te maken gaat er dan onder gebukt, of in èlk geval geldt dat voor het steevast stelselmatig mislukte ontwerp als resultaat, dat

[d]iese oder jene Denkweise, die [ihm] als möglicherweise fruchtbar [...] erscheint, [...] meist in Zusammenhang mit einem philosophischen System [steht], für das er sich im Grunde genommen gar nicht interessiert. Indem nun aber unkritisch bestimmte Vorstellungen übernommen werden, wird ein ganzen Rattenschwanz von weltanschaulichen Grundfragen mitgeschleppt, der Stoff in Hülle und Fülle bietet, sich in Auseinandersetzungen zu verwickeln, die vor allem deshalb ins Leere gehen, weil die beteiligten Parteien meist etwas ganz anderes meinen.[p. 10]

Omdat het met digitalisering tegenwoordig gaat om facilitering van informatieverkeer, gaat het met voorrang om de betekenissen die verkeersdeelnemers onderling willen uitwisselen. Op stelselschaal is daarvoor variëteit, dwz van betekenissen, kenmerkend. Als, zeg maar, drager van betekenis moet informatie zodanig gestructureerd zijn dat verschillende betekenissen ook duidelijk van elkaar zijn te onderscheiden. Wat op de geringe schaal van een enkele toepassing niet opvalt, zorgt op ruimere schaal prompt voor verwarring. Door schaalverruiming is een kwalitatief àndere (ontwerp)opgave ontstaan. Die vergt een àndere grondslag (lees ook: paradigma), punt.

Ook voor hùn onderwerp, fysica dus, verwijzen K&W in omvattender zin naar zo'n grondslag:

Die Weltanschauung, so wie dieser Begriff im dialektischen Materialismus verstanden wird, hat [als] Gegenstand [...] die allgemeinsten Bewegungsgesetze in Natur, Gesellschaft und Denken und die sich draus ergebende Prinzipien für die Art und Weise, an die [...] Probleme heranzugehen und ein [...] Abbild der [...] Realität zustande zu bringen.[p. 13]

Ik heb enkele termen weggelaten. Aldus uitgedrukt zie ik vooralsnog geen verschil met wat ik als samenloopdialectiek propageer; voor "Bewegung" lees ik gedrag(ing). Het klopt m.i. echter niet, dat

[d]er wissenschaftliche Materialismus [...] ohne vorgefaßte Dogmen die Gegenstände der Untersuchung in ihrer [...] Bedingtheit und Wechselwirkung [...] studier[t. p. 14]

Wat als grondslag dient, is onvermijdelijk dogma. Zo geldt het indelingscriterium als van buitenaf, en vervolgens wat de verhouding regelt tussen de aldus getroffen delen. K&W hebben wel gelijk dat er als dogma geen immateriële en dan als zgn hoger geldende macht oid verondersteld hoeft te zijn, wanneer de – (im)materiële – delen onderling uitmaken wat resulteert uit wat daarom hun wisselwerking heet. Met zulk dialectisch (im)materialisme ben ik het wederom eens. Kennelijk heb ik de tweeledige aard van “Bedingtheit und Wechselwirkung” zelfs serieuzer, herstel, radicaal consequent (op)genomen; het dogma van samenloop telt principieel twee factoren, object en situatie(, en geldt voorts recursief). Volgens die aanname lukt het om

das eine aus dem anderen und umgekehrt zu erklären. [...] Hierbei [entsteht] kein fruchtloser Zirkelschuß [...], sondern [wird] in viel lebendiger Weise d[ie] Wirklichkeit in seiner Wechselwirkung [...] abgebildet[. p. 20]

Voor de zgn moderne natuurkunde is het de kleinmatigheid – nee, geen verschrijving – van kwantumverschijnselen die tot heroverweging van paradigma noopt; de vraag luidt hoe het ene verschijnsel begrijpelijker valt te krijgen. Voor de (post)moderne informatiekunde telt de grootschaligheid van het verkeersbereik met informatie de aanleiding. De leidende vraag betreft juist een veelheid van verschijnselen: Hoe kunnen stelselmatig optredende betekenisverschillen van elkaar worden onderscheiden met tegelijk evenzo reële samenhang ertussen? Zo beschouwd vind ik het voorstel van Niels Bohr (1885-1965) baanbrekend. Hij wijst de veronderstelling af dat het om één verschijnsel gaat. Uitgaande van iets, kan het blijkbaar onmogelijk zowel deeltje als golfbeweging zijn. Bohr hakt de knoop dóór. Afhankelijk van de (meet)omstandigheden is zo'n iets kenbaar hetzij als deeltje, hetzij als golfbeweging. Dat is met zoveel woorden reeds situationisme als grondslag. Bohr beperkt zich echter tot wat er volgens hem valt te verklaren; zijn complementariteitstheorie telt daarom slechts twee – met mijn aanduiding – samenlopen. Die beperking is echter nergens voor nodig, integendeel. Zie o.a. ook [Metapattern for complementarity modeling](#) en – de reeks – [aantekeningen 68.52, 68.53, 68.59 en 68.92](#). Voor K&W bevindt Bohr zich, over tegenstelling gesproken, in het kamp tegenover dialectisch materialisme. Zij doen Bohrs complementariteitstheorie kortweg af als subjectivisme, en volgens streng dialectisch-materialistische leer deugt dat dus niet. Wellicht begrijp ik er niets van, maar daarmee doen K&W Bohr nogal tekort. Ik ben nog niet klaar met het putten van – ook – informatiekundig relevante tekstpassages uit **Bewegung und Widerspruch**. Méér echter in een volgende aantekening.

Juli – september 2019, www-editie 2019 © Pieter Wisse